

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DİLBİLİM ANABİLİM DALI

TÜRKÇEDE KURALDIŞI DURUM İMLEME

Tezli Yüksek Lisans Tezi

CİHAN BAŞOĞLU

Ankara – 2021

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DİLBİLİM ANABİLİM DALI

TÜRKÇEDE KURALDIŞI DURUM İMLEME

Tezli Yüksek Lisans Tezi

CİHAN BAŞOĞLU

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Selçuk İŞSEVER

Ankara – 2021

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DİLBİLİM ANABİLİM DALI

TÜRKÇEDE KURALDIŞI DURUM İMLEME

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Selçuk İŞSEVER

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı

İmzası

- 1- Prof. Dr. Selçuk İŞSEVER (Danışman)
- 2- Prof. Dr. Özgür AYDIN
- 3- Doç. Dr. Murat ÖZGEN
- 4-
- 5-

Tez Savunması Tarihi

30.06.2021

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

...Prof. Dr. Selçuk İşsever... danışmanlığında hazırladığım “Türkçede Kuraldışı Durum İmleme (Ankara, 2021)” adlı yüksek lisans ☒- doktora/bütünleşik doktora ☐ tezimdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Tarih:

Adı-Soyadı ve İmza

Cihan Başoğlu

ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR

Yüksek lisans eğitimim boyunca hocam olmasının yanında ayrıca ailemden bir büyüğüm gibi hissettiğim, akademik öğrenimimin yanı sıra bana hayata, eleştirel düşünceye ve iş ahlakına dair birçok şey öğreten, ne zaman ihtiyacım olsa bir telefon kadar yakınımda olan, tezim süresince benle üşenmeden bir oturmaya saatlerce tartışan, gerçek bir akıl hocası ve yol gösterici olan tez danışmanım Prof. Dr. Selçuk İşsever’e,

Yüksek lisans derslerinde bana sınırsız kahve sunan, öğrenci odaklı ve anlayışlı, bana her konuda yardımcı olmaya çalışan ve akademik olarak attığım her adımı takip eden Dr. Öğr. Üyesi İpek Pınar Uzun’a,

Her zaman iletişime açık, pozitif ve neşeli tavırları olan, tezle alakalı olsun olmasın yanına gidip soru sormaktan çekinmediğim ve bana yanına gittiğim her konuda yardımcı olmaya çalışmış olan hocam Prof. Dr. Özgür Aydın’a,

Beni gördüğü hemen her yerde şakalar yapan, hiçbir doğum günümü unutmadan çok içten ve sıcak bir şekilde kutlayan ve yüksek lisanstaki derslerini almadığım için kızan çok sevgili hocam Prof. Dr. İclâl Ergenç’e,

Lisans eğitimim süresince bana çok şey öğretmiş olan ve lisans eğitimimden sonra da her zaman yanımda olan, desteğini hiçbir zaman esirgemeyen, bana her zaman deneyimleri vasıtasıyla yol göstermeye çalışan hocam Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Aygüneş’e,

Sunum yaptığım her yerde bana geri bildirim veren, kendi sözüyle “fahri tez danışmanım” Doç. Dr. Murat Özgen’e,

Hem okul içinde hem okul dışında, inişli-çıkışlı her anımda yanımda olan, sorduğum bir sürü soruyu üşenmeden yanıtlayan, yüksek lisans dersleri sayesinde tanıştığım arkadaşlarım Rıfat Can Salman, Yasemin Güçlütürk ve Berna Açıkyıldız’a,

Her birini en az on senedir tanıdığım, hayatımın her noktasında ve her zorluğunda olduğu gibi yine yanımda olan, her zaman duygusal desteklerini hissettiğim, hiç durmadan uçuk kaçık konuşmama rağmen beni ciddiye alıp anlamaya çalışan, her biri çocukluk arkadaşım olan Mustafa Çağrı Baş, Mertcan Erkılıç, Yunus Emre Cezair, Birkan Altın ve Oğuzhan Bilgili'ye,

Özellikle karantina sayesinde tekrar çevrimiçi olarak bir araya gelebildiğimiz, artık nereden ve nasıl tanıdığımı bile karıştırdığım fakat hayatımın çok önemli parçaları olan Şahin Hanay, Muhammet Kuşat ve İbrahim Kaçtıoğlu'na,

Ankara'ya yaptığım ziyaretlerde beni ağırlayan arkadaşlarım Mert Akgül, Nazir Tilkioğlu, Sinan Kiriş ve Caner Yalvaç'a,

Her ihtiyacım olduğunda destek olup yardımcı olmaya çalışan Fatih Polat, Aydoğdu Akın ve Ecehan Özgüner'e,

Varsa eğer, burada tek tek adlarını anmayı unuttuğum ama hem hayatımda hem de bu yoğun çalışma sürecimde bana destek olan arkadaşlarıma, büyüklerime ve hocalarıma çok teşekkür ederim.

Cihan Başoğlu

Ankara, 2021

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR.....	vii
TABLolar.....	viii
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Tezin Adı.....	1
1.2. Tezin Konusu.....	1
1.3. Tezin Amacı.....	1
1.4. Tezin Önemi.....	1
1.5. Araştırma Soruları.....	2
1.6. Tezin Sınırlılıkları.....	2
1.7. Tezin Düzeni.....	3
2. KURAMSAL ARTALAN.....	4
2.1. Kuraldışı Durum İmlleme ve Türkçe.....	4
2.1.1. Yükselme Çözümlemeleri.....	6
2.1.2. Uzaktan Uyum Çözümlemeleri.....	15
2.1.3. Nesne Denetimi Çözümlemesi.....	31
2.1.4. Genel Bakış.....	36
2.2. Durum Eşleme.....	37
2.2.1. Bağımlı/Kurulusal Durum Yükleme.....	37
2.2.1.1. Marantz (1991).....	38
2.2.1.2. Preminger (2011).....	42
2.2.2. Uyuşum Aracıyla Durum Eşleme (Chomsky 2000, 2001).....	45

3. ÇÖZÜMLEME	47
3.1. Alanyazın Değerlendirmesi	47
3.1.1. Çalkalama	47
3.1.2. Belirteç Açısı	50
3.1.3. OKÖ Yetkilendirmesi	55
3.1.4. Bağlama	60
3.1.5. Deyim Yapıları	66
3.1.6. Konulaştırma	68
3.1.7. Boşaltma	69
3.1.8. Tümcedaşlık Karşıtlığı	70
3.2. Kuraldışı Durum İmleme Olgusu Hakkındaki Çözümlemeler	70
3.2.1. Soyulma (Exfoliation) Yaklaşımı	70
3.2.2. Bağımlı/Kurulumsal Durum Yükleme Yaklaşımı	77
3.2.3. Özellik Aktarımı Yaklaşımı	82
3.2.4. Çift-Birleştirme Yaklaşımı	85
3.3. Öneri: Çift-Birleştirme Yaklaşımı	95
4. SONUÇ VE TARTIŞMA	108
KAYNAKÇA	111
ÖZET	116
ABSTRACT	118

KISALTMALAR

BU	Boş Ulam
ÇÖ	Çekim Öbeği
ZÖ	Zaman Öbeği
eÖ	(küçük) eylem Öbeği
EÖ	(büyük) Eylem Öbeği
TümÖ	Tümleyici Öbeği
BelÖ	Belirleyici Öbeği
BÖ	Belirteç Öbeği
AÖ	Ad Öbeği
OlmÖ	Olumsuzluk Öbeği
KonuÖ	Konu Öbeği
UyumÖÖ	Uyum Özne Öbeği
UyumNÖ	Uyum Nesne Öbeği
GörÖ	Görünüş Öbeği
YAL	Yalın Durum
BEL	Belirtme Durumu
TAM	Tamlayan Durumu
YÖN	Yönelme Durumu
EGK	Evre Girimsizliği Koşulu
OKÖ	Olumsuz Kutuplanma Ögesi
UTY	Uygunsuz Taşıma Yasağı
OLM	Olumsuzluk
ÇĞL	Çoğul
TKL	Tekil
DLK	Dilek Kipi

TABLÖLAR

Tablo 1: Alanyazında Türkçe KDİ Öznelerine Yönelik İddialar

1. GİRİŞ

1.1. Tezin Adı

“Türkçede Kuralışı Durum İmleme”

1.2. Tezin Konusu

Kuraldışı durum belirleme/imleme (exceptional case marking; bu tez çalışmasında kısaca KDİ olarak bahsedilecektir) olgusunun ortaya çıkmasına sebep olan sözdizimsel kurulumun tartışılması ve KDİ öznesinin sözdizimsel konumunun belirlenmesi bu tezin konusunu oluşturmaktadır.

1.3. Tezin Amacı

Türkçede KDİ olgusu uzun zamandır tartışıldığı halde (Knecht 1986, Zidani-Eroğlu 1997, Moore 1998, Özsoy 2001, Aygen 2002, Öztürk 2005a, İnce 2006, Şener 2008, Özgen & Aydın 2016, Arslan-Kechriotis 2016) bu olgunun nasıl oluştuğu ve KDİ öznesinin sözdizimsel konumunun yerleşik tümcede mi ana tümcede mi olduğu konusu belirsizliğini korumaktadır. Bu tezin amacı, alanyazında var olan tartışmaları yeniden değerlendirmek, KDİ olgusunu farklı bir bakış açısı ve yeni verilerle incelemek ve KDİ kurulumu ve öznesine dair açıklamalar getirmektir.

1.4. Tezin Önemi

Türkçe üzerine yapılmış KDİ araştırmalarında, farklı dillerde KDİ öznesinin konumunu belirlemek için kullanılan bağlama, belirteç açısı, *olumsuz kutuplanma ögesi* (negative polarity item, OKÖ) yetkilendirmesi, deyimsel anlamın korunup korunmaması gibi testler Türkçedeki KDİ olgusunu incelemek için kullanmıştır. Bu tezin katkılarından

biri, bu testlerin yeniden gözden geçirilerek değerlendirilmesidir. Bu doğrultuda, çalışmada, bu testlerin Türkçedeki KDİ olgusunu incelemek için kullanılamayacağı ve başka yöntemler geliştirilmesi gerektiği tartışılmaktadır. Bunun yanı sıra, KDİ kurulumlarında yerleşik tümcede Mizuguchi'nin (2019) öne sürdüğü gibi [Z^0 +Tüm⁰] şeklinde bir bileşik baş olduğu ve bu başın, yerleşik tümcedeki öznenin ana tümceye yükselerek KDİ öznesi haline gelmesine sebep olduğu iddia edilmektedir. Bu açıdan, arada farklılıklar olsa da, Knecht (1986), Moore (1998), Özsoy (2001) ve Arslan-Kechriotis'in (2016) iddia ettiğine benzer şekilde KDİ öznesinin ana tümceye yükseldiği savunulacaktır. Sonuç olarak, bu tez çalışması, günümüze değin geliştirilmiş KDİ testlerini eleştirel bir biçimde gözden geçirmesi ve KDİ-yapılarının yerleşik tümcedeki [Z +Tüm] bileşik başının varlığıyla açıklanabileceği doğrultusundaki iddiası açısından alanyazına özgün katkı sunmaktadır.

1.5. Araştırma Soruları

Bu tez çalışmasında aşağıdaki sorulara yanıt aranmaktadır:

- i. KDİ öznesinin ortaya çıkmasına sebep olan yerleşik tümce kurulumu nedir?
- ii. KDİ öznesinin konumunu belirlemek için hangi testler kullanılabilir?
- iii. KDİ öznesi yerleşik tümcede mi ana tümcede mi üretilmektedir?
- iv. KDİ öznesinin nihai konumu ana tümce mi yoksa yerleşik tümce seviyesi midir?

1.6. Tezin Sınırlılıkları

Bu tezde KDİ olgusunun Türkçedeki görünümleri ele alınacak ve bu olguya ilişkin gözlem ve değerlendirmeler bu çerçevede yapılacaktır. Türkçe KDİ yapılarını bu olgunun diğer dillerdeki görünümlelerinden ayıran en önemli noktalardan biri, KDİ öznesinin tümce eylemiyle seçimlik de olsa uyum gerçekleştirebilmesidir. Bu nedenle, KDİ yapılarının uyumla ilişkisi, konuyu araştıran Türkçeye ilişkin alanyazında olduğu

gibi, bu çalışmanın da temel deneysel tabanını oluşturmaktadır. Çalışmanın kuramsal tabanını ise, Chomsky'nin (1993, Minimalist Program çerçevesinde) üretici dilbilgisi yaklaşımının konuya ilişkin formal çerçevesi belirlemektedir.

1.7. Tezin Düzeni

Tezin ilk bölümünde tezin adı, konusu, amacı, önemi ve araştırma soruları üzerinde durulmuştur. Tezin ikinci bölümünde ise, KDİ olgusu tanıtılarak bu olgunun Türkçede nasıl bir görünüm sergilediği konusunda bilgi verilecek ve Türkçe üzerine KDİ konusunda yapılmış araştırmalar derlenecektir. Bu bölümde ayrıca, KDİ yapılarıyla ve çözümlememizle yakından ilişkili bir konu olan durum eşleme işleminin nasıl gerçekleştiği ve KDİ öznesinin durum eşlemesine yönelik ne gibi yaklaşımlar olduğundan bahsedilecektir. Üçüncü bölüm, çalışmanın özgün sonuçlarının aktarıldığı bölümdür. Bu bölümde, öncelikle Türkçe alanyazında daha önce ileri sürülen görüş ve iddialar eleştirel bir biçimde değerlendirilecek, daha sonra da uluslararası alanyazında KDİ olgusunu açıklamak için önerilen kimi kuramsal yaklaşımlar yine eleştirel bir şekilde Türkçeye uygulanabilirlikleri açısından gözden geçirilecektir. Daha sonra, Mizuguchi'nin (2019) *çift-birleştirme* (pair merge) yaklaşımı izlenerek, Türkçe KDİ olgularına ilişkin çözümleme önerimiz aktarılacaktır. Tezin son bölümü olan dördüncü bölümde ise, yapılan çözümlerin değerlendirilmesi, tez çalışmasının kuramsal çıkarımları ve KDİ açısından devam eden sorunlar üzerinde durulacaktır.

2. KURAMSAL ARTALAN

2.1. Kuraldışı Durum İmleme ve Türkçe

Rosenbaum'un (1967) (1a)'daki gibi tümcelerde yerleşik tümce öznesinin durum gereklilikleri nedeniyle ana tümcenin nesne konumuna taşınıp taşınmadığı tartışmasından başlayarak KDİ olgusu tartışılmaya başlanmış ve bu tartışma günümüze kadar devam etmiştir. (1a)'daki yerleşik tümce öznesi *John*'un yerinde kalması (1b)'de görülebilecek yapıyı ortaya çıkarıyorken, yükseltme işlemiyle ana tümceye taşınması ise (1c) yapısını oluşturmaktadır.

- (1) a. Mary believes John to be a genius.
b. Mary believes [John to be a genius].
c. Mary believes John_i [t_i to be a genius].

KDİ, normalde yerleşik tümcenin tamamının taşınması gereken ve yerleşik tümce eylemi üzerinde görülmesi gereken belirtme durumunun yerleşik tümce öznesi üzerinde ortaya çıkmasıdır. Örneğin, Türkçe *san-* eylemi nesne olarak bir tümcecik seçmekte ve bu tümcecğin tamamına *san-* tarafından, (2a)'da görülebileceği gibi, belirtme durumu eşlenmektedir. Fakat, belirtme durumunun yerleşik tümcenin eylemine değil, öznesine yüklendiği bir yapı da karşımıza çıkmaktadır. (2b-c)'de görülebileceği üzere, bu tür yerleşik tümceler eylemin uyumlu ve uyumsuz olduğu iki farklı şekilde kurulabilmektedir. Bunların yanında, (2d)'de gösterildiği gibi, ne tümcecğin ne de yerleşik tümce öznesinin ana tümce eylemi tarafından belirtme durumu yüklenmediği üçüncü bir çekimli yapı daha mevcuttur. Yukarıdaki tanımdan da anlaşıldığı gibi, bunlardan yalnızca (2b-c)'de görülen yapılar KDİ yapısı olarak adlandırılmaktadır.

- (2) a. Ali [senin İstanbul'a gittiğin]-i sandı.

- b. Ali [sen-i İstanbul'a gitti] sandı. [[BelÖ¹_{BEL} XÖ-UYUM] E]
- c. Ali [sen-i İstanbul'a gittin] sandı. [[BelÖ_{BEL} XÖ+UYUM] E]
- d. Ali [sen-Ø İstanbul'a gittin] sandı. [[BelÖ_{YAL} XÖ+UYUM] E] (Özsoy, 2001)

Alanyazında (2b-c)'deki KDİ yapılarının dilbilgiselliği ile ilgili farklı görüşler ileri sürülmüştür. Knecht (1986) sadece (2c)'nin dilbilgisel olduğunu, Pullum (1975) ise (2c)'nin değil, (2b)'nin düzgün olduğunu iddia etmiştir. Kornfilt (1977) ise, (2b) ve (2c)'nin farklı diyalektlerin konuşurlarınca düzgün bulunduğunu bildirmiştir; dolayısıyla, bunlar aynı diyalekte ait yapılar değildirler. Aygen (2002), Kural (1993), Şener (2008) ve Zidani-Eroğlu (1997) ise (2b) ve (2c)'nin her ikisinin de Türkçede var olduğunu, yani uyumun seçimlik olduğunu söylemişlerdir.

Türkçe KDİ yapıları hakkında farklı bakış açılarından üç tür çözümleme mevcuttur. Bu bakış açılarından biri, belirtme durumundaki öznelerin yerleşik tümcedeki olağan konumlarından ya da yerleşik TümÖ konumuna gelerek buradan ana tümcedeki e^o ile *uzun mesafeli uyum* (long-distance agreement) ilişkisi kurarak belirtme durumu aldığını öne sürmektedir (Aygen 2002, Öztürk 2005a, Şener 2008, Özgen & Aydın 2016). KDİ yapılarına getirilen bir diğer çözümleme ise, belirtme durumundaki öznelerin ana tümceye *yükselerek* (raising) ana tümce eylemiyle yerel bir uyum ilişkisi kurduğu yönündedir (Knecht 1986, Zidani-Eroğlu 1997, Moore 1998, Özsoy 2001, Arslan-Kechriotis 2016). Üçüncü ve son çözümleme ise KDİ öznelerinin ana tümcede *yerinde üretilerek* (base-generation) yerleşik tümcedeki bir ADİL (PRO) ile eşdizinlenmesi şeklinde açıklanan *nesne denetimi* (object control) çözümlemesidir (İnce 2006). Bir

¹ Bu tez çalışmasında, çalışmanın bulgularını ve tartışma kısmını etkilemeyeceği için adıl birimlerin BelÖ ya da AÖ olarak kabul edilmesine dair kuramsal bir tercih bulunmamaktadır.

sonraki bölümde bu çözümleme önerilerinden yükselme, 2.1.2.'de yerinde kalma, 2.1.3.'te ise nesne denetimi çözümlemeleri aktarılacaktır.

2.1.1. Yükselme Çözümlemeleri

Knecht (1986), yerleşik tümceden ana tümceye edilgenleştirme testleri yaparak, KDİ öznelere ilişkin belirtme durumlarını yükselme aracılığıyla aldığını iddia etmektedir. Bu testlere göre, (3a-b)'de görülebileceği üzere, yerleşik tümcenin öznesi edilgenleştirme sonucunda ana tümceye çıkabiliyorken, yerleşik tümcenin nesnesi için bu geçerli değildir (3c-d). Bu durum, belirtme durumundaki öznelerin ana tümceye çıktığını göstermektedir.

- (3)
- a. [Demet [seni İzmir'e gitti] sandı.]
 - b. (Sen) İzmir'e gitti sanıldın.
 - c. (Ben) [seni Ahmet gördü] sandım.
 - d. *(Sen) Ahmet gördü sanıldın.

Zidani-Eroğlu (1997) ise, belirteç nitelemesi testiyle yalın durumdaki öznenin yerleşik tümcede, belirtme durumundaki öznenin ise ana tümcede yer aldığını iddia etmiştir. (4a)'da görülebileceği gibi, ana tümce eylemini niteleyen belirteç *sabahtan beri* yalın yerleşik özne *Ali*'den önce geldiğinde tümce düzgünken, (4b)'deki gibi bu öznenin sonra geldiğinde, Zidani-Eroğlu'na göre, dilbilgisizlik ortaya çıkmaktadır. Zidani-Eroğlu, bu durumu yalın öznenin yerleşik tümcede kaldığına bir kanıt olarak göstermektedir. Özne eğer belirtme durumunda ise, sonrasında bulunan bir belirteç ana tümce eylemini niteleyebildiğine göre (4c), belirtme durumundaki özne de ana tümcede yer almalıdır.

- (4)
- a. (Siz) sabahtan beri [Ali öpüldü] sanıyorsunuz.
 - b. *(Siz) [Ali sabahtan beri öpüldü] sanıyorsunuz.
 - c. (Siz) Ali'yi sabahtan beri öpüldü sanıyorsunuz.

Zidani-Eroğlu, aynı zamanda, belirtecin nitelediği eylemin belirsiz olduğu durumları da belirtecin konumuyla ilişkilendirmiştir. (5)'teki tümcelerde *sık sık* belirtecinin nitelediği birimin yerleşik tümce eylemi *dövül-* mü yoksa ana tümce eylemi *san-* mı olduğu belirsizdir. Zidani-Eroğlu'na göre, belirtme durumundaki özne yerleşik tümcede kalıyor olsaydı *sık sık* belirtecinin niteleme belirsizliği açıklanamazdı.

- (5) a. [T₁ Ali Can'ı sık sık [T₂ t_i dövüldü] sanır]²
b. [T₁ Ali Can'ı [T₂ t_i sık sık dövüldü] sanır]

Zidani-Eroğlu, KDİ yapılarını OKÖ açısından da incelemiştir. Buna göre, (6a-b)'de görülen tümcelerin dilbilgisidışı olma sebebi, belirtme durumuyla imlenmiş OKÖ öznesi 'kimse'nin ana tümceye yükselmesidir. (6c-d)'nin dilbilgiselliği ise, hem ana tümce hem de yerleşik tümce olumsuzluğunun yerleşik tümcedeki yalın OKÖ'yü yetkilendirebildiğini göstermektedir. Bu durumda, (6a-b)'deki belirtme durumundaki OKÖ'ler ana tümceye yükselmiş olmalıdır.

- (6) a. *(Siz) [kimseyi bu kitabı okumadı] sanıyorsunuz.
b. *(Siz) [kimseyi bu kitabı okumayacak] sanıyorsunuz.
c. Siz [kimse bu kitabı okumadı] sanıyorsunuz.
d. Siz [kimse bu kitabı okudu] sanmıyorsunuz.

Moore'a (1998) göre, Türkçede görülen KDİ yapılarındaki özneler yükselme işlemi gerçekleştirmektedir ve bu yükselmeden sonra geride sessiz bir *adılısıl kopya* (pronominal copy) bırakılmaktadır. Bu durumda adılısılla sona eren bir *Ü(ve)-zinciri* (A(rgument)-chain) oluşmaktadır. Moore'un Ü-zinciri iddiası, kısaca, (7a)'daki gibi bir yapıda

² Zidani-Eroğlu'nun bu tümcelerde kullandığı "T₁, T₂" gibi kısaltmalar, ana tümce ve yerleşik tümce sınırlarını gösteren ve "Tümce 1, Tümce 2" anlamına gelen kısaltmalardır.

yükselme gerçekleştirmiş birimin, ardında bıraktığı *adıl (pro)* ile (7b)'deki gibi eşdizinlenmesidir.

- (7) a. Fenome na ime fliaros simera.
görün-1TKL DLK yrd.eylem-1TKL konuşkan bugün
“Bugün konuşkan görünüyorum.”
b. Fenome_i [na *adıl_i* ime fliaros simera].
Kopya-Ü-zincir: (Fenome_i, *adıl_i*)

Moore, Kornfilt'i (1984) takip ederek, Türkçede uyum gösteren ve aynı zamanda KDİ tümcecikleri olan dolaysız tümleçleri (8a)'daki gibi TümÖ katmanlı, uyum göstermeyen dolaysız tümleçleri ise (8b)'de görülebileceği üzere TümÖ katmansız ele almıştır.

- (8) a. Uyum gösteren dolaysız tümleçler

... [TümÖ [ÇÖ AÖ ... E + Zaman + Uyum] Tüm°] E

- b. Uyum göstermeyen dolaysız tümleçler

... [ÇÖ AÖ ... E + Zaman] E

Moore'a göre, Türkçe konuşurları arasında yükselme açısından iki farklı diyalekt söz konusudur. Bu düşünceye göre, A diyalektine sahip bireyler (9b)'deki gibi sadece uyum görülmeyen tümceciklerden yükselmeye izin verirken, B diyalektine sahip bireylere göre ise (9a-b)'deki gibi hem uyum görülen hem de görülmeyen iki tümleç yapısından da yükselmeye izin verilmektedir. Bir tümcecikte uyum olup olmaması, George ve Kornfilt'e (1981) göre tümceğin *çekimlilik* (finiteness) durumunu belirleyen en önemli faktör olarak da görülmüştür.

- (9) a. % Ben vuruldum sanılıyorum. (*A, ✓B)

b. Ben vuruldu sanılıyorum. (✓ A, ✓ B)

Ü-zinciri yaklaşımına dönecek olursak, Moore’a göre B diyalekti konuşurları hem *Taşıma-Ü-Zincirlerine* (Movement-A-Chains) hem de *Kopya-Ü-Zincirlerine* (Copy-A-Chains) izin vermektedir. Bunun sonucu olarak Moore, *Kopya-Zinciri Değiştirgeni*’ni (Copy-Chain Parameter) önermiştir. Buna göre, B diyalekti konuşurlarında bu değiştirgen “açık” olarak ayarlanmışken, A diyalekti konuşurlarında “kapalı” konumdadır.

(10) Kopya-Zinciri Değiştirgeni: Bir Ü-zinciri’nin kuyruk konumu (bitiş noktası) bir adılsıl olabilir.

a. Taşıma-Ü-Zinciri: (AÖ_i, BU_i)

b. Kopya-Ü-Zinciri: (AÖ_i, adıl_i)

Moore’un A ve B diyalektini ortaya atmasına sebep olan uyumluluk durumu KDİ yapılarında da geçerlidir. Moore’a göre, eğer *yerinde kalma* analizleri doğru olsaydı, A ve B diyalektinin ortaya çıkması mümkün olmayacaktı. (11a-b)’de görülebileceği üzere, *yerinde kalma* çözümlmeleri diyalektleri ortaya çıkaran uyum/uyumsuzluk durumunu açıklayamamaktadır. Bu çözümlmelere göre, belirtme durumundaki özne yerleşik tümcede kalmaktadır ve bu iddiayla diyalekt farkını ortaya çıkaran yerleşik tümcede uyumun gerçekleşmesi ve gerçekleşmemesi durumunu açıklamak mümkün değildir.

(11) a. Seni öldü sanıyordum.

Taşıma yükselmesi: ✓ A, ✓ B

b. Seni öldün sanıyordum.

Kopya yükselmesi: *A, ✓ B

Moore, dönüşlü ve işteş adılların bağlanmasıyla ilgili de analizler yapmıştır. Bu analizlere göre, bağlanan ve öncül arasındaki bağlama ilişkisi başarılı bir şekilde sağlanabilmektedir ve dolayısıyla belirtme durumundaki işteşler (12a) ve dönüşlüler (12b), B diyalektinde Kopya-Ü-Zinciri oluşturacak biçimde yükselmişlerdir. Dolayısıyla

Bağlamanın A ilkesi gerekliliği karşılanmıştır. Sonuç olarak, kopya-yüselme analizi, TümÖ yapısına sahip tümceciklerdeki bir birimle ana tümcedeki öncülün bağlanmasını açıklayabilmektedir. (13)'te görülebileceği üzere, öznenin belirtme durumunda olmaması ve yükselmenin gerçekleşmemesi durumunda bağlamanın mümkün olmaması da bu iddiayı desteklemektedir.

- (12) a. **Biz_i birbirimizi_i** viski içtik sanıyoruz.
a' Biz_i birbirimizi_i [TümÖ adılı viski içtik] sanıyoruz.
b. ?**Sen_i kendini_i** başarıya ulaştımsın sanıyorsun.
b' ?Sen_i kendini_i [TümÖ adılı başarıya ulaştımsın] sanıyorsun.
- (13) a. ***Biz_i birbirimiz_i** viski içtik sanıyoruz.
a'. Biz_i [TümÖ birbirimizi_i viski içtik] sanıyoruz.
b. ***Sen_i kendin_i** başarıya ulaştımsın sanıyorsun.
b'. Sen_i [TümÖ kendini başarıya ulaştımsın] sanıyorsun.

Moore, sonuç olarak, uyumlu yerleşik KDİ tümceciklerinin TümÖ, uyumsuz olanların ise ÇÖ yansıttığını ve uyumlu tümceciklerden de yükselmeye izin verilmesinin George ve Kornfilt'in (1981) uyumun çekimliliği belirlediği iddiasına gölge düşürdüğünü belirtmiştir.

Diğer yandan, Özsoy (2001), [BelÖ_{BEL}XÖ-UYUM] yapısını tümleç olarak seçen eylemlerin, bu yapının yüklemi olan XÖ'yü SÖ, BelÖ veya İÖ karakteristiğinde seçtiğinde, Z-seviyesinin varlığının söz konusu olmadığını öne sürmektedir. Örneğin, açık bir zaman belirticisinin olmadığı (14a) dilbilgiselken, eylemi zaman eki taşıyan (14b) bozuktur.

- (14) a. Herkes [beni mutlu/avukat/ona karşı] sanıyor.
b. ***Herkes** [beni mutluydu/avukattı/ ona karşıydı] sanıyor.

Özsoy, Cinque'yi (1999) takip ederek, *dün* gibi belirteçlerin büyükçül yansımaların gösterici konumunda bulunduklarını ve dolayısıyla, (15b)'deki gibi yüklemi eylemcil olmayan yapıların ZÖ yansıması içermediğini ifade etmektedir.

- (15) a. Herkes [beni dün Ankara'ya gitti] sanıyor.
b. *Herkes [beni dün mutlu/avukat/ona karşı] sanıyor.

Özsoy'a göre, [BelÖ_{BEL} XÖ-UYUM] yapısındaki XÖ, EÖ ya da SÖ ise OlmÖ yansıtılabiliyorken (16a-b), BelÖ ya da İÖ ise yansıtılamamaktadır (16c).

- (16) a. Herkes [beni Ankara'ya gitmedi] sanıyor.
b. Herkes [beni mutlu değil] sanıyor.
c. *Herkes [beni avukat/ona karşı değil] sanıyor.

Özsoy, ayrıca, bağlama olgularına bakarak yüklemi (17a-b)'deki gibi EÖ ve SÖ olan içtümce yapılarının bağlama açısından opak, (18a-b)'deki gibi İÖ ve BelÖ olan yapıların ise saydam bir görünüm sergilediğini öne sürmüştür. (17a-b)'nin dönüşlü okumasında bağlamanın A İlkesi ihlal edilirken, (18a-b)'nin adıl okumasında da B İlkesi ihlal edilmektedir.

- (17) a. (Biz) [sizi bizden/*kendimizden bahsediyor] sanıyorduk.
b. (Ben) [seni bana/*kendime kızgın] sanıyordum.
(18) a. (Sen) [beni kendine/*sana yakın] sanıyorsun.
b. (Biz) [seni kendimizin/*bizim] sanıyorduk.

Özsoy, bağlama gerçekleştiğinde, [BelÖ_{BEL} XÖ-UYUM] yapısındaki XÖ'nün EÖ veya SÖ olduğu durumda (19)'daki gibi, BelÖ veya İÖ olduğunda da (20)'deki gibi bir sözdizimsel yapıda bulunduğunu iddia etmiştir.

- (19) [UyumNÖ Gös [EÖ Özne [ZÖ Gös [XÖ BelÖ-BEL XÖ-UYUM] Z] E] UyumN]
(20) [UyumNÖ Gös [EÖ Özne [ZÖ Gös [XÖ BelÖ-BEL XÖ-UYUM] E] UyumN]

Özsoy, [[BelÖ_{BEL} XÖ_{+UYUM}] yapılarında da belirtme durumundaki öznenin ana tümcede olduğuna dair birkaç kanıt sunmaktadır. (21)'de belirtme durumundaki öznenin sağına gelen bir belirteç, ana düzlemde açı alabilmektedir.

(21) *adıl* [beni dün gece Ankara'ya gidiyorum] sandılar.

BEL-yüklü öznenin soluna eklenen bir belirteç ise yapıyı dilbilgisidışı hale getirmektedir.

(22) **adıl* [dün gece beni Ankara'ya gittim] sanıyorlar.

Özsoy, Zidani-Eroğlu'nu takip ederek, belirtme durumundaki bir OKÖ'nün özne konumunda bulunduğu yapılarda yerleşik OLM tarafından yetkilendirilemediğini ve dolayısıyla OKÖ'nün ana tümcede yer alması gerektiğini ifade etmektedir. Bunu desteklemek için, (23)'te görülebileceği üzere açık uyum gösterebilen *hiçbiriniz* OKÖ'sünden faydalanmaktadır.

(23) **Hiçbirinizi* gelmedi(niz) sandım.

Özsoy, (24)'te görülebileceği üzere, İÖ ve BelÖ'lerin bağlama açısından saydam bir alan oluşturuyor olması ve bunların UyumÖÖ yansımasına sahip olmaması nedeniyle, bu İÖ ve BelÖ kurulumlarında uyum görüldüğü takdirde yapının dilbilgisidışı olduğunu öne sürmektedir.

(24) *(Sen) [beni kendine yakınım] sanıyorsun.

Özsoy, sonuç olarak [[BelÖ_{BEL} XÖ_{+/-UYUM}] E] yapıları için söz konusu durumun yerleşik tümcede zayıf olarak bir UyumÖÖ olup olmamasından kaynaklandığını iddia etmektedir. Zayıf UyumÖÖ'nün özellikleri sözlüksel eylemsi bir başa bağlıdır ve bu öbek sözlüksel baş tarafından seçimlik olarak silinebilmektedir. Silindiği takdirde yerleşik tümce bir Z yansımasıdır ve KDİ öznesi belirtme durumunu almak üzere doğrudan ana

tümcedeki UyumNÖ'ye yükselir (ör. 'Ali beni eve gitti sandı' türetimi). Silinmediğinde ise yerleşik Z yansımasının üzerinde bulunmakta ve belirtme durumu alacak özneye uyum işlemleri gerçekleştirebilmektedir. UyumÖÖ'nün başı zayıf olduğundan yalın durum eşleme işlemini gerçekleştirememektedir ve yerleşik tümce öznesinin yine ana tümcedeki en yakın durum eşleme alanı olan UyumNÖ'ye yükselmesi gerekmektedir (ör. 'Ali beni eve gittim sandı' türetimi).

Özsoy'a göre, [[BelÖ_{YAL} XÖ_{+UYUM}] E] yapılarında ise yerleşik tümcede zayıf değil güçlü bir UyumÖÖ yer almaktadır. Dolayısıyla, yerleşik tümcenin öznesinin durum özellikleri bu öbeğin başı tarafından eşlenebilmektedir. Yerleşik tümce öznesi durum özelliklerini eşlemesi nedeniyle sözdizimsel işlemler açısından "inaktif" bir hale geldiğinden, ana tümcedeki UyumNÖ'ye yükselmemektedir.

Arslan-Kechriotis (2016), KDİ tümceciklerinde tümleyici öbeği (TümÖ) yansıtılmadığını ve belirtme durumundaki öznenin ana tümceye durum almak için değil, ϕ -özelliklerini eşlemek için yükseldiğini ve bu eşlemeyle birlikte belirtme durumu da aldığını iddia etmektedir. Bu iddiasını desteklemek için kullandığı kanıtlardan biri belirteç açısidir. (25a)'da görülebileceği üzere, *dün* belirteci yerleşik tümce yüklemine niteliyor gibi görünse de, (25b)'deki gibi ana tümce yükleminde zaman eksikliği ortaya çıktığı zaman tümcenin dilbilgisidışı bir hale geldiği gözlemlenmektedir. Sonuç olarak yerleşik tümcede kalıyor gibi gözükken belirteç, aslında ana tümce yüklemi üzerinde açı almaktadır ve bu duruma göre yerleşik tümcecikte yer alamamaktadır. Dolayısıyla, belirteçten önce bulunan belirtme durumundaki özne de ana tümcede bulunmak zorundadır.

- (25) a. Herkes beni dün burada sanıyordu.
b. *Herkes beni dün burada sanıyor.

Arslan-Kechriotis'e göre, belirtme durumundaki öznelerin yer aldığı varoluşsal tümcelerde, (26b)'de görülebileceği gibi, uyum gerçekleşmemektedir. Bu tür varoluşsal tümcelerde uyum, ancak (26a)'daki gibi yerleşik tümcenin öznesinin tamlayan durumunda bulunmasıyla mümkündür. Dolayısıyla, belirtme durumundaki öznelerin yerleşik tümcede değil, ana tümcede yer alması gerekmektedir.

- (26) a. Ben senin bankada paran var sanmıştım.
b. Ben seni bankada parası var/*paran var sanmıştım.³

Arslan-Kechriotis, deyimlerden yola çıkarak, hem İnce'ye (2006)⁴ karşı kanıt sunup, hem de yükselme analizini desteklemiştir. İnce'ye göre, deyimler *Ü-taşıma* (üye taşıma, A-movement) durumunda (27b)'deki gibi deyimsel okumalarını kaybetmemektedir. Fakat KDİ yapılarında bu okumayı koruyamamaktadırlar (27c). Arslan-Kechriotis, bir *Ü-taşıma* işlemi olan edilgenleştirme açısından incelemeler yaparak, *Ü-taşıma*yla oluşan yapılarda da (28b)'de görülebileceği üzere bazı deyimlerin deyimsel okumalarını kaybettiğini gözlemlemiştir. Dolayısıyla deyimsel anlamın korunup korunmaması testi KDİ incelemeleri açısından güvenilir görünmemektedir.

- (27) a. Hasanın defterini dürdüler.
✓ deyimsel anlam
b. Hasanın defteri-ø düürldü.
✓ deyimsel anlam
c. Hasanın defterini düürldü sanıyordum.
*deyimsel anlam (İnce 2006)

³ Arslan-Kechriotis'in örneğine ek olarak, uyumlu türetimin kendisinin yargısına göre bozuk olduğunu göstermek için uyumlu tümcecik de eklenmiştir.

⁴ İnce'nin çözümlemesi bölüm 2.1.3'te anlatılacaktır.

- (28) a. Canımı çıkardılar
✓deyimsel anlam
b. Canım-ø çıkarıldı-ø.
*deyimsel anlam

Arslan-Kechriotis'e göre KDİ yapıları TümÖ değil ZÖ'dür. TümÖ tarafından seçilmeyen bir ZÖ *eksikli* (defective) kabul edildiği için, bu yerleşik ZÖ tümceciği BelÖ_{KDİ}'nin ϕ -özelliklerini eşlemekte başarısızdır. Dolayısıyla BelÖ_{KDİ}, ana tümce eÖ'sünün gösterici konumuna yükselerek e^o başıyla ϕ -özellik eşlemesi yapmakta ve bu işlemle birlikte de belirtme durumu almaktadır. Arslan-Kechriotis, yerleşik tümcede TümÖ olup olmadığına karar verebilmek için bağlama ilişkilerinden faydalanmaktadır. (29c)'deki gibi *adıl* ve dönüşlülük biriminin bağlanması mümkün olması, bizi KDİ tümceciklerinde TümÖ katmanı olmadığına ya da varsa bile eksikli olduğu görüşüne yönlendirmektedir.

- (29) a. *adılı* sadece seni ona_{i/j} yardım edebilir sanıyor.
b. *adılı* sadece sen ona_{i/j} yardım edebilirsin sanıyor.
c. *adılı* sadece seni kendisine_i yardım edebilirsin sanıyor.

2.1.2. Uzaktan Uyum Çözümlmeleri

KDİ tümcecikleri hakkındaki yaklaşımlardan biri de *uzaktan uyum* (long-distance agreement) yaklaşımıdır. Bu yaklaşıma göre, belirtme durumundaki özneler asla KDİ tümceciğini terk etmemektedir ve KDİ öznesi belirtme durumunu ana tümceyle gerçekleştirilen bir *uzaktan uyum* (long-distance Agree) işlemiyle edinmektedir.

Aygen (2002), (30)'da görülen belirteç testiyle, belirteç açısının yerleşik tümcede kalmasıyla belirtme durumundaki öznenin de yerleşik tümcede kaldığını iddia etmiştir.

- (30) [T₁Ben [T₂ Kürşat'ı her zaman [geç kalıyor] sanıyordum.

Belirteç açısı: ✓dar (her zaman geç kalmak), *geniş (her zaman sanmak)

Aygen'e göre, Zidani-Eroğlu'nun belirteç açısı belirsizliğini gösteren tümcelerindeki yorumlama yanlıştır. (31)'deki tümcede belirteç, yalnızca yerleşik tümce eylemini nitelemektedir.

(31) [T₁ Ali [T₂ Can'ı sık sık dövüldü] sanır.

Aygen, bu durumu sıklık belirticisi *sık sık* biriminin eylemin hemen öncesindeki konumda bulunmasıyla açıklamıştır. Dolayısıyla, yüklem hemen öncesindeki odak konumunda bulunan bir belirteç, o yüklem bulunduğ tümcecikten başka bir yerde açalamamaktadır. Bu durum, belirteç yorumlamalarının tekrar değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Aygen (2002, 2004), yalın durumun yetkilendirilmesini sağlayan aracın tek başına Uyum olmadığını, Tümleyici ve Zaman sistemlerinde sırasıyla *kip* (mood) ve *bilgisel kiplikten* (epistemic modality) oluşan kompleks bir özellik olduğunu iddia etmiştir. Bu iddianın sonucu olarak Aygen, (32)'deki gibi bir "KDİ Hipotezi" sunmuştur.

(32) KDİ Hipotezi: Tüm ve Z'de bulunan yalın durum özelliklerinden birinin veya ikisinin birden eksik olması durumunda, yapı *çekimsiz* bir hale gelir.

Bu hipoteze göre, yalın olmayan durumlar da (belirtme ve tamlayan durumları gibi), yerleşik tümceğin yukarıdaki eÖ (belirtme durumu için) veya BelÖ (tamlayan durumu için) gibi işlevsel bir ulam tarafından yetkilendirilir. Bu fikrin bir başka sezdirimi de, uyum eşleme yerleşik tümcede gerçekleşirken durum eşlemenin yerleşik tümcenin üzerindeki katmanlardan sağlandığı doğrultusundaki iddianın sonucu olarak, durum eşleme ve uyumun birbirinden ayrılması gerekliliğidir.

Aygen, *bilgisel kiplik* (epistemic modality) okumalarının yalın durumdaki öznelerde mümkün olduğunu fakat belirtme durumundaki öznelerde mümkün olmadığını aşağıdaki örneklerle göstermiştir.

(33) Ben [Kürşat gelebilir] sandım.

- i. “I thought Kürşat could come” (that it is likely that he could come)
“Kürşat’ın gelmesi muhtemel sandım.” ✓ Bilgisel kiplik
- ii. “I thought Kürşat could come” (was able to come)
“Kürşat gelebilme yetkinliğine sahip sandım” ✓ Yükümlülük kipliği
(deontic modality)

(34) Ben [Kürşat’ı gelebilirdi] sandım.

- i. “I thought Kürşat could come” (that it is likely that he could come)
“Kürşat’ın gelmesi muhtemel sandım.” *Bilgisel kiplik
- ii. “I thought Kürşat could come” (was able to come)
“Kürşat gelebilme yetkinliğe sahip sandım” ✓ Yükümlülük kipliği

Sonuç olarak, Aygen’e (2002, 2004) göre yalın durum, Tüm’deki kip ve Z’deki bilgisel kiplikten oluşan kompleks bir özellik tarafından yetkilendirilmektedir. Aygen, bunun destekleyicisi olarak da (34)’te görülen bilginin aktarılmasındaki kiplik farklılığını göstermektedir. Dolayısıyla, belirtme durumundaki öznelerin ortaya çıkmasına bilgisel kiplik eksikliği sebep olmaktadır ve eğer KDİ Hipotezi’ni de hatırlayacak olursak, bu eksiklik de tümceciği çekimsiz bir hale getirmektedir. Dolayısıyla, özne tümcecik kenarına gelerek ana tümcenin eÖ’sünden *Uyuşum* (Agree) aracılığıyla Bruening (2001) stilinde uzaktan belirtme durumu eşleyebilmektedir.

Benzer bir biçimde, Öztürk de (2005a) özneden-nesneye yükselme analizlerine karşı çıkmaktadır. Belirtme durumundaki öznelerin yerleşik tümcenin *sol çevre*nde (left periphery) yer aldığını ve Kuroda (1988), Miyagawa (1991), Marantz (1991) ve Harley (1995) gibi isimleri takip ederek belirtme durumunun (i) sözdizimsel durum eşleme ve

(ii) durumun türetim sırasında biçimbilimsel olarak tanımlanması arasındaki farktan doğdunu öne sürmektedir.

Öztürk'ün (2005a) ilk kanıtı Aygen'in (2002) tartışmalarından gelmektedir. Aygen'e göre, araya giren başka açısal bir birim olmadığı sürece belirteçler geniş açı almaktadırlar. Bu durumda, (30)'da görülen tümcede özneyi takip eden belirtecin ana tümce üzerinde açı alamaması, belirtme durumundaki öznenin yerleşik tümcede kaldığı görüşünü desteklemektedir.

Öztürk (2005a), Aygen'i (2002) takip ederek, Zidani-Eroğlu'nun OKÖ testlerinin öznenen nesneye bir yükselme olduğuna dair kanıt olamayacağını öne sürmektedir. (35) olarak tekrar verilen (6a)'daki tümcenin bozuk olmasını yeniden inceleyerek, belirtme durumundaki OKÖ'nün olumsuzluk öbeğinden daha yukarı bir konumda bulunduğunun doğru olduğunu, fakat özellikle ana tümcede bulunmasının şart olmadığını, yerleşik Z'den yüksek bir konumda bulunmasının tümcenin dilbilgisel olmaması durumunu açıklamakta yeterli olacağını ifade etmiştir. Öztürk, söz konusu konumu TümÖ olarak kabul etmiştir. Dolayısıyla, (35)'in dilbilgisidışı olması, KDİ öznesinin ana tümceye yükseldiğine dair bir kanıt oluşturmamaktadır. Kelepir'e (2001) göre, OKÖ yetkilendirmesi olumsuzluğun k-buyurmasına bağlıdır ve TümÖ'ye çıkan bir OKÖ bu açının dışına çıkmaktadır.

(35) *(Siz) [kimseyi bu kitabı okumadı] sanıyorsunuz.

Öztürk (2005a), KDİ öznelerinin sözdizimsel konumunu konu belirticisi “ise” ile de test etmekte ve konuların sol çeperde (TümÖ içinde) bulunduğu görüşünden yola çıkarak KDİ öznelerinin (36)'daki gibi “ise”nin solunda bulunabilmesini, bu birimlerin yerleşik tümcenin sol çeperindeki konumu için bir kanıt olarak sunmaktadır.

(36) Ali [beni ise gitti] sandı.

Öztürk (2005a), Türkçede belirtme durumu sağlayan bir eÖ olmadığını, üyelerin durum özelliklerinin rol konumlarından geldiğini ve ZÖ veya eÖ gibi işlevsel yansımalarla durum güdülü bir Uyuşum ilişkisi kurulmadığını iddia etmektedir (detaylı tartışma için bkz. Öztürk, 2005b). Dolayısıyla, Öztürk'e göre Türkçede durum eşlemesi *yerinde* (in situ) yapılan bir işlem olduğu için, KDİ öznesinin durumu ana tümcedeki işlevsel bir ulam tarafından sağlanmamakta, bu birimin yerleşik tümcede kalması ve yerleşik tümcenin de ana tümcenin tümleci haline gelmesiyle rol konumunda eşlenmektedir. Belirtme durumu eşlenen bu konum, EÖ'nün tümleç konumudur.

Öztürk (2005a), Kuroda (1988), Miyagawa (1991), Marantz (1991) ve Harley (1995) gibi isimlerle birlikte durum yetkilendirmesinin *biçimbilimsel durum tanımlama*yla (morphological case realization) birebir aynı işlemler olmadığını öne sürmektedir. Miyagawa'ya göre, biçimbilimsel durum tanımlama, Z'nin açısı altında soyut durum eşlemeyi takip ederek çizgisel olarak yapılır. Harley'e göre, bir tümceciğe tek bir durum özelliği yapısal olarak eşlendiyse, tanınan durum yalın olur. İki durum özelliği yapısal olarak eşlendiyse, ikincisi belirtme durumu olur. Eşlenen durumlar üç taneyse, ikincisi yönelme, üçüncüsü belirtme durumu olur. KDİ tümceciklerinde ise, Öztürk'e göre, aşağıdaki sıralamayla öznedeki belirtme durumu ortaya çıkar.

- (37) i. Yerleşik özne, sözdizimsel durumunu yerleşik tümceciğin rol konumunda (EÖ) eşler.
- ii. Yerleşik özne, yerleşik [GÖS, TümÖ]'ye yükselir, Z'nin açısından çıkar ve yerleşik tümceciğin içerisindeki biçimbilimsel durum tanımlamadan kaçmış olur.
- iii. Yerleşik TümÖ'nün tamamına ana tümce Z'sinin açısı altında belirtme durumu yüklenecektir fakat Tüm başı adlaştırılmamıştır.

- iv. Yerleşik TümÖ'nün gösterici konumu, evre kenarı olarak dışarıdan müdahaleye açık olduğundan ve gösterici konumundaki öznenin görülebilen tek adıl birim olmasından dolayı, bu yerleşik tümce öznesine belirtme durumu yüklenir.

Sonuç olarak, Öztürk'e (2005a) göre yerleşik tümce öznesi belirtme durumunu ana tümce Z'sinin açısı altındaki uygun ikinci adıl birim olması sebebiyle biçimbilimsel durum tanımlama yoluyla alır.

Oded de (2006) KDİ yapılarındaki belirtme durumu alan öznelerin yerleşik tümceciği terk etmediği görüşünü paylaşmaktadır. Oded, Zidani-Eroğlu'nun (6a-b) örneklerinde görülen OKÖ tümcelerinin düzgün olduğunu dile getirmekte ve Kelepir'i (2001) takip ederek belirtme durumundaki OKÖ'lerin OlmÖ açısı altında yetkilendirildiğini ve dolayısıyla belirtme durumundaki öznelerin yerleşik tümcede kaldığını iddia etmektedir.

Oded, belirtme durumuna sahip öznelerin yerleşik tümcede bulunduğunu desteklemek için, Öztürk'te (2005a) de görülebilecek olan *ise* testine başvurmaktadır. *İse* testi, (38)'deki örneklerde, *bu gece* belirtecinin KonuÖ konumunda bulunduğunu ve onu takip eden *Ayşe-yi* öbeğinin de yerleşik tümce sınırları içinde kaldığını göstermektedir.

- (38) a. Cem [bu gece İSE Ayşe'yi gelecek] sanıyor.
b. *Cem Ayşe'yi [bu gece İSE gelecek] sanıyor.

Oded'e göre, *öznenen özneye yükselme* yapılarında zorunlu bir AÖ taşımasından söz edilememektedir. (39a)'da görülebileceği üzere, ana tümce eylemi *görün-* özneyle uyum ilişkisi kurabilmişken, (39b)'de görülen tümcede *görün-* uyum ilişkisine girmemiştir ve sadece yerleşik TümÖ içerisinde uyum görülmektedir. Oded'e göre bu, bu durumda zorunlu bir AÖ taşıması olmadığını göstermektedir.

- (39) a. [Sen_i bana [_ti üzülmüşsün] gibi görünüyorsun]
b. [_____ bana [sen üzülmüşsün] gibi görünüyor]

Sonuç olarak Oded (2006), Öztürk'ü (2005b) takip ederek, Türkçede [Gös, ZÖ] konumuna taşıma olmadığını ve bu konumun boş kalabileceğini söylemektedir. Bu durumda KDİ öznesi yerleşik tümce sınırları içinde kalmaktadır.

Yerinde kalma yaklaşımının destekçilerinden biri de Şener'dir (2008). Şener'e göre, Türkçede belirtme durumundaki AÖ'lerin yükselmesi seçimlidir. Bu iddiasının çıkarımlarından biri de ana tümceye yapılan yükselmelerin durum güdülü Ü-taşıma olamayacağıdır. Dolayısıyla, Türkçede belirtme durumundaki özneler, temel olarak üretildikleri tümleç tümceciklerinin sınırındaki Ü-bar konumuna taşınırlar ve buradan da seçimlik olarak ana tümceye çıkabilirler (fakat durum güdülü olarak değil, söylem güdülü olarak çıkabilmektedirler). Yerleşik tümcecik sınırında kalan belirtme durumundaki özne, bir sonraki evre başı olan *e* ile uzaktan uyum ilişkisine girererek belirtme durumu alabilmektedir.

Şener (2008), Kornfilt'in (1977) diyalekt iddiasına karşı çıkmaktadır. İstanbul Türkçesi konuşurlarının dilbilimsel yargılarına başvurarak, hem (1b) hem de (1c)'nin dilde var olduğunu kanıtlamaktadır. Şener, iki farklı yapının da aynı diyalekte (İstanbul Türkçesi) görülebilmesi sebebiyle Kornfilt'in yaptığı gibi bir diyalekt ayrımının yanlış olacağını söylemektedir.

Şener (2008), *açık* (overt) ve *sıfır* (null) Tüm'lü yerleşik tümcecikler arasında birçok paralellik olduğunu iddia etmekte, bunlar arasındaki tek farkın da, boş Tüm'lü tümceciklerde Tüm'ün biçimbilimsel olarak tanınmaması olduğunu söylemektedir. Bu paralellikler, aşağıda da görülebileceği gibi, açık Tüm'lü tümcelerde de boş Tüm'lü tümcelerde de öznenin yalın olması halinde uyumun zorunlu, öznenin belirtme durumunda olması durumunda ise uyumun seçimlik olduğudur.

- (40) a. Pelin_[TümÖ sen-ø Timbuktu'ya gittin diye] biliyormuş.
b. *Pelin _[TümÖ sen-ø Timbuktu'ya gitti-ø diye] biliyormuş.
c. Pelin _[TümÖ seni Timbuktu'ya gitti-ø diye] biliyormuş.
d. Pelin _[TümÖ seni Timbuktu'ya gittin diye] biliyormuş.
- (41) a. Pelin _[ben-ø Cibuti'ye gittim] sanıyor.
b. *Pelin _[ben-ø Cibuti'ye gitti-ø] sanıyor.
c. Pelin _[seni Timbuktu'ya gittin] sanıyor.
d. Pelin _[seni Timbuktu'ya gitti-ø] sanıyor.

Şener (2008), alanyazındaki belirteç testlerinin yanlış değerlendirildiğini düşünmektedir ve bunu desteklemek için Zidani-Eroğlu'nun (1997) ve Aygen'in (2002) (42), (43) ve (44)'te tekrar gösterilen belirteç testlerini yeniden incelemiştir. Yukarıda belirtildiği gibi, Zidani-Eroğlu'na göre, özne yalın olduğunda çizgisel olarak öznenen sonra gelen belirteç ana tümce eylemini niteleyememektedir (42b).

- (42) a. Siz sabahtan beri _[Ali öpüldü] sanıyorsunuz.
b. *Siz _[Ali sabahtan beri öpüldü] sanıyorsunuz.

Fakat özne (43)'teki gibi belirtme durumunda olursa, çizgisel olarak öznenen sonra gelen belirteç ana tümce eylemini niteleyebilmektedir. Bu durum da yalın öznenin yerleşik tümcede kaldığını, belirtme durumundaki öznenin ana tümceye çıktığını göstermektedir (Zidani-Eroğlu 1997).

- (43) Siz Ali'yi sabahtan beri öpüldü sanıyorsunuz.

Aygen'e (2002) göre ise, eylemin hemen öncesinde bulunan bir belirteç, o tümceciğin dışında açı alamamaktadır. Dolayısıyla, (44)'te *sık sık* belirtecinin açısı zorunlu olarak içtümcede kalmaktadır.

- (44) _{[T₁ Ali _{[T₂ Can'ı sık sık dövüldü] sanır}}

Şener (2008), Aygen'in bu iddiasına karşı çıkmaktadır. (45)'te *sık sık* belirteci "ölmek" eylemiyle anlambilimsel olarak uyumsuz olmasına karşın, tümce Şener'in verdiği bağlamda tamamen dilbilgiseldir. Aygen'in iddiasına göre bu tümce bozuk olmalıydı, çünkü sıklık birimi anlambilimsel olarak uyumsuz olduğu eylemi nitelemek zorunda kalmasına karşın, verilen bağlam gereği ancak ana tümcede açığı aldığı dilbilgisel olmaktadır.

(45) Doktorlar Can-ı sık sık öldü]⁵ sanıyorlar.

Bağlam: *Can son 10 gündür acil biriminde yatıyor ve her gün kalp krizi geçiriyor. Can'ın adı ne zaman hastanede acil bir durum olarak anons edilse, Can'ın doktorları kendi aralarında "bu sefer öldü." diyorlar. Ama Can güçlü bir adam ve şu ana kadar olan her atağı atlattı.*

Şener'in bu bulgusu Zidani-Eroğlu'nun ana tümceye yükselme açıklamasına destek oluyor gibi görünse de, Şener, alanyazında bahsedilmemiş bir belirteç testine başvurmuştur. (46)'da verilen tümcede, herhangi bir şüphe olmaksızın KDİ öznesinin yerleşik tümceyi niteleyen bir belirtecin altında bulunması, yükselme çözümlemelerinin geçerli olması durumunda tamamen beklenmedik bir durum olmalıydı. Dolayısıyla Şener, bu durumda KDİ öznelerinin yerleşik tümcede kaldığını, ana tümceye yükselmediğini iddia etmektedir.

(46) Pelin [*dün* Metin'i sınava girdi] sanıyor.

Şener (2008), Zidani-Eroğlu'nun (1997) OKÖ incelemelerine de değinmektedir. (6a-b)' de görülen yapıda, yerleşik tümce olumsuzluğunun belirtme durumundaki OKÖ'leri yetkilendirememesini Zidani-Eroğlu, yükselme açıklamasına destek olarak

⁵ Şener'in çalışmasında soldaki ayraç kullanılmamıştır. Bu çalışmada da olduğu gibi aktarılmaktadır.

yorumlamaktadır. Fakat Şener, bu yapının bozuk olmasının sebebini, (47a-c-d)'de görülebileceği gibi, OKÖ'lerin konulaştırılamamasına bağlamaktadır. (47b)'nin düzgün olması ise, OKÖ'nün konu konumunda, yani yerleşik [Gös, TümÖ] konumunda bulunmamasıyla alakalıdır. Dolayısıyla, Şener' göre, yerleşik tümcede bulunan bir OKÖ'nün KDİ kurulumunda yetkilendirilememesinin sebebi anatümceye yükselerek olumsuzlukla tümcedaşlığı ihlal etmesi değil, bu birimlerin konulaştırılamayışıdır.

- (47)
- a. *Kimseyi Pelin t_{kimseyi} öpmedi.
 - b. Pelin [ADIL kimseyi görmek] istemiyor.
 - c. *kimseyi Pelin [ADIL t_{kimseyi} görmek] istemiyor.
 - d. *adıl [kimseyi geldi] sanmadım.

Şener (2008), OKÖ olgusunu açık tümleyicili yapılarda da incelemiştir. Ona göre OKÖ ne OLM'un yerleşik tümcede olduğu (48a)'da ne de ana tümcede olduğu (48b)'de yetkilendirilebilmektedir. İki tümcenin de dilbilgisidışı tümceler olması, Şener'e göre bu yapılarda OKÖ'lerin konulaştırılamaması nedeniyledir. Aksi halde, OKÖ'nün ya ana tümcede ya da yerleşik tümcede yetkilendirilebilmesi gerekirdi.

- (48)
- a. *Pelin [*kimseyi* bu kitabı okumadı diye] biliyor.
 - b. *Pelin [*kimseyi* Timbuktu'ya gitti diye] duymadı.

Şener'e (2008) göre, (49b-c)'deki boş ulamların adıl ya da ADIL olamaması, belirtme durumundaki öznelerin ana tümcede üretildiğini ileri süren çözümlemelerin tersini gösteren bir kanıt olmaktadır. Aynı zamanda, (49a)'nın kabul edilebilir, (49b)'nin dilbilgisidışı olması da KDİ öznesinin ana tümce düzleminde bulunamadığını göstermekte ve zorunlu yükselme açıklamalarına bir karşı kanıt sunmaktadır.

- (49)
- a. ?Pelin t₂ duymuş [Meteyi sınıfta kaldı diye]₂.
 - b. *Pelin Meteyi t₂ duymuş [BU₁ sınıfta kaldı diye].

c. *Meteyi₁ Pelin t₂ duymuş [BU₁ sınıfta kaldı diye]₂

Şener'e (2008) göre, tümcecik kenarına yapılan bir Ü-bar taşımasında *geri kurulum* (reconstruction) yapılamamaktadır; yani, Türkçede konulaştırmadan sonra geri kurulum mümkün değildir. Dolayısıyla da, deyim birimlerinden birinin TümÖ'ye yaptığı bir taşıma geri kurulum gerçekleştirememektedir ve deyimsel anlam (50a)'daki gibi yitirilmektedir. Bu çözümlemeye göre, belirtme durumundaki özne sol çeperin en soluna taşınmaktadır. Bu taşımalarda öznenin belirtme durumunda olması, geri kurulumu doğrudan etkileyen bir faktördür (51a-b-c). Şener'e göre, (50a-b)'deki tümcelerde deyimsel birimin KDİ öznesi olduğu durumda deyimsel anlamın kaybolması ve (51c)'deki gibi öznenin belirtme durumu aldığı takdirde adıl ve *her danışman* arasındaki bağlamanın mümkün olmaması, yerleşik öznenin belirtme durumunda olduğu takdirde geri kurulum işleminin mümkün olmadığını göstermektedir. (51a)'da yönelme durumuna ve (51b)'de ise yalın duruma sahip yerleşik özneler söz konusu olduğunda ise bağlama gerçekleşebilmektedir.

(50) a. Öğretmen [TümÖ [Pelin'in etekleri]ni tutuştu] sanmış.

*deyimsel okuma

✓ gerçek anlamda okuma

b. Öğretmen [TümÖ [Pelin'in etekleri]ni tutuştu diye] duymuş.

*deyimsel okuma

✓ gerçek anlamda okuma

(51) a. *adıl* [TümÖ [her danışman]ⁱa [*adıl*ⁱ öğrencisi]-ø tanıtıldı] sandım.

b. *adıl* [TümÖ [*adıl*ⁱ öğrencisi]ø [her danışman]ⁱa tanıtıldı] sandım.

c. **adıl* [TümÖ [*adıl*ⁱ öğrencisi]ni [her danışman]ⁱa tanıtıldı] sandım.

Ayrıca, (52)'de görülebileceği üzere, belirtme durumunda olmayan bir konulaştırılmış birim, yerleşik tümcenin öznesinde belirtme durumu ortaya çıkmasına engel olmaktadır.

Bunun sezdirimi, KDİ özneleri için belirtme durumu eşlenmesinin sol çeperin en solunda bulunma hassasiyetine sahip olduğudur.

(52) *Pelin [Nilüfer’e Serkan’ı bir mix kaset verdi diye] duymuş.

Şener (2008), yerleşik tümcecikte uyum görülen ve dolayısıyla belirtme durumundan önce aynı zamanda yalın durum da eşlediği düşünülen özneye belirtme durumu eşlenmesinin açıklaması olarak Pesetsky (2013) tarzı *durum yenidenyazma* (case rewriting) çözümlemesi önermiştir. Buna göre, Türkçede Z+UYUM ve Z-UYUM olmak üzere iki tür Z vardır ve sadece ilki yalın durum eşleyebilmektedir. Bir yapısal kurulumdan K durumu (söz konusu bağlamda yalın durum) alan bir AÖ, başka bir kurulumdan K’ durumu (söz konusu bağlamda belirtme durumu) alabilmektedir. *Yenidenbirleştirme* (remerge) içeren farklı sözdizimsel yapılarda ise bu duruma engel bir şey yoktur. Biçimbilimsel olarak tanımlanabilen durum ise K değil, en son eşlenen K’ durumu olmaktadır. Şener, Béjar & Massam’ın (1999) bu durumu diller arası bir değiştirgen olarak açıkladığını da aktarmaktadır. Aynı zamanda Şener, [BelÖ_{BEL} + E-UYUM] kurulumu için Z-UYUM başının kilit rol oynadığını ifade etmektedir. Buna göre, [-UYUM] özellikli seçilen Z başı durum eşleyememekte ve dolayısıyla yerleşik öznenin ana tümce eylemiyle uyum ilişkisine girip durumunu oradan alması mümkün kılınmaktadır.

Sonuç olarak Şener (2008), KDİ öznesinin belirtme durumunu yerleşik TümÖ’nün gösterici konumuna gelerek, buradan da ana tümce eylemiyle kurulan uzaktan uyum işlemiyle aldığını savunmaktadır.

Özgen ve Aydın’ın (2016) çalışması, KDİ yapılarında ana tümceye yükselme olmadığını savunan bir başka çalışmadır. Chomsky’ye (2001) göre Z⁰, Tüm⁰ tarafından seçilmediği sürece *eksikli* (defective) bir yapıdır çünkü Z⁰ başı Tüm⁰den *özellik aktarımı* (feature inheritance) yapamamakta ve φ-özellikleri eksik kalmaktadır. Bunun sonucu olarak da KDİ yapılarının ortaya çıkması mümkün olmaktadır çünkü Z⁰, Uyum ilişkisine

girdiği hedefin özelliklerini silememektedir. Özgen ve Aydın’a göre ise, eksiklik sadece ϕ -eksikli olmaktan ibaret değildir. Ayrıca, Pesetsky ve Torrego (2007) temelinde, durum/ Z^0 özelliklerinin bulunmaması da yerleşik alanda eksikliğe sebep olmaktadır. Özgen ve Aydın’a göre, KDI’nin ortaya çıkmasına sebep olan yerleşik tümce, eksikli bir alandır.

Özgen ve Aydın (2016), Şener’i (2008) takip ederek Türkçe KDI yapıları eksikli de olsa TümÖ’nün yansıtılmış olması gerektiğini söylemektedir. Eksiklik, sadece ϕ -özelliklerle sınırlandırılmamaktadır. Durum ve zaman özellikleri de eksikliğe neden olabilmektedir (Chomsky 2000, 2001, 2005; Pesetsky ve Torrego, 2007). Özetle, Özgen ve Aydın (53a)’daki gibi yerleşik tümceciklerdeki Z^0 ve Tüm 0 ’lerin ikisinin de eksikli olduğunu, (53b)’deki gibi uyum görülen yerleşik tümceciklerde ise Tüm 0 ϕ -eksiksiz (ϕ -complete) iken Z^0 başının eksikli olduğunu iddia etmektedir.

- (53) a. Murat [seni midye yedi diye] biliyor.
b. Murat [seni midye yedin diye] biliyor.

Özgen ve Aydın (2006), (54) ve (55)’te görülen örneklerde, yerleşik tümceciklerin zaman açısından eksikli ya da eksiksiz olması zıtlığının dilbilgisidışılık veya dilbilgiselliğe sebep olmasını, KDI’nin zaman eksikli yapılarda görüldüğüne dair kanıt olarak göstermektedir. Bu konuda Erguvanlı-Taylan’ı (1996) izleyerek, kiplik belirticisi ile kullanılmadıkları zaman $\{-(I)yor\}$, $\{-DI\}$ ve $\{-(y)AcAk\}$ biçimbirimlerinin işlevinin belirsiz olduğunu öne sürmektedirler. Uzun’a (1998) göre ise $\{-(I)yor\}$, $\{-DI\}$ ve $\{-(y)AcAk\}$ zaman belirten ekler değildir ve Türkçede iki zaman belirticisi vardır: (i) $\{-(y)DI\}$ geçmiş zaman ve (ii) $\{-\emptyset\}$ geçmiş dışı zaman. (54b)’de görüldüğü gibi, $\{-DI\}$ biçimbirimi zaman değil, *bitmişlik görünüşü* (perfective aspect) işlevini yerine getirmektedir ve bu durumda KDI tümceciği zaman bakımından eksikli olmaktadır. (54)

ve (55)'teki örneklerde kişi uyumu olmaması, bu evre başlarının ϕ -özellikler açısından da eksikli olduğunu göstermektedir.

- (54) a. Erkin [seni İstanbula gidiyor] diye biliyor.
b. Erkin [seni İstanbula gitti] diye biliyor.
c. Erkin [seni İstanbula gidecek] diye biliyor

- (55) a. *Erkin [seni İstanbula gidiyordu] diye biliyor.
b. *Erkin [seni İstanbula gittiydi/gitmişti] diye biliyor.
c. *Erkin [seni İstanbula gidecekti] diye biliyor.

(55)'teki tümceciklerde Tüm⁰ evre başı ϕ -özellikler bakımından eksikli olmasına rağmen bu tümceciklerde KDİ'ye izin verilmemektedir ve bu gözlem Özgen ve Aydın'a (2016) göre, bizi eksikliğe sebep olan başka açıklamalara yöneltmektedir. Bu açıklama da yazarlar tarafından zaman eksikliği olarak yorumlanmaktadır. (56) ve (57)'deki tümceler karşılaştırıldığında, (57)'deki zaman belirtkeli KDİ tümceciklerinin dilbilgisidışı olduğu gözlemlenmektedir.

- (56) a. Erkin [seni okulda] biliyor.
b. Erkin [seni bana aşık] biliyor.
- (57) a. *Erkin [seni okuldaydı] biliyor.
b. *Erkin [seni bana aşıktı] biliyor.

Özgen ve Aydın, Chomsky'yi (2008) takip ederek, zaman ya da uyum özelliklerinden en az biri eksik olan bir TümÖ'yü evre olarak kabul etmemeyi önermektedir. Aşağıda görülen örneklerdeki Ü'-taşıma ile yapılan çalkalama sonucunda geri kurulum yapılabilmesi, A tipi tümcelerde TümÖ'de hem uyum hem zaman eksikliği ve B tipi tümcelerde ise sadece zaman eksikliği olduğunu göstermektedir.

- (58) A-tipi KDİ tümcecikleri (uyum ve zaman eksikliği)

- a. Ali [seni İstanbul'a gitti] sanıyor
- b. Ali [seni t_i gitti] sanıyor İstanbul'a_i
- c. Ali [t_i İstanbul'a gitti] sanıyor seni_i

(59) B-tipi KDİ tümcecikleri (zaman eksikliği)

- a. Ali [seni İstanbul'a gittin] sanıyor
- b. Ali [seni t_i gittin] sanıyor İstanbul'a_i
- c. Ali [t_i İstanbul'a gittin] sanıyor seni_i

Özgen ve Aydın'a göre, (60)'ta görülen kök tümcecikler zaman ve uyum açısından eksiksizdir ve dolayısıyla bu tümceciklerde evre işlevini yerine getirebilen bir TümÖ yansıtılmıştır. Bu tümceciklerde, (58) ve (59)'daki KDİ tümceciklerinin aksine uzun mesafeli çalkalama sonrası geri kurulum yapılamamaktadır. Sonuç olarak, zaman veya uyum (veya her ikisi) açısından eksikli olmak, TümÖ'yü evre-olmayan bir yansıma haline getirmektedir.

(60) Kök tümceler

- a. Ali [sen İstanbul'a gidiyordun] sanmış
- b. ?*Ali [sen t_i gidiyordun] sanmış İstanbul'a_i
- c. *Ali [t_i İstanbul'a gidiyordun] sanmış seni_i

Özgen ve Aydın (2016), (61)'de görülen A ve B tipi tümceciklerdeki OKÖ'lerin ana tümce seviyesindeki olumsuzluk tarafından yetkilendirilebilmesini, her iki yapının da eksikli olmasına ve dolayısıyla bu yerleşik tümceciklerdeki TümÖ'nün evre olmamasına bağlamaktadır.

- (61) a. Polis [seni **kimseye** vurdu] bil**mi**yor (A-tipi)
- b. Polis [seni **kimseye** vurdun] bil**mi**yor (B-tipi)

Özgen ve Aydın (2016), yerleşik tümcede bulunan gönderimsel bir birimin ana tümcede bulunan bir öncül tarafından bağlanabilmesini, KDİ-tümceciğinin eksikli olmasıyla ilişkilendirmektedir. (62)'de görülebileceği gibi, yerleşik tümcede bulunan gönderimsel birimler ana tümce öznesi *Biz* ve *Ali* tarafından bağlanabilmektedir.

- (62) a. Biz_i [birbirimizi_i tiyatroya gitti(k)] sanıyorduk.
b. Ali_i [bizi kendinden_i korkuyor(uz)] sanıyor.

Sonuç olarak Özgen ve Aydın (2016), eksikli Tüm^o ve Z^o sonucu oluşan eksikli yerleşik tümcecik kurulumu sebebiyle ana tümcedeki e^o başının, yerleşik ZÖ'ye ulaşabildiğini ve yerleşik özneye belirtme durumu eşleyebildiğini söylemektedir. Bu eşleme işlemi ise Uyuşum aracıyla uzaktan yapılmaktadır.

- (63) a. A-tipi

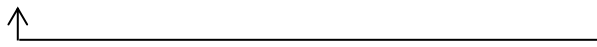
[[TümÖ [ZÖ ÖZNE_{BEL} [eÖ [EÖ...E^o] e^o] Z^o_{eksikli}] Tüm^o_{eksikli}] e^o]

UYUM

- b. B-tipi

[[TümÖ [ZÖ ÖZNE_{BEL} [eÖ [EÖ...E^o] e^o] Z^o_{eksikli}] Tüm^o_{eksiksiz}] e^o]

UYUM

2.1.3. Nesne Denetimi Çözümlemesi

İnce (2006), yükselme ve uzaktan uyum analizlerinden ayrılıp, KDİ öznesinin ana tümcede üretildiği yönünde bir açıklama öne sürmüştür. İnce'ye göre E+GÖRÜNÜŞ/ZAMAN+UYUM yapıları KDİ değil, nesne denetimi yapılarıdır.

İnce'ye (2006) göre, yerleşik tümcede yer alan ve belirtme durumundaki özneyi takip eden belirteç ana tümce eylemini niteleyebiliyorsa, belirtme durumundaki özne yerleşik tümcede bulunmamaktadır. İnce'nin buna yönelik testleri (64) ve (65)'te gösterilmiştir.

(64) Meral-Ø bizi asla sinemaya gidiyoruz sanmazdı/sanıyordu.

Belirteç açısı ('asla'): geniş

(65) Ahmet-Ø bizi halbuki sinemaya gidiyoruz sanıyordu.

Belirteç açısı ('halbuki'): ✓ geniş, *dar

İnce'ye göre, eğer yerleşik tümce öznesi yalın durumda ise, aynı belirteçlerle ve çizgisel sıralamayla test yapıldığında tümce dilbilgisidışı bir hale gelmektedir. Dolayısıyla yalın duruma sahip özne yerleşik tümcede kalmaktadır.

(66) *Meral biz asla/halbuki sinemaya gidiyoruz sanmazdı.

Belirteç açısı ('asla'): *geniş

Belirteç açısı ('halbuki'): *geniş

İnce'nin (2006) bir başka kanıtı, Türkçede yerleşik tümce birimlerinin (67b) ve (67c)'de görülebileceği gibi sağa çalkalama yapamamasıdır. Belirtme durumundaki özne ise (66d)'de görülebileceği üzere, bu çalkalamayı gerçekleştirebilmektedir ve dolayısıyla ana tümcede yer aldığına yönelik bir görünüm sergilemektedir.

(67) a. Dinleyiciler [biz viskiyi içtik] sanıyorlar.

b. *Dinleyiciler [t₂ viskiyi içtik] sanıyorlar biz₂.

c. *Dinleyiciler [biz t₂ içtik] sanıyorlar viskiyi₂.

d. (?)Hasan t₃ [Ayşe'den nefret ediyoruz] sanıyor bizi₃.

İnce'ye (2006) göre, *dolaysız tümleç tümcecikleri* (DTT) içeren KDİ kurulumlarında yerleşik tümleyici bulunmamaktadır. Açık tümleyici “diye”yi seçen ve

dolayısıyla TümÖ tümceciklerini tümleç olarak seçen eylemler, (68a)'da görülebileceği gibi bu tümleyici olmadan bozuk olmaktadır. Eğer DTT'ler de böyle olsaydı, bu tümleyici DTT'lerde de düzgün çalışmalıydı fakat (68b)'de görülebileceği üzere bu kurulumlarda açık tümleyici bulunamamaktadır ve dolayısıyla DTT'ler TümÖ değildir. İnce, Aygen'i (2002) takip ederek, DTT'lerin GörÖ (görünüş öbeği) olduğunu söylemektedir.

- (68) a. Ben [Ali Ankara'ya gitti] *(diye) duydum/haber aldım/bağırdım . . .
b. Ahmet biri/ni Ankara'ya gitti (*diye) sanıyordu.

İnce (2006), yerleşik özne belirtme durumuna sahip olduğunda, öznenin (69b)'deki gibi *özcül* (specific) okuma aldığını ileri sürmektedir. İnce'ye göre, bu özcül okuma, yalın öznenin bulunduğu (69a) kurulumunda gerçekleşmemektedir; dolayısıyla, belirtme durumundaki özneler ve yalın özneler arasındaki fark sadece durum değildir. Aynı özcül okuma dolaysız nesneler için de geçerli olduğundan, nesnelerin ve belirtme durumundaki öznelerin sergilediği bu paralellik, belirtme durumundaki öznelerin de nesne olarak gözlemlenebileceğini ve dolayısıyla [GÖS, eÖ]'de bulunmaları gerektiğini göstermektedir.

- (69) a. Ahmet [biri Ankara'ya gitti] sanıyordu.
b. Ahmet birini [Ankara'ya gitti] sanıyordu.

İnce, *Tümcedaşıklık Karşıtlığı Koşulu* (Anti-Clause-mateness Condition) sebebiyle Türkçede aynı yapısal durumu taşıyan iki BelÖ'nün aynı tümcecikte bulunamayacağını iddia etmektedir. Dolayısıyla, belirtme durumuna sahip KDİ öznesi ancak ana tümce seviyesinde bulunarak bu duruma sahip olabilmektedir.

- (70) **Tümcedaşıklık Karşıtlığı Koşulu:** Türkçede aynı yapısal durumu taşıyan iki BelÖ aynı tümcecikte bulunamaz.

- a. *Ercanı Hasan [tı keki yedi] sanıyor.

b. Hasan Ercan'ı [keki yedi] sanıyordu

İnce (2006), belirteç testinden faydalanarak, yerleşik tümce eylemini niteleyen belirtecin (71a)'daki gibi belirtme durumundaki öznenin önce gelemediğini ve yalın özne yerleşik tümcede kaldığı için de bunun öncesinde belirteç bulunmasının tümceyi (71c)'deki gibi dilbilgisidışı bir hale getirmede olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, (71b)'nin dilbilgisel olmasının sebebi KDİ öznesi *Ali*'yi biriminin ana tümce düzleminde, yerleşik eylemi niteleyen belirtecin ise yerleşik tümcede yer almasıdır.

(71) a. *Ben [yarın Ali'yi balığı yiyecek] sanıyordum.

b. Ben Ali'yi [yarın balığı yiyecek] sanıyordum.

c. Ben [yarın Ali balığı yiyecek] sanıyordum.

(72)'de görülebileceği üzere, Türkçede *boşaltma* (gapping) işlemine farklı tümceciklerde bulunan birimler için izin verilmemektedir. İnce (2006), (73)'teki kurulumda, belirtme durumundaki öznenin ana tümcedeki bir öbikle boşaltılabildiğini ifade etmektedir. Dolayısıyla bu veri, KDİ öznesinin ana tümcede bulunduğu iddiasını desteklemektedir.

(72) Ali-Ø [Ahmet'in Ankara'ya gittiği]-ni sanıyor, *Mehmet-Ø de Özgür'ün.

(73) Ali-Ø Ahmet'i [Ankara'ya gitti] sanıyor, Mehmet-Ø de Özgür'ü.

İnce (2006), ayrıca, deyimlerde öznenin belirtme durumunda olması durumunda deyimsel okumanın kaybolduğunu gözlemlemiştir. İnce'ye göre bunun sebebi, belirtme durumundaki öznelerin hiçbir zaman yerleşik tümcede yer alamamasıdır. Eğer bir KDİ öznesi, ana tümce eyleminin nesne konumuna yükselme yoluyla gelmiş olsaydı, böylesi bir Ü-taşıma sonucunda deyimsel okumaya erişilebilmeliydi. İnce, bu şekilde deyimsel anlamın korunabildiğine kanıt olarak (74)'teki örnekleri göstermektedir. Edilgenleştirmeye yönelik yapılan bir Ü-taşıma sonucunda deyimsel okuma, (74a-b)'de görülebileceği üzere korunabilmektedir. İnce, (75)'teki tümcede deyimsel anlamın

korunamamasının sebebini öznenin belirtme durumunda bulunmasıyla değil, belirtme durumundaki öznenin yerleşik tümce eylemiyle aynı tümceciğe üretilmiyor olmasıyla açıklamaktadır.

(74) a. [Hasan'ın defteri] dürüldü. (Deyimsel okuma var.)

b. [Ali'nin anası] bellendi. (Deyimsel okuma var.)

(75) [Hasan'ın defterin]i [dürüldü] sanıyordum. (Deyimsel okuma yok.)

Sonuç olarak, Türkçe E+GÖRÜNÜŞ/ZAMAN+UYUM yapıları İnce'ye (2006) göre nesne denetimi yapılarıdır. (76)'da görülebileceği üzere, ana tümcedeki bir öncül yerleşik tümcedeki *adıl* ile eş dizinli olabilmektedir. Bu durumda ADIL hakkında da aynısını varsaymak için bir engel gözükmemektedir.

(76) Ahmet-Ø Ayşe₁'ye [Ali'nin adıl₁ arayacağı]₁nı zaten söylemişti.

İnce'ye (2006) göre nesne denetimi yapılarında yerleşik alan ZÖ değildir ve Aygen'in (2002) iddia ettiği gibi GörÖ olarak kabul edilmelidir. Buna göre, çekimliliği belirleyen anahtar faktörlerden birinin zaman özelliği olduğu anlaşılabilmektedir. (77)'de görülebileceği üzere, ADIL önce ana tümcede üretilen öncülü BelÖ ile eşdizinlenerek yetkilendirilmekte ve daha sonra da (78)'de görülebileceği üzere KDİ öznesi olan BelÖ, [GÖS,eÖ]'ye giderek belirtme durumu almaktadır.

(77) ... BelÖ_i [ADIL_i ...] ...

(78) [eÖ BelÖ₁ [e' [EÖ t₁ [E' [Tümceciğ ADIL₁ ...] E°]] e°]]

2.1.4. Genel Bakış

Alanyazıdaki çalışmalarda Türkçe KDİ öznelerinin çözümlemesine yönelik olarak buraya kadar aktarmaya çalıştığımız iddialar aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.

	Özne Konumu	İşlem	Durum Eşleme	Uyumlu Yerleşik Tümce	Uyumsuz Yerleşik Tümce
Yükselme Çözümlmeleri					

Knecht (1986)	Ana tümce	Yükselme	Yerel uyum	?	?
Zidani-Eroğlu (1997)	Ana tümce	Yükselme	Yerel uyum	?	?
Moore (1998)	Ana tümce	Yükselme	Yerel uyum	TümÖ	ZÖ
Özsoy (2001)	Ana tümce	Yükselme	Yerel uyum	Zayıf UyumÖÖ	ZÖ
Arslan-Kechriotis (2016)	Ana tümce	Yükselme	Yerel uyum	?	ZÖ
Uzaktan Uyum Çözümlmeleri					
Aygen (2002, 2004)	Yerleşik tümce (GörÖ)	-	Uzaktan uyum	GörÖ Çekimsiz ⁶ (bilgisel kiplik eksikliği)	GörÖ Çekimsiz (bilgisel kiplik eksikliği)
Öztürk (2005a)	Yerleşik tümce (TümÖ)	Konulaştırma	Biçimbilimsel durum tanımlama	TümÖ	TümÖ
Şener (2008)	Yerleşik tümce (TümÖ)	Konulaştırma	Uzaktan uyum	TümÖ Z+UYUM	TümÖ Z-UYUM
Özgen ve Aydın (2016)	Yerleşik tümce (ZÖ)	-	Uzaktan uyum	TümÖ Tüm°: φ-eksiksiz, Z°: eksikli	TümÖ Tüm°: φ-eksikli Z°: eksikli
Nesne Denetimi Çözümlmeleri					
İnce (2006)	Ana tümce (eÖ)	Öznenin doğrudan ana tümcede üretilmesi	Yerel uyum	GörÖ	?

Tablo 1. Alanyazında Türkçe KDİ Öznelerine Yönelik İddialar

2.2. Durum Eşleme

Bu bölümde, KDİ yapılarını doğrudan ilgilendirmesi nedeniyle, alanyazında durum olgusunu açıklamak için öne sürülen durum eşleme kuramları üzerinde

⁶ Tabloda bahsedilen çekimlilikten kastımız zaman çekimidir.

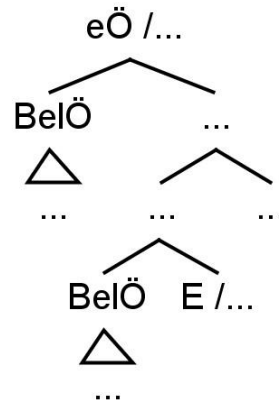
durulacaktır. 2.2.1.'de bağımlı/kurulumsal durum yükleme, 2.2.2.'de ise Uyuşum aracıyla durum eşleme anlatılacaktır.

Adöbekleri üzerinde görülen durum eklerini açıklamak amacıyla üretici dilbilgisi doğrultusunda yapılan ilk sözdizimsel girişim Chomsky'nin (1981) İlkeler ve Değiştirginler Kuramı çerçevesinde önerdiği Durum Kuramı ile başlamıştır. Bu kurama göre, ad öbeklerine bir durum yükleyici tarafından durum yüklenmek zorundadır, aksi halde adöbeği yorumlanamayacak ve türetimin dilbilgisidışı olmasına neden olacaktır. Ancak, durum yüklemenin hangi sözdizimsel ve/veya biçimbilimsel süreçler sonucunda gerçekleştiği konusunda farklı görüşler mevcuttur.

2.2.1. Bağımlı/Kurulumsal Durum Yükleme

Bağımlı/Kurulumsal Durum Yükleme (Dependent/Configurational Case Assignment) kuramına göre, nesne durumu (Türkçe için belirtme durumu) bağımlı olarak yüklenmektedir. Bağımlı olmaktan kasıt, aynı yerel alanda iki BelÖ arasındaki bir k-buyurma ilişkisine bağlı olarak BelÖ'lerden birine nesne durumu yüklenmesidir. Türkçe için, bu şekilde birbiriyle ilişkili iki birimden aşağı konumda bulunan BelÖ'ye bağımlı durum olan belirtme durumu yüklenecektir. Bağımlı durumun alttaki birime mi üstteki birime mi yükleneceği, ilgili dilin durum değiştirgenleriyle alakalıdır. Bağımlı durum *özgeçişli-yalın* (ergative-absolutive) dillerde, (79)'daki gibi bir kurulumda durum yüklenmemiş iki BelÖ'den yukarıda bulunan BelÖ'ye *özgeçişli* olarak yüklenirken, *yalın-belirtme* dillerinde aşağıda kalan birime belirtme durumu olarak yüklenmektedir (Marantz 1991, Preminger 2011). Bu kuram, 2.2.1.1'de de anlatılacağı gibi, alanyazında ilk kez Marantz'ın (1991) çalışmasıyla tartışılmaya başlanmıştır.

(79) *Durum yarışı/durum bağımlılığı* (case competition) kurulumu (Preminger 2011'den uyarlanmıştır).

2.2.1.1. Marantz (1991)

Marantz (1991), İzlandacadaki bazı yapıları inceleyerek, *soyut durumların* (abstract case) Chomsky (1981) tarzı *birleşimsel* (combinatorial) olarak eşlenmesinin mümkün olmadığını öne sürmektedir. Zengin biçimbilimli olan ve bu özelliği sergilemeyen diller karşılaştırıldığında da, soyut ve biçimbilimsel durumlar arasındaki eşlemenin birebir işlevsel başlarla ilişkilendirilemeyeceği görülebilmektedir. Bununla ilgili İzlandaca örnekler bakacak olursak, (80a)'da iki nesne bulunmaktadır ve YÖN durumlu nesne (*Olafi*) seçimlik, TAM durumlu nesne (*alls*) zorunludur. (80b)'de, TAM durumu alan nesne (*Şess*) edilgenleştirilme ile özne konumuna çıkıp özne işlevinde bulunabildiği halde, İzlandaca için varsayılan özne durumu olan YAL duruma değil, TAM durumuna sahiptir. Dahası, (80c)'de, seçimlik olan YÖN durumlu nesne de yapıya eklendiğinde bu sefer özne konumuna YÖN durumlu nesne çıkmaktadır ve yine YAL durum almamaktadır. Marantz'a göre bu örnekler, adöbeklerinin taşındıkları konumlarda durum özelliği yükleyen bir işlevsel baş ile uyum ilişkisi kurarak değil, başka bir yolla durum aldığını göstermektedir.

(80) a. Maria óskađi (Olafi) alls gođs.

Mary-YAL diledi Olaf-YÖN her şey-TAM iyi-TAM

b. Şess vas óskađ.

Bu-TAM yrd.eylem (was) diledi

c. Henni var óskağ şess.

O_{diş}⁷-YÖN yrd.eylem (was) diledi bu-TAM

(Marantz, 1991: 15)

Marantz (1991), (81)'de ise İzlandaca için özne durumu olan yalın durumun, nesne üzerinde ortaya çıkabildiğini söylemiştir. İzlandacada bazı eylemler, YÖN özne ve YAL nesne ortaya çıkarabilmektedir. Bu durumda, durumun işlevsel başlar aracılığıyla eşlendiğini söyleyen birinin iddiası, nesnedeki YAL durumun bir şekilde çekim başından yüklendiği yönünde olacaktır. Fakat, (80)'de görülebileceği üzere çekimsiz bir yerleşik tümce olan mastar tümceciği içerisinde de bu YAL durum nesneye yüklenebilmektedir. Bu görüntü, bize yine durumların işlevsel başlar aracılığıyla birebir eşlemeyle yüklenmediğini göstermektedir.

(81) Eg tel henni hafa alltaf şótt Olafur leiğınlegur.

Ben inan- Ofem-YÖN to-have her zaman düşün- Olaf-YAL sıkıcı-YAL

(Marantz, 1991)

Sigurðsson ve Holmberg'in (2008) net bir şekilde gösterdiği üzere, YÖN-YAL olarak özne ve nesne görülen yapılarda uyumu kontrol eden birimler nesne de olsalar YAL duruma sahip olanlardır. Sigurðsson & Holmberg, (82)'de Almanca ve (83)'te İzlandaca olarak görülebileceği üzere, Almancada uyumun mutlak kontrolcüsünün YAL birim, İzlandacada için ise YAL üçüncü şahıs olduğunu söylemiştir. İzlandacada YAL birimin uyum ilişkisi kuramadığı (83a-b)'de YÖN birimin uyumu kontrol edememesi, bizi doğrudan eylem uyumunun bu diller için YAL hassasiyeti olduğu düşüncesine yönlendirmektedir.

⁷ Dilbilgisel cinsiyet olan dişillik kast edilmektedir.

- (82) a. Ihm würden wir gefallen haben.
 O_{eril}.YÖN would.1/3ÇĞL biz.YAL beğendi have
 ‘Bizi sevecekti.’
- b. Ihm würdet ihr gefallen haben.
 O_{eril}⁸.YÖN would.2ÇĞL sen.YAL.ÇĞL beğendi have
- c. Ihm würden sie gefallen haben.
 O_{eril}.YÖN would.1/3ÇĞL onlar.YAL beğendi have
- Sigurðsson & Holmberg (2008)

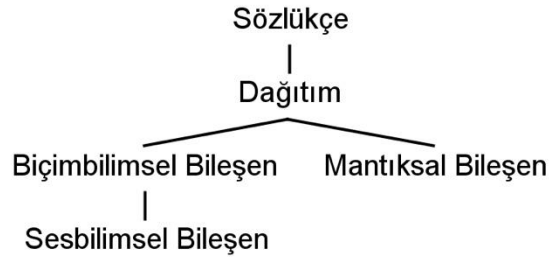
- (83) a. * Honum líkum við.
 O_{eril}.YÖN beğen.1ÇĞL biz.YAL
- b. * Honum líkið þið.
 O_{eril}.YÖN beğen.2ÇĞL sen.YAL.ÇĞL
- c. Honum líka þeir.
 O_{eril}.YÖN beğen.3ÇĞL onlar.YAL
- ‘Onları seviyor.’

Sigurðsson & Holmberg (2008)

Durumun işlevsel başlar tarafından yüklenmemesi ve uyumun durumlara karşı hassasiyet göstermesi sebebiyle, durum yükleme ve uyumun sözdizimsel bileşenden sonra, sesbilimsel biçim kanalında bir biçimbilim bileşeninde gerçekleştiği düşüncesini ortaya çıkarmıştır (Marantz, 1991). Marantz’a göre, uyumun (82) ve (83)’teki örneklerde olduğu gibi durum hassasiyeti göstermesi sebebiyle durum yükleme, uyumdan önce gerçekleşmektedir. Bu durumu açıklayabilmek için mimari yapı, Marantz’a göre, (84)’teki gibi dağıtım sonrasında işlem yapan ve sesbilimsel bileşen kolunda yer alan bir biçimbilimsel bileşene yer verilerek revize edilmelidir.

⁸ Dilbilgisel cinsiyet olan erillik kast edilmektedir.

(84) Marantz (1991) Mimari (Bileşenler Türkçeleştirilerek uyarlanmıştır).

Marantz, durum yüklemenin belirli bir hiyerarşiye uyduğunu ve ilgili adöbeğine durum yüklemenin, türetimsel yapıda bu adöbeğinin yer aldığı konumlarla doğrudan ilgili olduğunu söylemiştir. Öncelikle, durum yüklemenin (85)'te görülebilecek bir hiyerarşiye göre gerçekleştiğini ileri sürmüştür. Bu hiyerarşide, bu durumlardan herhangi biri ilgili adöbeğine yüklendiği takdirde bu adöbeği durum yükleme işleminden çıkarılmaktadır.

(85) Durum tanımlama hiyerarşisi (Marantz, 1991)

sözlüksel durum > bağımlı durum > belirtisiz durum

Sözlüksel durum, (80c)'de YÖN durumun korunmasından da anlaşılacağı gibi (İzlandadaki diğer benzer örnekler için bkz.: Yip, Maling & Jackendoff, 1987 ve Thráinsson, 2007) diğer her şeyden daha önceliklidir. Bağımlı durum, üyelerden birine sözlüksel durum yüklenmediği takdirde ve aynı yerel alanda birinin diğerine k-buyurduğu iki ad öbeği görüldüğünde, Türkçe için aşağı pozisyondaki birime belirtme durumu, özgeçişli-yalın diller için ise yukarıdaki birime, o dil için bağımlı durum olan özgeçişli durum yüklenmesiyle ortaya çıkar (Marantz buna 'aşağı-yukarı değiştirgeni' demektedir). Son olarak, ne sözlüksel durum ne de bağımlı durum alabilen bir adöbeği varsa, bu adöbeğine de, sözdizimsel çevreye de hassasiyet gösterilerek, o dildeki belirtisiz durum yüklenir. Türkçe için bu belirtisiz durum, eğer sözdizimsel alan BelÖ ise tamlayan durumu olabiliyorken, ZÖ alanında ise yalın durum olmaktadır.

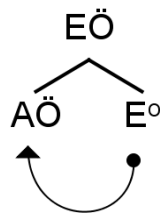
2.2.1.2. Preminger (2011)

Preminger (2011), Marantz'ın (1991) (85)'teki durum tanımlama hiyerarşisiyle gerçekleştirilen durum yükleme işleminin biçimbilim bileşeninde değil, sözdizim bileşeninde gerçekleştiğini iddia etmiştir.

Preminger'e (2011) göre, adöbekleri türetime yorumlanamaz durum özellikleriyle dahil olurlar fakat standart görüşün aksine Preminger, bu özelliklerin silinmediği durumların kesinlikle türetimin bozulmasına neden olmadığını iddia etmektedir. Bu durumu, genelde dillerde görülen 3. tekil şahıs uyumunun *varsayılan uyum* (default agreement) olarak ortaya çıkmasıyla aynı kabul etmektedir. Preminger'in kuramına göre, türetim boyunca üzerinde herhangi bir durum yükleme işlemi gerçekleştirilmemiş birimler yalın durum almaktadır (adcıl bir alan için ise tamlayan durumu almaktadırlar). Yani, Preminger yalın durumun aslında bir durumsuzluk sonucu ortaya çıktığını söylemektedir.

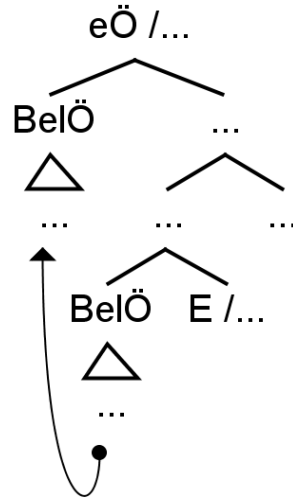
Preminger (2011), durum yüklemenin sözdizimsel türetim gerçekleşirken eşzamanlı olarak yapıldığını söylemektedir. Buna göre, ilk olarak, türetimin başlangıcında bir baş bir adöbeğini sözlüksel olarak seçtiği sırada ilk durum yükleme şansı ortaya çıkmış olur. Adöbeğini seçen baş eğer sözlüksel durum yükleyebilen bir başsa, bu adöbeğine kız kardeşlik ilişkisi altında sözlüksel durum yüklenir ve söz konusu adöbeği durum yükleme işlemlerine kapalı bir hale gelir. Bu işlem (86)'da gösterilmiştir.

(86) Sözdizimsel türetim sırasında sözlüksel durum yükleme (Preminger 2011'den uyarlanmıştır):

Türetime dahil edilen adöbeğinin durum özellikleri bir baş tarafından değerklenmemişse, durum yükleme için bir sonraki fırsat türetime ikinci bir adöbeği birleştirildiğinde ortaya çıkar. Bu iki AÖ asimetrik bir k-buyurma kurulumunda, durum yarışı da denilen bir ilişki ortaya çıkarılır. Daha önce de (79) ve (85) örnekleri için açıklandığı gibi, (87)'de görülebileceği üzere bu kurulumda Türkçe ve İngilizce gibi diller için aşağıda kalan adöbeğine bağımlı durum olan belirtme durumu yüklenerek AÖ'nün durum özelliği değerklenmiş olur.

(87) Sözdizimsel türetim sırasında bağımlı durum yükleme (Preminger 2011):

Bir AÖ, türetim sırasında ne sözlüksel durum ne de bağımlı durum alamamışsa, tıpkı ϕ -özellikleri eşlenmemiş bir sondanın 3. tekil kişi varsayılan uyum gösterdiği gibi, bu adöbeğine de varsayılan olarak o dilin belirtisiz durumu yüklenir. Bu durum Türkçe ve İngilizce gibi diller için yalın durumdur. Preminger böylece yalın durumun aslında bir durumsuzluk olduğu sonucuna da varmaktadır.

Preminger (2011), (85)'te bahsettiğimiz ve aşağıda (88) olarak tekrar verilen durum tanımlama hiyerarşisinin böylece sözdizimsel türetim sırasında gerçekleşebildiğini ve dolayısıyla böyle bir hiyerarşinin şart koşulmasına gerek kalmadığını söylemektedir.

(88) Durum tanımlama hiyerarşisi (Marantz, 1991)

sözlüksel durum > bağımlı durum > belirtisiz durum

Preminger, bu işlemlerin sözdizim bileşininde yapılmasının başka bir getirisinin de durum özelliği değeri lenmemiş bir AÖ'nün türetim sırasında yalın duruma sahipmiş gibi davranabileceği, daha sonra bir durum yarışına girdiği takdirde ise bağımlı durum alabileceği olduğunu söylemiştir. Preminger'e göre, bu sayede, AÖ'nün birden fazla durum aldığı *durum yığılması* (case-stacking) gibi açıklamalara ihtiyaç kalmamaktadır. Aynı zamanda, Marantz'ın durum ve uyum işlemlerinin birbirinden ayrı olarak ele alınması gerektiği düşüncesini de takip ederek, sözdizimsel türetim sırasında bu durum yükleme ve uyum ayırımına devam edilmektedir. Örneğin, yerleşik tümcede durum alamamış bir AÖ, yerleşik tümcenin Z^o'si ile uyum ilişkisi kurabilmekte ve daha sonra ana tümceye yükselerek, burada başka bir AÖ ile durum yarışına girip bağımlı durum alabilmektedir.

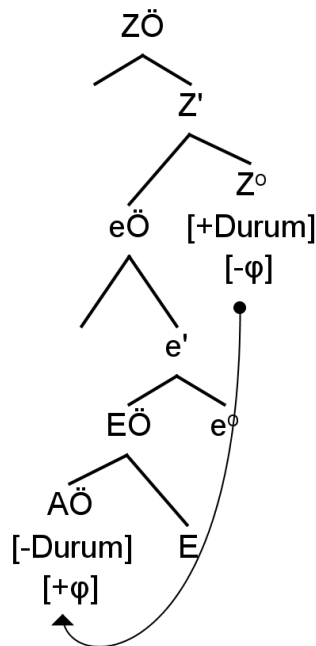
2.2.2. Uyuşum Aracıyla Durum Eşleme (Chomsky 2000, 2001)

Chomsky (2000, 2001), işlevsel başlar ve adöbekleri arasında gerçekleşen uyum ilişkileri ve adöbekleri üzerinde gözüken durumu açıklayabilmek için, özellik eşleme işlemleri için öne sürülen *Uyuşum* (Agree) aracını kullanmayı önermiştir. Bu kurama göre, e^o ve Z^o gibi işlevsel başlar türetime yorumlanamaz ϕ -özellikler ile birleştirilirler.

ϕ -özellikler, AÖ'lerde ise yorumlanabilir halde bulunan kişi/sayı(/cinsiyet/sınıf) özellikleridir. Yorumlanamaz özelliklere sahip birimler, bu özelliklerinin eşlenip silinmesi amacıyla kurulacak uyum ilişkilerine açık olduğu için “aktif” olarak kabul edilirler. Yorumlanamaz özellikleri eşlenip silinmiş birimler ise uyum ilişkisi açısından “inaktif” bir hale gelir.

Yorumlanamaz özellikleri bulunan bir işlevsel baş, *sonda* (probe) olarak çalışarak türetimde özelliklerinin yorumlanabilir halini taşıyan bir adöbeği arar. Sonda, kendine uygun bir *hedef* (goal) bulduğu takdirde, AÖ'nün sondanın gösterici konumuna taşınmasıyla gerçekleştirilen yerel uyum ilişkisiyle ya da AÖ'nün yerinde kalıp sonda ve hedef arasında uzaktan uyuşum ilişkisi kurulmasıyla, işlevsel başın yorumlanamaz özellikleri değerlendirilerek silinir. Chomsky'ye göre, sonda ve hedef arasında kurulan uyum ilişkisi sonucunda hedefe durum eşlenebilmektedir. Hedef için eşlenen durum, hedefin hangi işlevsel başla uyum ilişkisine girdiğine bağlıdır. Örneğin e^o ile uyum ilişkisi kuran bir AÖ belirtme durumu alıyorken, Z^o ile uyum ilişkisi kuran bir AÖ yalın durum almaktadır. Chomsky'nin (2000, 2001) Uyuşum aracıyla durum eşlenmesi işlemi (89)'da sözdizim ağacı üzerinde gösterilmiştir.

(89) Uyuşum aracıyla durum eşleme (Chomsky 2000, 2001):

(89)'da kurulan ilişki sonucunda AÖ, ZÖ'nün gösterici konumuna giderek Z° ile yerel bir ilişki kurabilmekte ya da E°'nin tümleci konumunda kalarak Z° ile uzaktan uyum ilişkisi kurabilmektedir. Uzaktan ya da yerel olarak kurulan bu uyum ilişkisi sonucunda, işlevsel başın yorumlanamaz ϕ -özellikleri AÖ tarafından, AÖ'nün yorumlanamaz durum özelliği ise işlevsel baş tarafından eşlenerek silinmiş olur. Böylece, yorumlanamaz özellikleri kalmayan bu iki birim de arayüzlerde (SB ve MB) yorumlanmaya müsait bir durumdadır ve dolayısıyla başka sözdizimsel işlemler için inaktif bir hale gelmektedir (Chomsky 2000, 2001). Türkçe için, (89)'daki uyum ilişkisi sonucunda AÖ, Z°'den yalın durum alacaktır. Eğer bu uyum ilişkisi AÖ ve e° arasında gerçekleşseydi, bu kez AÖ'ye e° işlevsel başı tarafından belirtme durumu eşlenecekti.

3. ÇÖZÜMLEME

3.1. Alanyazın Değerlendirmesi

Bölüm 2.1’de değindiğimiz gibi, alanyazında KDİ öznesinin yerleşik tümce sınırları dışında görülüp görülemediği konusunda birçok görüş ileri sürülmüştür. Bu bölümde bu görüşler değerlendirilecektir.

3.1.1. Çalkalama

İnce’ye (2006) göre, Türkçede yerleşik tümce birimleri, (90b) ve (90c)’de tekrar gösterildiği gibi, sağa çalkalama yapamamaktadır. Belirtme durumundaki özne ise (90d)’de görülebileceği üzere, bu çalkalamayı gerçekleştirebilmektedir ve bu görünüm de İnce’yi KDİ öznesinin ana tümcede yer aldığına yönelik bir çıkarım yapmaya yöneltmektedir.

- (90) a. Dinleyiciler [biz viskiyi içtik] sanıyorlar.
b. *Dinleyiciler [t₂ viskiyi içtik] sanıyorlar biz-Ø₂.
c. *Dinleyiciler [biz t₂ içtik] sanıyorlar viskiyi₂.
d. (?)Hasan t₃ [Ayşe’den nefret ediyoruz] sanıyor bizi₃. (İnce, 2006: 3)

Fakat araştırmamıza göre, İnce’nin iddia ettiğinin aksine, Türkçe anadili konuşurlarınca (90c) kesinlikle dilbilgiseldir. Dolayısıyla Türkçede yerleşik tümce birimlerinin sağa çalkalanamadığı konusunda bir genelleme yapmak mümkün değildir.

Şener’e (2008) göre, (91a)’nın dilbilgisel, (91b)’nin dilbilgisidışı olması zorunlu yükselme açıklamalarına gölge düşürürken, KDİ öznelerinin ana tümcede üretildiğini söyleyen yaklaşımlara da bir karşı kanıt oluşturmaktadır.

- (91) a. ?Pelin t₁ duymuş [Mete’yi sınıfta kaldı diye]₁.
b. *Pelin Mete’yi t₂ duymuş [BU₁ sınıfta kaldı diye]₂.
c. *Mete’yi₁ Pelin t₂ duymuş [BU₁ sınıfta kaldı diye]₂. (Şener, 2008: 18-19)

Bize ve yargısına başvurduğumuz Türkçe anadili konuşurlarına göre, Şener'in (91)'de verdiği tümceler dilbilgiseldir. Bu durumda, (91a) ve (91b-c)'nin nasıl aynı anda dilbilgisel olabileceği sorunu ortaya çıkmaktadır. Bunun olası yanıtlarından biri, KDİ öznesinin yerleşik tümceden bağımsız hareket edebileceği yönündedir. Örneğin, KDİ öznesinin yerleşik tümcede kaldığı varsayımı sürdürülecek olursa, (91b) için bir *kalıntı taşıması* (remnant movement) çözümlemesi varsayılabilir: yerleşik tümcenin çalkalanmasından sonra KDİ öznesinin alttaki kopyası sesletilmektedir (bkz. 92). (91c) ise pek çok çalkalayan dilde olduğu gibi Türkçede de sıkça görülen bir *uzak soluklu çalkalama* (long distance scrambling) olabilir: önce KDİ öznesi ana tümcenin başına, ardından da yerleşik tümcenin tamamı ana eylemin sağına çalkalanmaktadır.

(92) Pelin [Mete'yi₁ ...]₂ duymuş [BU₁ sınıfta kaldı diye]₂

Aynı zamanda, (91)'deki tümcelerin tamamı her türlü odak okumasıyla daha da düzgün bir hale gelmektedir. Aşağıda (93a)'da (91a)'daki tümcenin ana tümce eylemi, (93b/b'/b'')'de ise (91b)'deki ana tümcenin sırasıyla özne, KDİ öznesi ve eylem birimleri, (93c/c'/c'')'de ise (91c)'deki tümcenin sırasıyla tümce başına çalkalanmış KDİ öznesi, ana tümce öznesi ve ana tümce eylemi birimleri odaklanmıştır. Bu odaklı okumaların tamamını yargısına başvurduğumuz Türkçe anadili konuşurları dilbilgisel bulmuştur.

(93) a. Pelin t₂ DUYMUŞ [Mete'yi sınıfta kaldı diye]₂.

b. PELİN Mete'yi t₂ duymuş [BU₁ sınıfta kaldı diye]₂.

b'. Pelin METE'Yİ t₂ duymuş [BU₁ sınıfta kaldı diye]₂.

b''. Pelin Mete'yi t₂ DUYMUŞ [BU₁ sınıfta kaldı diye]₂.

c. METE'Yİ₁ Pelin t₂ duymuş [BU₁ sınıfta kaldı diye]₂.

c'. Mete'yi₁ PELİN t₂ duymuş [BU₁ sınıfta kaldı diye]₂.

c''. Mete'yi₁ Pelin t₂ DUYMUŞ [BU₁ sınıfta kaldı diye]₂.

Böylesi tümcelerin dilbilgisel olması, Şener'in iddia ettiğinin tamamen aksine, KDİ öznelerinin özgürce hareket edebildiğini ve yerleşik tümce sınırları içerisinde kalmak zorunda olmadığını göstermektedir. Bu durum, KDİ öznelerinin ana tümcede üretildiğine ya da ana tümceye yükseldiğine işaret etmektedir.

Özgen ve Aydın'a göre (2016), KDİ yerleşik tümcecikleri (94)'teki gibi sağa taşımalar için saydam alan olarak çalışmaktadır fakat (95)'teki kök tümceler opak bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu duruma göre, KDİ tümcecikleri opak bir alan değildir ve evresel açıdan eksiklidir.

(94) A-tipi KDİ tümcecikleri (uyum ve zaman eksikliği)

- a. Ali [seni İstanbul'a gitti] sanıyor
- b. Ali [seni t_i gitti] sanıyor İstanbul'a_i
- c. Ali [t_i İstanbul'a gitti] sanıyor seni_i

B-tipi KDİ tümcecikleri (zaman eksikliği)

- a. Ali [seni İstanbul'a gittin] sanıyor
- b. Ali [seni t_i gittin] sanıyor İstanbul'a_i
- c. Ali [t_i İstanbul'a gittin] sanıyor seni_i

(95) Kök tümceler

- a. Ali [sen İstanbul'a gidiyordun] sanmış
- b. ?*Ali [sen t_i gidiyordun] sanmış İstanbul'a_i
- c. *Ali [t_i İstanbul'a gidiyordun] sanmış seni_i

(94)'teki tümcelerin dilbilgisel olması ve (95)'te görülen örneklerde yerleşik tümce birimlerinin sağa çalkalama yapamaması, Şener'in (91)'deki tümceler hakkında savunduğu gibi KDİ öznesinin yerleşik tümce sınırlarında kaldığına ve yerleşik tümceden bağımsız hareket edemediğine yönelik iddialarına gölge düşürmektedir. Eğer Şener'in iddiası geçerli olsaydı, (94b) ve (94c)'deki yerleşik tümce birimleri *İstanbul'a* ve *seninin* sağa çalkalanması, tümceyi dilbilgisidışı bir hale getirmeliydi. (95b) ve (95c)'de görülebileceği üzere, kök yerleşik tümcenin birimleri sağa çalkalanamamaktadır.

Sonuç olarak, yerleşik KDİ tümceciklerinin taşımalar açısından saydam bir alan olduğu görülebilmektedir. Sadece KDİ öznesi değil, İnce'nin (2006) (90c) örneği üzerinden, yerleşik tümceciğin diğer birimlerinin taşınabileceğine yönelik kanıtlardan bahsetmiş bulunmaktayız. Yerleşik tümcenin nesnesine kadar uzanan bir saydamlık görüntüsü sergileyen KDİ tümceciklerini Şener'in (2008) (91)'deki örneklerindeki gibi yorumlayıp KDİ öznesinin konumuna yönelik incelemeler yapılmasının güvenilir sonuçlar vermeyeceği anlaşılabilmektedir.

3.1.2. Belirteç Açısı

KDİ öznesinin konumunu belirlemeye yönelik alanyazında en sık kullanılan test yöntemlerinden biri de belirteç açısıdır.

Aşağıda (96) olarak tekrar verilen Zidani-Eroğlu'nun (1997) yaptığı belirteç tartışmasına göre, (96a)'daki gibi ana tümce eylemini niteleyen bir belirteç: (i) (96b)'de gösterildiği üzere yalın durumdaki bir yerleşik tümce öznesinden sonra gelirse ana tümce eylemini niteleyememekte, (ii) (96c)'deki gibi belirtme durumundaki bir yerleşik tümce öznesinden sonra gelirse ana tümce eylemini niteleyebilmektedir. Bu verilerden yola çıkarak Zidani-Eroğlu, yalın duruma sahip yerleşik öznenin yerleşik tümce sınırları içerisinde kaldığını, belirtme duruma sahip öznenin ise ana tümce seviyesinde bulunduğunu söylemektedir.

- (96) a. (Siz) sabahtan beri [Ali öpüldü] sanıyorsunuz.
b. *(Siz) [Ali sabahtan beri öpüldü] sanıyorsunuz.
c. (Siz) Ali'yi sabahtan beri öpüldü sanıyorsunuz.

Zidani-Eroğlu, (96c) ve (96a-b)'de olduğu gibi, belirtecin nitelediği eylem konusunda özgürlük kazanmasını, KDİ öznesinin ana tümcede yer almasından kaynaklandığını söylemektedir. Bu durumda belirteç (97a)'daki gibi ana tümcede mi, yoksa (97b)'deki gibi yerleşik tümcede mi belli değildir.

- (97) a. [T₁ Ali Can'ı sık sık [T₂ ti dövüldü] sanır]
b. [T₁ Ali Can'ı [T₂ ti sık sık dövüldü] sanır]

Aygen'e (2002) göre ise, Zidani-Eroğlu'nun (96c) ve (96a-b)'de verilen ve (97)'deki gibi belirteç açısının belirsizliğini gösteren tümcelerindeki yorumlama yanlıştır. (98)'deki tümcede belirteç, yalnızca yerleşik tümce eylemini nitelemektedir. Aygen bu durumu, sıklık belirticisi *sık sık* biriminin eylemin hemen öncesi konumda bulunmasıyla açıklamıştır. Dolayısıyla, yüklemnin hemen öncesinde bulunan bir belirteç, o yüklemnin bulunduğu tümceciğten başka bir yerde açılabilir.

- (98) [T₁ Ali [T₂ Can'ı sık sık dövüldü] sanır.

Ayrıca Aygen (2002), (99)'da gösterilen belirteç testiyle, belirteç açısının yerleşik tümcede kalması sebebiyle KDİ öznesinin de ana tümceye yükselmediğini iddia etmektedir.

- (99) [T₁Ben [T₂Kürşat'ı her zaman [geç kalıyor] sanıyordum.

Belirteç açısı: ✓ dar (her zaman geç kalmak), *geniş (her zaman sanmak)

Şener (2008) ise, Aygen'in iddiasına karşı çıkmaktadır. (100) olarak tekrar verilen tümcede *sık sık* belirteci “ölmek” eylemiyle anlambilimsel olarak uyumsuzdur, fakat

tümce Şener'in verdiği bağlamda tamamen dilbilgiseldir. Aygen'in iddiasına göre bu tümce bozuk olmalıydı, çünkü sıklık birimi anlambilimsel olarak uyumsuz olduğu eylemi nitelemek zorundadır. Bu bağlamda ise, ana tümce üzerinde açılış almak zorundadır.

(100) Doktorlar Can-ı sık sık öldü] sanıyorlar.

Bağlam: Can son 10 gündür acil biriminde yatıyor ve her gün kalp krizi geçiriyor. Can'ın adı ne zaman hastanede acil bir durum olarak anons edilse, Can'ın doktorları kendi aralarında “Bu sefer öldü.” diyorlar. Ama Can güçlü bir adam ve şu ana kadar her atağı atlattı. (Şener, 2008: 10)

Özsoy (2001), [[BelÖ_{BEL} XÖ_{+UYUM}] yapılarında da belirtme durumundaki öznenin ana tümcede olduğuna dair birkaç kanıt sunmaktadır. (101a)'da BEL öznenin sağına gelen bir belirteç, ana düzlemde açılış alabilmektedir. Eğer geçmiş zaman belirteci *dün gece* (101b)'de olduğu gibi BEL öznenin soluna eklenirse, ana tümce eylemiyle zamansal açıdan farklılık gösterdiği için yapıyı dilbilgisidışı hale getirmektedir. Özsoy'a göre bu tümceler, BEL öznenin ana tümce seviyesinde bulunduğunu göstermektedir.

(101) a. *adıl* [beni dün gece Ankara'ya gidiyorum] sandılar.

b. **adıl* [dün gece beni Ankara'ya gittim] sanıyorlar.

Özsoy'un (2001) belirteç testine benzer şekilde, Arslan-Kechriotis de (2016) ana düzlem ve belirteç arasındaki zaman tutarlılığını KDİ açısından incelemektedir. Arslan-Kechriotis'e göre, (102a)'da görülebileceği üzere *dün* belirteci yerleşik tümcede bulunuyor gibi gözükürken, (102b)'deki gibi ana tümce eyleminde gerçekleşen bir zamansal uyumsuzluktan etkilenmesi, aslında belirtecin ana tümcede bulunduğunu göstermektedir. Bu tümcelerde KDİ öznesinin sağında bulunduğu halde ana tümce düzleminde bir hassaslık gösteren belirteç, KDİ öznesi '*beni*'nin de ana tümcede bulunduğunu kanıtlamaktadır.

- (102) a. Herkes beni dün burada sanıyordu.
b. *Herkes beni dün burada sanıyor.

Şener'e (2008) göre, (103) olarak tekrar edilen aşağıdaki tümcede, herhangi bir şüphe olmaksızın yerleşik tümceyi niteleyen bir belirtecin altında KDİ öznesi bulunması, yükselme çözümlemelerinin geçerli olmadığını göstermektedir. Dolayısıyla Şener, bu kurulumda KDİ öznesinin yerleşik tümcede kaldığını, ana tümceye yükselmediğini iddia etmektedir.

- (103) Pelin [*dün* Metin'i sınava girdi] sanıyor. (Şener, 2008: 11)

Şener'in (103)'teki belirteç testi, Özsoy'un (101a-b)'deki ve Arslan-Kechriotis'in (102a-b)'deki tümcelerinde görülebildiği üzere, eylemler üzerindeki zaman açısından da değerlendirilmelidir. Buna göre, (104)'de eylemler üzerindeki zaman ve görünüşü değiştirerek verdiğimiz tümcede de KDİ öznesi, ana tümcede açılan belirtecin üzerinde bulunduğu için ana tümceye yükselmiş olmalıdır.

- (104) Pelin [Metin'i *dün* sınava giriyor] sandı.

Dahası, (103)'teki belirteç, (105)'te olduğu gibi ana tümce öznesinin önüne taşındığı durumda da tümce hala dilbilgisel olabilmektedir. Bu testin mantığına göre, ana tümce öznesi de yerleşik tümce düzleminde bulunmalıdır fakat böyle bir durumun söz konusu olması mümkün değildir. Dolayısıyla, bu test bize KDİ öznesinin konumu hakkında bir bilgi vermemektedir.

- (105) *Dün* Pelin [Metin'i sınava girdi] sanıyor.

Oded'e (2006) göre, *ise* biriminin gösterdiği üzere (106)'daki örneklerde, *bu gece* belirteci KonuÖ konumunda bulunmakta ve onu takip eden *Ayşe*'yi birimi de yerleşik tümce sınırları içinde kalmaktadır.

- (106) a. Cem [bu gece *ise* Ayşe'yi gelecek] sanıyor.
b. *Cem Ayşe'yi [bu gece *ise* gelecek] sanıyor. (Oded 2006: 73)

Oded'in örneklerine benzer bir örnek üzerinden tartışacak olursak, (107) olarak verdiğimiz tümcede bu gece belirteci ana tümce üzerinde açı alabilmektedir. Bu durumda KDİ öznesi ana tümceye yükselmiş olmalıdır ve dolayısıyla belirteç testlerinin tutarsız sonuçlar verebildiğini göstermektedir.

(107) Cem [Ayşe'yi bu gece iSE geliyor] sandı.

İnce'ye (2006) göre, yerleşik tümcede yer alan ve KDİ öznesini takip eden belirteç ana tümce eylemini niteleyebiliyorsa, KDİ öznesi yerleşik tümcede değildir. Bunu, aşağıda (108) olarak tekrar verdiğimiz üzere, (108a)'da *asla* ve (108b)'de *halbuki* belirteçleri üzerinden tartışmıştır.

(108) a. Meral bizi asla sinemaya gidiyoruz sanmazdı/sanıyordu.

Belirteç açısı: geniş

b. Ahmet bizi halbuki sinema-ya gidiyoruz sanıyordu.

Belirteç açısı: geniş

İnce'nin tartışmasına göre, (109a)'daki gibi yerleşik tümce eylemini niteleyen belirtecin KDİ öznesinden yukarıda bulunması bozukluğa yol açarken, (109b)'deki gibi KDİ öznesinden aşağıda bulunması ya da (109c)'deki gibi yerleşik yalın öznenin yukarıda bulunması bir sorun ortaya çıkarmamaktadır. Bunlardan yola çıkarak İnce, KDİ öznesinin ana tümcede olduğuna yönelik bir tartışma gerçekleştirmiştir.

(109) a. *Ben [yarın Ali'yi balığı yiyecek] sanıyordum.

b. Ben Ali'yi [yarın balığı yiyecek] sanıyordum.

c. Ben [yarın Ali balığı yiyecek] sanıyordum.

Sonuç olarak, incelenen çalışmalarda belirteç açısının tutarlı bir görünüm sergilemediğini görebilmekteyiz. Aygen (2002), Oded (2006) ve Şener (2008) belirteç incelemelerinin sonucunda KDİ öznesinin yerleşik tümce alanında kaldığına işaret

ettiğini savunmaktayken, aynı analizler sonucunda Zidani-Eroğlu (1997), Özsoy (2001), İnce (2006) ve Arslan-Kechriotis (2016) ise KDİ öznesinin ana tümce seviyesinde bulunduğunu iddia etmektedir. Bu nedenle, bu tez çalışmasında belirteç açısı, KDİ öznesinin konumunu belirleme amaçlı bir test yöntemi olarak kullanılmayacaktır.

3.1.3. OKÖ Yetkilendirmesi

KDİ öznesinin konumunu belirleyebilmek amacıyla kullanılan yaklaşımlardan bir diğeri de KDİ öznesinin aynı zamanda bir OKÖ olduğu yapıların yetkilendirilmesi açısından incelenmesidir.

Zidani-Eroğlu (1997), (110a-b) olarak tekrar verilen tümcelerde belirtme durumundaki OKÖ'lerin ana tümceye yükseldiğini ve bu birimlerin yerleşik tümcedeki olumsuzluk tarafından yetkilendirilemediğini belirtmektedir.

- (110) a. *(Siz) [kimseyi bu kitabı okumadı] sanıyorsunuz.
b. *(Siz) [kimseyi bu kitabı okumayacak] sanıyorsunuz.

(Zidani-Eroğlu, 1997: 9)

Özsoy (2001), Zidani-Eroğlu'nu doğrulayarak, (111)'deki gibi, yerleşik tümcedeki olumsuzluğun KDİ öznesi *hiçbirinizi* yetkilendirememesini, bu birimin ana tümcede yer almasıyla ilişkilendirmektedir.

- (111) *Hiçbirinizi gelmedi(niz) sandım.

Öztürk (2005a), Zidani-Eroğlu ve Özsoy'un iddialarının doğru olamayacağını, söz konusu bozukluğun OKÖ'nün yerleşik tümcede OlmÖ üzerinde, yani yetkilendirilemeyeceği bir konumda kalmasıyla da açıklanabileceğini belirtmektedir. Anımsanacağı gibi, Öztürk, KDİ öznelerinin yerleşik tümcenin [Gös,TümÖ] konumunda kaldığını ileri sürmekte, dolayısıyla, yukarıdaki bağlamlarda OKÖ'lerin de bu konumda bulunduğunu, bu nedenle de olumsuzluk tarafından yetkilendirilemediklerini iddia

etmektedir. (112)'de gösterildiği üzere, Öztürk, TümÖ'ye giden KDİ-OKÖ biriminin Olm° tarafından görülemediğini ve dolayısıyla yetkilendirilemediğini savunmaktadır.

(112) *(Siz) [TümÖ kimseyi [zö bu kitabı okumadı]] sanıyorsunuz.

Oded (2006) ise, bu tez çalışmasında da kabul edilen yargılamaya destek olur biçimde, Zidani-Eroğlu'nun (110a-b)'deki tümcelerinin dilbilgisel olduğunu ifade etmiştir. Oded, Kelepir'in (2001) OKÖ yetkilendirmesi için ortaya attığı, OLM öbeğinin OKÖ'ye k-buyurması ve bu birimlerin tümcedaşı olması gerektiği açıklamasını takip etmektedir. Buna göre, (113a-b)'de OKÖ yetkilendirmesi gerçekleşebildiği için KDİ öznesi olan OKÖ, yerleşik tümcede kalıyor demektir.

(113) a. (Siz) [kimseyi bu kitabı okumadı] sanıyorsunuz.

b. (Siz) [kimseyi bu kitabı okumayacak] sanıyorsunuz. (Oded 2006: 71)

Bizim tartışmamıza göre, eğer bu tümcelerdeki OKÖ, Oded'in iddia ettiği gibi yerleşik tümcede kalıyorsa, (114)'te olumsuzluk ana tümcede olduğu için yerleşik tümcedeki OKÖ'nün, tümcedaşılığı ihlal etmesi nedeniyle, Kelepir'i (2001) takip eden Oded'in çözümlemesine göre yetkilendirilememesi ve bu tümcenin dilbilgisidışı olması gerekirdi. Fakat bize ve Türkçe yargısına başvurduğumuz anadili konuşurlarına göre (114)'teki tümce tamamen dilbilgiseldir.

(114) (Siz) [kimseyi bu kitabı okudu] sanmıyorsunuz.

Diğer yandan, Şener (2008), Zidani-Eroğlu'nun (110a-b)'deki örneklerinin dilbilgisidışı olma sebebinin KDİ öznesi konumundaki OKÖ'lerin (115a-b-c-d)'deki gibi konulaştırılmaya çalışılması olduğunu, oysa bu birimlerin konulaştırılamayacağını ileri sürmektedir.

(115) a.*Kimseyi Pelin tkimseyi öpmedi.

b. Pelin [ADIL kimseyi görmek] istemiyor.

c. *kimseyi Pelin [ADIL tkimseyi görmek] istemiyor.

d. *adıl [kimseyi geldi] sanmadım.

(Şener, 2008: 14)

Şener, (116a-b)'deki gibi olumsuzluğun ana tümcede ya da yerleşik tümcede bulunduğu her iki yapının da dilbilgisidışı olmasını, konulaştırmanın OKÖ için kuraldışı bir işlem olmasıyla açıklamıştır.

(116) a. *Pelin [*kimseyi* bu kitabı okumadı diye] biliyor.

b.*Pelin [*kimseyi* Timbuktu'ya gitti diye] duymadı. (Şener, 2008: 16)

Ancak, sezgisine başvurduğumuz Türkçe anadili konuşurlarının yargılarına göre, (115a-b-c-d)'de verilen tümcelerin dilbilgiselliği daha farklı değerlendirilmelidir. Buna göre, (115a) düşük oranda kabul edilebilir, (115c)'de *Pelin* birimi karşıtsal odaklı olduğu takdirde dilbilgisel, (115d) ise mükemmel olmasa da dilbilgiseldir. Bu durumda, (115)'deki tümceler, (117-a-b-c-d)'de olduğu gibi yeniden değerlendirilmelidir.

(117) a. ??Kimseyi Pelin t_{kimseyi} öpmeydi.

b. Pelin [ADIL kimse-yi görmek] istemiyor.

c. Kimse-yi PELİN [ADIL t_{kimseyi} görmek] istemiyor.

d. ?adıl [kimseyi geldi] sanmadım.

Yine anadili konuşucularının yargılarına göre, Şener'in verdiği açık tümleyicili (116a-b)'deki OKÖ içeren tümceler ise kesinlikle dilbilgiseldir. Bu verilere göre çıkan sonuç, KDİ öznesi durumundaki OKÖ'leri içeren yapıların dilbilgiselliğinin, OKÖ'nün konu olup olmamasıyla ilgili olmadığı yönündedir. Dolayısıyla, 3.1.1. ve 3.1.2. bölümlerde tartıştığımız çalkalama ve belirteç testleri gibi, OKÖ'lerin yetkilendirilmesini temel alan bu test de KDİ öznelerinin sözdizimsel konumuna ilişkin tümüyle güvenilir bir sınama yöntemi gibi görünmemektedir. Standart olarak kabul edilen Keleşir'in (2001) OKÖ yetkilendirmesi çözümlemesinin geçerliliği ise bir soru işareti haline gelmektedir.

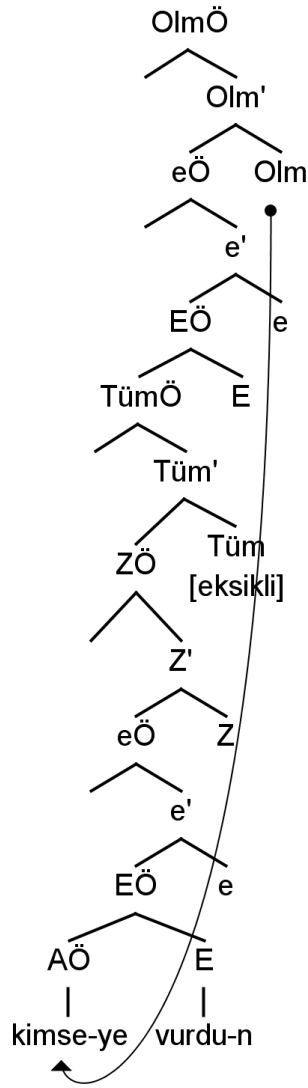
Özgen & Aydın (2016), (118)'de görülen A ve B tipi tümceciklerdeki OKÖ'lerin ana tümce eylemi üzerindeki olumsuzluk tarafından yetkilendirilebilmesini, her iki yapının da eksikli olmasına ve dolayısıyla bu tümceciklerdeki TümÖ'nün evre olmamasına bağlamaktadır.

(118) a. Polis [seni **kimseye** vurdu] bil**mi**yor (A-tipi)

b. Polis [seni **kimseye** vurdun] bil**mi**yor (B-tipi)

Özgen & Aydın'ın iddiasına göre, ana tümcedeki olumsuzluk öbeği, yerleşik tümcenin eÖ'sünün tümleç alanına kadar bir arama alanına sahiptir. Ancak, bu durum, yerleşik TümÖ eksikli olduğu ve bir evre oluşturmadığı takdirde bile mümkün değildir. Sözünü ettiğimiz kurulum (119)'da gösterilmiştir. Bu kurulumda, Özgen & Aydın'a göre, OKÖ lisanslaması biri eksikli olmak üzere üç evre üzerinden gerçekleşebilmektedir: yerleşik eÖ, yerleşik (eksikli) TümÖ ve ana eÖ. Oysa, (120a)'daki ilk önerilen ve işlem alanı açısından daha katı olan *Evre Girimsizliği Koşulu* (Phase Impenetrability Condition, EGK) yerine, *Zayıflatılmış Evre Girimsizliği Koşulu* (Chomsky, 2001) (Weakened Phase Impenetrability Condition) kabul edildiği takdirde dahi, böylesi bir işlem alanı mümkün değildir. Bu işlem alanı Türkçe KDİ yapılarında OKÖ açısından incelenecek olursa, (119)'daki kurulumda görülebileceği üzere, ana tümcede eÖ tamamlandığında bir evre oluşacaktır ve daha olumsuzluk öbeği türetime birleştirilemeden, yerleşik eÖ dağıtımına gidecektir.

(119)

(120) a. Evre Girimsizliği Koşulu (Chomsky, 2000):

H başlı bir α evresinde, H'nin alanı (tümleci) α 'nın dışından yapılacak işlemlere açık değildir, sadece H ve onun kenarı bu tür işlemlere açıktır.

b. Evre Girimsizliği Koşulu (zayıflatılmış) (Chomsky, 2001):

H evre başının alanı, bir üstteki evre olan ZÖ⁹'de yapılacak işlemlere kapalıdır; sadece H ve onun kenarı bu tür işlemlere açıktır.

(120a)'daki EGK'ya göre, (119)'daki yerleşik eÖ'nün birleştirilmesi tamamlandığında, gösterici konumu ve e⁰ dışında eÖ yukarıdan yapılan işlemlere kapalıdır. (120b)'deki EGK'ya göre ise, bir sonraki güçlü evre başı olan Tüm⁰ birleştirilene kadar eÖ'nün alanı işlemler için açıktır. Zayıflatılmış EGK'yi varsayan Özgen ve Aydın'a göre, eksikli olması nedeniyle yerleşik Tüm⁰ başı evre işlevine sahip olmadığından (118a-b)'de ana tümcedeki olumsuzluk başı yerleşik tümcedeki OKÖ birimine ulaşabilmektedir. Bu çözümlemede gözden kaçan şey, ana tümce eÖ'sünün bir evre olduğudur. Bu nedenle de, ana e⁰ yapıya birleştirildiğinde yerleşik e⁰'nin dağıtım alanı daha yukarıdan yapılacak işlemler için ulaşılamaz olacaktır. Dolayısıyla, zayıflatılmış EGK'ye göre bile ana tümce düzlemindeki OlmÖ'nün yerleşik e⁰'nin dağıtım alanındaki OKÖ 'kimse'ye ulaşamaması gerekir. Bu nedenle, Özgen ve Aydın'ın (119)'da iddia ettiği gibi bir yetkilendirme mümkün görünmemektedir.

Sonuç olarak, KDİ öznesi durumunda olan OKÖ öznelerinin yetkilendirilmesinin alanyazında tartışılardan (Kelepir 2001'de tümcedaşlık ve k-buyurma, Kayabaşı & Özgen 2018'de evredaşlık olarak açıklanan OKÖ yetkilendirmesi çözümlemeleri) daha farklı koşullara bağlı olabileceği görülmektedir. Ancak, böyle bir tartışma bu tez çalışmasının sınırları dışında kaldığı için, bu konuyu ileriki araştırmalara bırakıyoruz.

3.1.4. Bağlama

KDİ öznesi hakkında bilgi verdiği düşünülen olgulardan bir diğeri de bağlama olgusudur. Bağlama hakkında üç ilke söz konusudur (Chomsky, 1981):

(121) Bağlamanın İlkeleri (Chomsky, 1981)

⁹ Burada ZÖ'den kast edilen zaman öbeği değil, farazi bir Z öbeğidir.

- a. A İlkesi: Bir *gönderge* (anaphor), bulunduğu alanda bir bağlayıcıya sahip olmalıdır.
- b. B İlkesi: Bir adıl, kendi bağlama alanında özgür olmalıdır.
- c. C İlkesi: Göndergesel ya da adılsıl bir birim olmayan BelÖ'ler tamamen özgür olmalıdır.

Moore (1998), Bağlamanın A İlkesi açısından (122) ve (123)'te tekrar gösterilen tümceleri incelemiştir. (122)'de ana tümcedeki bir öncül ile belirtme durumunda bulunan göndergesel özneler bağlanabilirken, (123)'teki tümcelerde yalın durumdaki göndergesel birimlerle ana tümcedeki öncüller bağlanamamaktadır. Dolayısıyla, (122)'deki öncül ve gönderge, A İlkesi açısından aynı bağlama alanında bulunuyorlar demektir. Buna göre, KDİ öznesi ana tümce düzleminde yer almaktadır.

- (122) a. **Biz_i birbirimizi_i** viski içtik sanıyoruz.
a' Biz_i birbirimizi_i [TümÖ adılı viski içtik] sanıyoruz.
- b. ?**Sen_i kendini_i** başarıya ulaştımsın sanıyorsun.
b' ?Sen_i kendini_i [TümÖ adılı başarıya ulaştımsın] sanıyorsun.
- (123) a. ***Biz_i birbirimiz_i** viskiyi içtik sanıyoruz.
a'. Biz_i [TümÖ birbirimizi_i viski içtik] sanıyoruz.
- b. ***Sen_i kendin_i** başarıya ulaştımsın sanıyorsun.
b'. Sen_i [TümÖ kendin_i başarıya ulaştımsın] sanıyorsun.

Özgen ve Aydın (2016), yerleşik tümcede bulunan gönderimsel bir birimin ana tümcede bulunan bir öncül tarafından bağlanabilmesini, KDİ-tümceciğinin eksikli olmasıyla ilişkilendirmektedir. (124)'te görülebileceği gibi, ana tümce özneleri *Biz* ve *Ali* yerleşik tümcede bulunan gönderimsel birimleri bağlayabilmektedir.

- (124) a. Biz_i [birbirimizi tiyatroya gitti] sanıyorduk.
b. Ali_i [bizi kendinden_i korkuyor] sanıyor.

(Özgen & Aydın 2016: 8)

Bize göre, bağlamanın bu alanlarda mümkün olması, Özgen & Aydın'ın iddia ettiği gibi bu alanların eksikli olmasıyla değil, bağlama olgusunun en azından KDI kurulumlarında garip görünüm sergilemesiyle alakalıdır. Örneğin, (125)'te görülebilecek tümcede hem gönderge hem de adıl, ana tümcedeki bir öncül ile bağlanabilmektedir. Adılın bağlanabilmesi B İlkesi'ni gerektirirken, göndergenin bağlanabilmesi A İlkesi'ni gerektirmektedir. Böyle bir durumda aynı alanda iki ilkenin de çalışıyor olması söz konusu olamamalıdır.

- (125) Sen_i [beni kendinden_i/senden_i korkuyor] sanıyorsun.¹⁰

Özsoy (2001), bağlama içeren tümcelere bakarak, (126a-b)'deki gibi EÖ ve SÖ alanlarının bağlama açısından opak, (127a-b)'de görülebileceği üzere İÖ ve BelÖ yapılarının ise saydam bir görünüm sergilediğini söylemiştir. (126a-b)'de gönderimsel birimler A İlkesi ihlal edildiği için, (127a-b)'de de adıl birimleri B İlkesi ihlal edildiği için bağlanamamaktadır.

- (126) a. (Biz) [sizi bizden/*kendimizden bahsediyor] sanıyorduk.
b. (Ben) [seni bana/*kendime kızgın] sanıyordum. (Özsoy 2001: 10)

- (127) a. (Sen) [beni kendine/*sana yakın] sanıyorsun.

¹⁰ Bu tümcedeki adıl birimi *senden* ana tümce öznesiyle bağlanması, jüri üyeliğini yapan Özgür Aydın'a göre tartışmalı olsa da, bize ve danıştığımız Türkçe anadili konuşurlarınca dilbilgiseldir.

b. (Biz) [seni kendimizin/*bizim] sanıyorduk. (Özsoy 2001: 10)

Ancak araştırmamıza göre, (126a-b)'de *kendimizden* ve *kendime* göndergeleri, (127a-b)'de ise *sana* ve *bizim* adıları öncüllerine bağlandığı takdirde de bazı Türkçe anadili konuşurları tarafından bu tümceler dilbilgisel kabul edilebilmektedir. Dolayısıyla, Özsoy'un iddia ettiği gibi bir EÖ/SÖ ve BelÖ/İÖ ayrimından söz etmek zor görünmektedir. (126-a-b) ve (127a-b)'de hem gönderimsel hem de adılsal birimlerin bağlanmasına izin verilmesi (A ve B ilkelerinin aynı yapıda görülmesi, diğerinin ihlal edilmesi anlamına gelmektedir), bu sözdizimsel bağlamlarda bağlamanın farkı koşullara bağlı olabileceğini sezdirmekte, dolayısıyla da bunun KDİ olgularını değerlendirmek açısından yeterince güvenilir bir test yöntemi olmadığı düşüncesine yol açmaktadır.

Şener (2008), bağlanan birimin KDİ öznesi olması durumunda, bu öznenin TümÖ'de bulunduğunu, buradan geri kurulum yapılamadığını ve gerekli k-buyurma ilişkisinin kurulamadığını söylemektedir. (128b)'de görüldüğü üzere adıl içeren özne yalın durumda olduğunda geri kurulumla bağlama yapılabilirken, (128c)'de bu geri kurulum gerçekleşmemektedir. Dolayısıyla, TümÖ'den geri kurulum mümkün değildir ve bağlama bu yüzden sağlanamamaktadır.

(128) a. *adıl* [TümÖ [her danışman]ⁱa [*adıl*ⁱ öğrencisi]-ø tanıtıldı] sandım.

b. *adıl* [TümÖ [*adıl*ⁱ öğrencisi]-ø [her danışman]ⁱa tanıtıldı] sandım.

c. **adıl* [TümÖ [*adıl*ⁱ öğrencisi]ni [her danışman]ⁱa tanıtıldı] sandım.

Şener'in bu iddiası, KDİ öznenin TümÖ'de bulunduğuna ve TümÖ'den geri kurulum yapılamadığına dair bir kanıt değildir. Barss'ın da (2001) belirttiği üzere, geri kurulum olgusu genellikle konulaştırma ve ne-taşınması gibi Ü-bar konumlarını ilgilendiren taşımalarda görülmektedir. Bunun bir örneği olarak, (129a)'da görülebilecek tümcede, konulaştırılan bir birim geri kurulum yoluyla bağlanabilmektedir. Akan (2009), bu tümcede KonuÖ'ye çıkan *birbirlerini* ve *ADAMLAR* birimlerinin, taşınmadan önceki Ü

konumlarına (nesne için [Gös, eÖ] ve özne için [Gös, ZÖ]) geri kurulum yapabildiğini ve dolayısıyla bağlama ilişkisinin kurulabildiğini söylemektedir. Kural (1992) ise, (129b)'deki gibi öznenin eylemin hemen öncesinde bulunmadığı ve nesnenin öncülü olan *adamlar* ögesinin yerine *DÜN* biriminin odak alması durumunda, tümce başına taşınan birimin geri kurulum yapabildiğini ve bağlamayı gerçekleştirebildiğini ifade etmektedir.

(129) a. Birbirlerini_i ADAMLAR t_i aradı (kadınlar değil). (Öztürk, 2005b)

b. Birbirlerini_i adamlar t_i DÜN görmüş. (Kural, 1992)

Sonuç olarak, (128c)'nin dilbilgisidişi olmasının sebebi olarak KDİ öznesinin ana tümce düzlemine yükselmiş olmasının iddia edilmesi daha inandırıcı gözükmektedir.

Arslan-Kechriotis (2016), yerleşik tümcede TümÖ olup olmadığına karar verebilmek için, bağlama olgusunun bu kurulumlarda nasıl çalıştığını incelemiştir. Arslan-Kechriotis'e göre, (130a)'da adılısın ana tümcedeki adıl ile bağlanamamasının sebebi bu birimlerin aynı alanda bulunmasıdır. (130b)'de ise yalın özneli yerleşik tümcede bulunan adılısıl, ana tümcedeki bir adıl ile bağlanabilmektedir. Bu durumda, yalın duruma sahip öznenin bulunduğu yerleşik tümcelerde TümÖ katmanı vardır ve bu birimler aynı alanda bulunmamaktadır. (130c)'deki gibi, bir göndergenin ana tümce öznesiyle bağlanmasının mümkün olması ise, bizi KDİ öznesi bulunan yerleşik tümcelerde ya TümÖ katmanı olmadığına ya da varsa bile eksikli olduğu görüşüne yönlendirmektedir.

(130) a. *adıl_i* sadece seni ona_{*i/j} yardım edebilir sanıyor.

b. *adıl_i* sadece sen ona_{i/j} yardım edebilirsin sanıyor.

c. *adıl_i* sadece seni kendisine_i yardım edebilirsin sanıyor.

(Arslan-Kechriotis, 2016: 6)

Ancak, yargılarına başvurduğumuz anadili konuşurlarınca (130a)'daki "i" okuması dilbilgiseldir. Arslan-Kechriotis'in aktardığına göre, (130c)'deki *kendisi* bir göndergedir ve bir gönderge kendi bağlama alanı içinde bağlanmalıdır, yani *adıl* ve *kendisi* aynı alanda bulunmak zorundadır. Fakat Özbek ve Kahraman'ın (2013) 64 kişilik Türkçe anadili konuşurlarına yaptığı yargılama testlerine göre, *kendi* hem yakın hem uzak mesafede bağlanabilirken, *kendisi* ezici çoğunlukla uzak mesafede bağlanabilmektedir. Bu durum, (130c)'de *kendisi* ve *adılın* en azından aynı bağlama alanında bulunmayabileceğini işaret etmektedir. Bu bağlamda, Arslan-Kechriotis'in (130)'da incelediği tümceler *kendi* ögesi üzerinden de değerlendirilmelidir. Bu durumda ise, (131a)'daki gibi, yerleşik tümcede uyum görüldüğünde göndergenin ana tümcedeki adıyla bağlanması tümcenin kabul edilebilirliğini oldukça kötü yönde etkilemekteyken, (131b)'de bu bağlama herhangi bir soruna sebep olmamaktadır.

- (131) a. *adılı* sadece seni*j* kendine^{??i/j} yardım edebilir*sin* sanıyor.
b. *adılı* sadece seni*j* kendine^{i/j} yardım edebilir-*Ø* sanıyor.

Sonuç olarak, danışılan Türkçe anadili konuşurlarına göre (126a-b) ve (127a-b)'deki tümcelerin birbirlerine çok yakın derecede dilbilgisel olması ve (131a-b)'deki bağlama ilişkilerinin yerleşik tümcedeki uyuma duyarlı olması, bir kez daha, ele aldığımız Türkçe veri açısından bağlama olgusunun sıra dışı görünümsergileyebildiğini ve KDİ açısından güvenilir bir test yöntemi olmayabileceğini göstermektedir. Aynı zamanda, (131b)'nin her iki bağlamayla da dilbilgisel kabul edilmesi, bağlama olgusunun yerleşik tümcenin TümÖ olup olmadığı hakkında bilgi veremeyeceğini sezdirmektedir. Dolayısıyla, bu tez çalışmasında bağlama olgusu KDİ öznelerinin sözdizimsel konumlarını incelemek için bir sınaama yöntemi olarak kullanılmayacaktır.

3.1.5. Deyim Yapıları

Deyimsel yapılardaki birimlerden birinin KDİ öznesi olarak görüldüğü yapılar, KDİ öznesinin konumuna ilişkin bir bilgi verebileceği düşüncesiyle alanyazında test aracı olarak kullanılan yapılardan biri olmuştur.

İnce (2006), (132a-b)'de görülebilecek edilgenleştirme gibi bir Ü-taşıma sonucunda deyimisel anlamın korunabilmesini ve (132c)'deki tümcede deyimisel anlamın korunamamasını kanıt göstererek, KDİ öznesinin yerleşik tümceden ana tümceye bir Ü-taşıma sonucunda gitmediğini ve doğrudan ana tümcede üretilmesi sebebiyle bu okumanın kaybolduğunu öne sürmektedir.

- (132) a. [Hasan'ın defteri] dürüldü. (deyimisel anlam var)
b. [Ali'nin anası] bellendi. (deyimisel anlam var)
c. [Hasan'ın defterin]i [dürüldü] sanıyordum. (deyimisel anlam yok)

Şener'e (2008) göre ise, (133a-b)'deki gibi KDİ öznesi bulunan deyimlerde deyimisel anlamın korunamamasının sebebi, bu birimlerin taşınarak yerleşik TümÖ'ye çıkması ve bu konumdan geri kuruluma izin verilmediği için de deyimisel anlamın sağlanamamasıdır.

- (133) a. Öğretmen [TümÖ [Pelin'in etekleri]ni tutuştu] sanmış.
*deyimisel okuma
✓ gerçek anlamda okuma
b. Öğretmen [TümÖ [Pelin'in etekleri]ni tutuştu diye] duymuş.
*deyimisel okuma
✓ gerçek anlamda okuma

Arslan-Kechriotis (2016) ise, İnce'nin iddiasının aksine (134c)'deki gibi bir Ü-taşıma sonucunda da deyimisel anlamın korunamayabileceğini öne sürmüştür.

Dolayısıyla, ona göre bu olgunun KDİ özneleriyle doğrudan bir ilgisi yoktur ve deyimisel anlamın korunup korunmaması incelenerek KDİ özneleri hakkında bir bilgi elde edilememektedir.

(134) a. Hasan'ın defterini dürüldü sanıyordum. (deyimisel anlam yok)

(İnce, 2006: 9)

b. Canımı çıkardılar. (deyimisel anlam var) (Arslan-Kechriotis, 2016:6)

c. Canım-ø çıkarıldı-ø.(deyimisel anlam yok)(Arslan-Kechriotis, 2016:6)

Arslan-Kechritois'in bu bulgusu, deyimisel anlamı koruma testlerinin KDİ öznesinin konumunu belirlemek açısından güvenilir olmadığını göstermektedir. Ayrıca, deyim yapısının birimleri arasında (135a-b)'deki anlambilimsel farklılıklar görülmektedir.

(135) a. [Ali'nin anası]nı bellendi sanıyordum. (İnce, 2006'ya göre deyimisel anlam yok)

Deyimsel anlam yok (=*)

b. Öğretmen [Pelin'in etekleri]ni tutuştu sanmış. (Şener, 2008'e göre deyimisel anlam yok)

Deyimsel anlam ulaşılabilir (=?)

Bize göre, (135a-b)'yi karşılaştırdığımızda görebileceğimiz üzere, iki tümcenin deyimisel anlamı arasında çok büyük bir kabul edilebilirlik farkı vardır. Türkçe anadili konuşurlarına göre, (135b) tümcesi (135a)'ya göre çok daha kabul edilebilir bir tümcedir.

Sonuç olarak, hem Arslan-Kechriotis'in (2016) (134c)'deki incelemesi hem de (135a-b)'deki karşılaştırmaya bakarak, deyimisel anlamın korunup korunmamasıyla ilgili testlerin KDİ olgusu açısından güvenilir sonuçlar vermediğini söylemek mümkündür. Bu nedenle, bu testler de bu tez çalışmasında bir sınama yöntemi olarak kullanılmayacaktır.

3.1.6. Konulaştırma

KDİ öznesinin konumunu saptayabilmek için başvurulan yollardan bir diğeri de konulaştırma testleridir.

Öztürk (2005a), “ise” biriminin *konu imleme* (topic marking) işlevine başvurarak, KDİ öznelerinin bu birim tarafından (136)’daki gibi izlenebildiğini, dolayısıyla konuların bulunduğu sol çeperde yer aldıklarını öne sürmüştür. Belirtme durumunu da bu konumda, biçimbilimsel durum tanımlama ile ana tümce seviyesinde görülebilen ilk adıl birim olarak aldığını iddia etmektedir.

(136) Ali [beni *ise* gitti] sandı. (Öztürk, 2005a)

Fakat, Öztürk’ün iddia ettiğinin aksine, bize göre (137)’de *ise* ile imlenen KDİ öznesi sol çeperin en solunda bulunmak zorunda değildir ve dolayısıyla da belirtme durumunu biçimbilimsel durum tanımlama yoluyla yüklenmek için uygun bir konumda yer almamaktadır.

(137) Ali [eve beni *ise* gitmedi] sanıyor.

Benzer bir biçimde, Şener de (2008) KDİ öznelerinin belirtme durumlarını eşleyebilmek için sol çeperin en solunda bulunmaları gerektiği görüşüne katılmaktadır. Örneğin, (138)’de görülebileceği üzere, yerleşik tümcenin öznesine belirtme durumu yüklenmesi, en solda başka bir birimin (*Nilüfer’e*) bulunması nedeniyle engellenmektedir.

(138) *Pelin [Nilüfer’e Serkan’ı bir mix kaset verdi diye] duymuş

(Şener, 2008: 23)

Ancak bize göre, Şener’in iddiasının aksine, (139a)’da görülebileceği gibi, *Nilüfer’e* birimi odaklı olduğunda tümce dilbilgiseldir. Bunun yanında, (139b)’de ifade edildiği gibi, bu tümcenin odaksız hali de çoğu Türkçe anadili konuşuruna göre kabul edilebilir bir dilbilgiselliğe sahiptir. Bu durum, Öztürk (2005a) ve Şener’in (2008) iddia ettiğinin

aksine, bir KDI öznesinin belirtme durumu yüklenebilmesi ile yerleşik tümcenin en solunda bulunması/konulaştırılması arasında doğrudan bir ilişkisi olmadığını göstermektedir.

- (139) a. Pelin [NİLÜFER'E Serkan'ı bir mix kaset verdi diye] duymuş.
b. ?Pelin [Nilüfer'e Serkan'ı bir mix kaset verdi diye] duymuş

Bu bölümde incelediğimiz tartışmaların sonucu olarak, konulaştırma ve KDI öznesinin belirtme durumu alması arasında bir bağlantı olmadığı fikri ön plana çıkmaktadır.

3.1.7. Boşaltma

İnce'ye (2006) göre, (140)'da görülebileceği üzere, Türkçede *boşaltma* (gapping) işlemine farklı tümceciklerde bulunan birimler için izin verilmemektedir. İnce, (141)'de belirtme durumundaki öznenin ana tümcedeki bir öbeğe boşaltılabildiğini ve dolayısıyla (140)'daki *Özgür'ün* biriminin aksine (141)'deki *Özgür'ü* biriminin ana tümce seviyesinde bulunduğunu iddia etmektedir.

- (140) Ali-Ø [Ahmet'in Ankara'ya gittiği]ni sanıyor, *Mehmet-Ø de Özgür'ün.
(141) Ali-Ø Ahmet'i [Ankara'ya gitti] sanıyor, Mehmet-Ø de Özgür'ü.

Ancak, bize ve yargısına başvurduğumuz Türkçe anadili konuşurlarına göre (140)'daki tümce de boşaltma yapısıyla kesinlikle dilbilgiseldir. Dolayısıyla, boşaltma testinin de KDI öznesinin konumu hakkında güvenilir bir bilgi vermediği görülmektedir.

3.1.8. Tümcedaşlık Karşıtlığı

Daha önce de belirttiğimiz gibi İnce, (142a)'da görüldüğü gibi, Tümcedaşlık Karşıtlığı Koşulu sebebiyle Türkçede aynı yapısal durumu taşıyan iki BelÖ'nün aynı tümcecikte bulunamayacağını iddia etmektedir.

- (142) Tümcedaşlık Karşıtlığı Koşulu: Türkçede aynı yapısal durumu taşıyan iki BelÖ aynı tümcecikte bulunamaz.

a. *Ercan_i Hasan [t_i keki yedi] sanıyor.

b. Hasan Ercan'ı [keki yedi] sanıyordu

Ancak, bize göre bir KDİ öznesi, (i) yerleşik tümcede üretilip ana tümceye yükseldiğinde de, (ii) yerleşik tümcenin sol çeperine taşındığında da, (iii) ana tümcede üretildiğinde de, başka bir belirtme durumundaki birimle aynı yerel alanda bulunmamaktadır. Bu üç durumda da KDİ öznesi belirtme durumunu ana tümce eyleminden almaktadır ve yerleşik tümce ile belirtme durumu açısından herhangi bir bağlantısı yoktur. Dolayısıyla, İnce'nin tümcedaşlık karşıtlığı koşulu KDİ öznesinin konumu hakkında herhangi bir bilgi vermemektedir.

3.2. Kuraldışı Durum İmleme Olgusu Hakkındaki Çözümler

3.2.1. Soyulma (Exfoliation)

Pesetsky (2019), yerleşik tümcenin çekimsizliğinin sözlüksel bir seçim olmayabileceğini; ana tümcedeki bir R1 (özneye yükselme), R2 (nesneye yükselme) veya

Ä sondalarından¹¹ birinin, yerleşik tümcede uygun bir hedef bulduğu takdirde aralarında kalan katmanları silerek yerleşik tümcedeki çekimsizliği ortaya çıkarabileceğini iddia etmektedir.

Pesetsky (2019), (143)'teki İzlandaca örneğinde, çekimsiz bir mastar tümceciğinde yalın duruma sahip bir birim görülebilmesini, bu tümceciğin türetimin daha önceki aşamalarında çekimli olduğu ve bu sayede yerleşik Z^o başının bu birime yalın durum eşleyebildiği fikriyle açıklamıştır.

(143) Hann_i telur barninu (i barnaskap sinum_i) hafa batnað
Oeril inanır çocuk.ÖZG.YÖN (aptallıkta onun) to.have -den iyileşti
veikin.
hastalık.ÖZG.YAL

“O_i, çocuğun (onun_i aptallığından) hastalıktan kurtulduğuna inanıyor.”

(Andrews, 1982)

Pesetsky'ye (2019) göre; AÖ, TümÖ, BÖ, İÖ ve dolgu adıları, durum gereksinimleri açısından benzer görünümser sergilemektedir. (144-148)'de bu görünümser gösterilmektedir (ana tümcede bulunan ve yerleşik tümcedeki özneyle ilişki kurmaya çalışan başın türünün ne olduğu, tümcelerin karşılarında verilmiştir). Pesetsky'e göre bu örnekler, yerleşik tümcede nasıl bir durum ilişkisi olduğunun çekimsizlikle bir ilgisinin olmadığını, asıl rolü ana tümcedeki başın yerleşik tümceye sondalayıp

¹¹ R1 ve R2 kısaltmaları, Pesetsky (2019)'da olduğu gibi kullanılacaktır.

R1 Probe: Raising-to-Subject Probe (Özneye Yükselme Sondası)

R2 Probe: Raising-to-Object Probe (Nesneye Yükselme Sondası)

Ä Probe: Argument-bar Probe (Üye konumu harici bir konuma yükselten sonda)

sondalanamamasının oynadığını ifade etmektedir. Buna göre, yerleşik tümcenin çekimsizliğini ana tümcedeki başın özellikleri belirlemektedir.

(144) Mastar tümceciğinin adlıl özneleri (AÖ)

a. Sue considers Mary to have solved the problem.	R2
b. Mary seems to speak French well.	R1
c. *It seems Mary to have solved the problem.	geçişsiz E
d. *It was believed Mary to speak French well.	edilgen E
e. *Mary is aware Bill to be the best candidate.	S
f. *Mary's belief it to have been raining	A

(Pesetsky 2019: 19)

(145) Mastar tümceciğinin tümceciksel özneleri (TümÖ)

a. Sue considers [that the world is round] to be a tragedy	R2
b. [That the world is round] seems to be a tragedy.	R1
c. *It seems [that the world is round] to be a tragedy. unacc.	E
d. *It was believed [that the world is round] to be a tragedy.	edilgen E
e. *Mary is aware [that the world is round] to be a tragedy	S
f. *Mary's belief [that the world is round] to be a tragedy	A

(Pesetsky 2019: 19)

(146) Mastar tümcecikte yüklem öneçekme (BÖ)

a. Sue considers [even more important than linguistics] to be the fate of the planet.	
R2	
b. [Even more important than linguistics] seems to be the fate of the planet.	
R1	

c. *It seems [even more important than linguistics] to be the fate of the planet.

Geçişsiz E

d. *It was believed [even more important than linguistics] to be the fate of the planet. Edilgen E

e. *Mary is aware [even more important than linguistics] to be the fate of the planet.

S

f. *Mary's belief [even more important than linguistics] to be the fate of the planet

A

(Pesetsky 2019: 20)

(147) Mastar tümcecikte kalma durumlu İÖ'nün devriklenmesi

a. Sue considers [in this room] to be found the finest examples of Athenian sculpture. R2

b. [In this room] seems to have been found the finest examples of Athenian sculpture. R1

c. *It seems [in this room] to be found the finest examples of Athenian sculpture. geçişsiz E

d. *It was believed [in this room] to be found the finest examples of Athenian sculpture. Edilgen E

e. *Mary is aware [in this room] to be found the finest examples of Athenian sculpture. S

f. *Mary's belief [in this room] to be found the finest examples of Athenian sculpture. A

(Pesetsky 2019: 20)

(148) Mastar tümcecikte dolgu adılı

a. Sue considers [there] to be a riot in progress.

R2

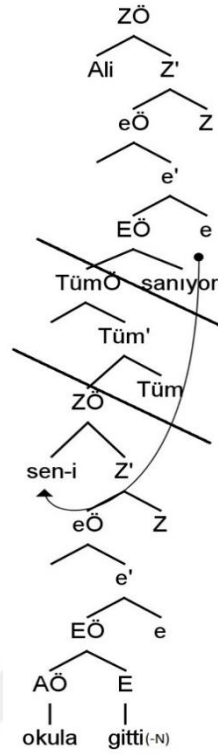
b. [There] seems to be a riot in progress.	R1
c. *It seems [there] to be a riot in progress.	geçişsiz E
d. *It was believed [there] to be a riot in progress.	edilgen E
e. *Mary is aware [there] to be a riot in progress.	S
f. *Mary's belief [there] to be a riot in progress	A

(Pesetsky 2019: 20)

Pesetsky'ye (2019) göre, R1 ve R2 yerleşik tümceciklerinin çekimsizliği yükselme için bir tetikleyici değil, yükselmenin bir sonucudur. Yani, yerleşik tümcecğin çekimsizliği, sözlükçeden çekimli ya da çekimsiz seçilen bir Z^0 başı ile oluşmamakta, türetimsel olarak belirlenmektedir. Bütün tümcecikler türetimsel hayatlarına eksiksiz ve çekimli bir TümÖ (veya o dilin izin verdiği en geniş yapı) olarak başlarlar fakat türetim sırasında katmanları azaltılabilmektedir. *Soyulma* (exfoliation) işlemi ise, yerleşik tümcedeki bir özneye ana tümcedeki bir R1 veya R2 sondası tarafından ulaşıldığında aralarındaki katmanların silinmesidir ve bu işlem sonucunda tümcecik çekimsiz hale gelmektedir. (146)'daki İzlandaca örneğinde bu işlemin etkileri gözükmemektedir. Çekimsiz bir yerleşik tümcede yalın durum eşlenmiş bir birim görülebilmesi, yerleşik tümcedeki Z^0 başının türetime çekimli bir şekilde birleştirildiğini ve soyulma işlemi gerçekleşmeden yalın durum eşlemesini gerçekleştirdiğini göstermektedir.

Bu süreci bir örnekle göstermek gerekirse, (149)'daki Türkçe KDİ yapısında ana tümce eylemi *san-* yerleşik tümce öznesi *sen*'e ulaştığında aralarında kalan TümÖ katmanı silinmektedir. Böylece, ana tümcedeki e^0 başı, yerleşik tümcede bulunan özneye ulaşabilmekte ve belirtme durumu eşleyebilmektedir.

(149)

Konuyu Türkçe açısından değerlendirecek olursak, (150)'deki gibi açık tümleyicili versiyonları da bulunan KDİ kurulumlarının soyulma işlemiyle kurulması mümkün gözükmemektedir. Bu yapılarda KDİ öznesinin yanı sıra açık bir tümleyicinin de görülebiliyor olması (Şener, 2008 ve “diye”yi bir Tüm başı olarak kabul eden İnce, 2006), TümÖ katmanının silinmediğini göstermektedir.

(150) Ali [seni İstanbul'a gitti(n) **diye**_{Tüm}] biliyor.

Soyulma işlemi sayesinde, yerleşik tümcede bulunan uyum özellikleriyle ilgili başın silinmesiyle, bu özelliklerin eşlenmesi zorunluluğundan kurtulunabilmektedir. Bu durum, (151a)'daki gibi uyum görülmeyen yerleşik tümceleri uyum özelliklerinin silinmesiyle açıklayabiliyorken, (151b)'deki gibi uyum görülen KDİ-kurulumlarında uyum özelliklerinin neden silinmediği sorusunu akla getirmektedir.

(151) a. Ali [seni İstanbul'a gitti] sanıyor.

b. Ali [seni İstanbul'a gittin] sanıyor.

Dahası, (151)'teki tümcelerde, özellikle de (151b) gibi açık uyum görülen KDİ-kurulumlarında, Z^0 ve özne arasında karşılıklı eşleme (öznenin Z^0 'nin yorumlanamaz kişi/sayı özelliklerini eşlemesi ve karşılığında Z^0 tarafından yalın durum yüklenmesi) de gerçekleşmiş demektir (Chomsky, 2000). Bu durumda, KDİ öznesinin ana tümce eylemiyle ikinci kez uyum ilişkisine girerek belirtme durumu alması gerekmektedir. Bu işlemin gerçekleşmesi, Türkçede Pesetsky (2013) tarzı bir *durum yenidenyazma* (case rewriting/case stacking) işleminin var olduğu anlamına gelmektedir. Fakat böyle bir varsayımda bulunmak için Türkçede iki kez durum eşleme yapıldığına dair yeterli bağımsız kanıt veya veri bulunmadığından, bu tez çalışmasında (152)'de tanımlanan tarzda bir durum yenidenyazma işleminin Türkçede bulunmadığı varsayılacaktır.

(152) Durum yenidenyazma (Pesetsky 2013):

Durumlar, sözcük türlerinin eksel olarak tanınmasıdır ve ulamsal biçimbirimlerdir. Örn. tamlayan durumu A, yalın durum Bel(irleyici), belirtme durumu ise E için birer ulamsal biçimbirimdir. Sözcük türleri, sözlükçeden [kök [E_{BEL}]] gibi bileşik halde gelirler. Sözdizimde birleştirilen sözdizimsel nesnelerden biri diğeri için özellik yükleyicisidir ve yükleyicinin dilbilgisel özellikleri (E'nin taşıdığı BEL gibi sözcük türü özellikleri) diğesine kopyalanır ve yüklenenin üzerinde biçimbilim olarak tanınır. Bu özellik kopyalama, birimlerin birleştirilmesiyle devam edebilmektedir.

Rusça için: Tek Sonek Kuralı: Sadece son kopyalanan özellikler birim üzerinde tanınır.

Rusça için örnek: lamp 'lamba' → lamp-y_{TAM} olarak sözlükçeden türetime dahil olur.

lamp-y_{TAM} [kök [A_{TAM}]] > Birleştir: lamp-y & [kök [Bel_{YAL}]] > lamp-y-a_{TAM-YAL}
> Birleştir: lamp-y-a & [kök [İ_{YÖN}]] > lamp-y-a-e_{TAM-YAL-YÖN} > Uygula: Tek Sonek
Kuralı > lamp-e_{YÖN}.

Rusça örnekte görülebileceği üzere, tamlayan+yalın+yönelme durumlarını üst üste alabilen bir birim, Rusça için geçerli olan sonek kuralı da söz konusu olduğunda sadece son eşlenen durum olan yönelme durumunu taşımaktadır (daha detaylı tartışma ve açıklama için bkz: Pesetsky, 2013).

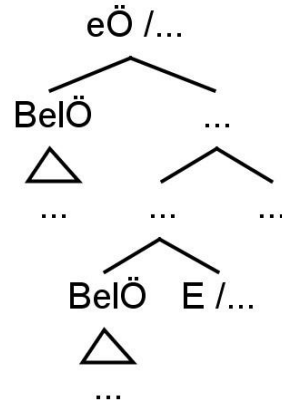
(152)'yi Türkçeye uygulayacak olursak, önce yalın durum yükleyen bir baştan yalın durum alan KDİ öznesi, taşınarak ana tümce eylemiyle birleştirildiğinde, eylemin sözcük türü özelliği olan belirtme durumunu almalıdır. Fakat, Türkçede böyle bir işlemin olduğuna dair herhangi bir çalışma¹² ve veri bulunmadığı için bu tez çalışmasında durum yenidenyazma çözümlemesi kullanılmayacaktır.

3.2.2. Bağımlı/Kurulusal Durum Yükleme Yaklaşımı

Daha önce 2.2.1'de de bahsedildiği gibi, Bağımlı Durum Yükleme yaklaşımına göre, belirtme durumu bir baş tarafından eşlenmemektedir. Aynı yerel alanda birbirleriyle asimetrik k-buyurma ilişkisi altında bulunan iki BelÖ'den aşağıda olana kurulusal olarak (Marantz 1991'de biçimbilim bileşeni tarafından, Preminger (2011)'de ise sözdizimsel bir işlem olarak) bağımlı durum yüklenmektedir. Daha önce (79)'da gördüğümüz bu durum, aşağıda (153) olarak tekrar verilmiştir.

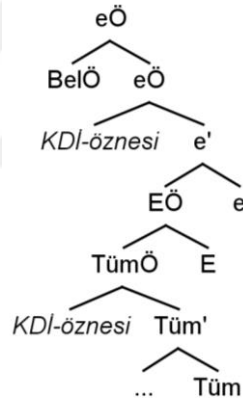
(153) Durum yarışı (Preminger 2011'den uyarlanmıştır)

¹² Şener'in (2008) çalışmasında Türkçe KDİ yapılarında durum eşlemeyi açıklamak için durum yenidenyazma kullanılıyor olsa da Türkçede bu işlemin olduğuna dair herhangi bir kanıt sunulmamaktadır. Şener Türkçe için böyle bir işlemin geçerli olduğunu varsaysa da Türkçede durum yenidenyazma için bağımsız bir kanıt bulunmadığından bu yaklaşımı izlemeyeceğiz.

(153)'teki bağımlı durum yükleme kurulumuna göre, KDİ öznesi belirtme durumunu k-buyrulan (aşağıda kalan) BelÖ olduğu için, ana tümce seviyesinde bağımlı olarak alacaktır. Türkçe için, bu yerel alan aşağıda (154) olarak verilmiştir.

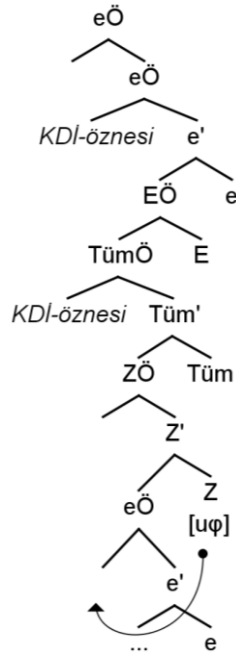
(154)

[Gös, TümÖ] ve [Gös, eÖ], KDİ öznesinin muhtemel olarak yükseleceği konumlardır. Öznenin TümÖ seviyesinde bulunduğunu savunan görüşler açısından, bağımlı olarak belirtme durumu alabilmesi için TümÖ'nün gösterici konumuna gelmesi yeterli olacaktır. KDİ öznesinin ana tümceye yükseldiğini iddia eden bir yaklaşım açınsındansa, öznenin ana eÖ'nün gösterici konumuna yükselerek burada durum yarışına girmesi ve belirtme durumunu böylece alması gerekecektir.

Belirtme durumunun bağımlı olarak yüklenmesi için, Marantz (1991) ve Preminger (2011) yaklaşımları, 2.2.1’de tartışıldığı gibi, bazı önemli farklılıklar göstermektedir. Marantz’ın kuramına göre, (154)’teki kurulumda aşağıda kalan KDİ öznesine belirtme durumu sözdizim sonrasında yer alan bir biçimbilim bileşeni tarafından yüklenmektedir. Durumun uyumu beslediğini ve uyumdan önce gerçekleştiğini de hatırlarsak (Marantz, 1991), ancak ve ancak bundan sonra bir uyum ilişkisi kurulabilecektir. Bu noktada karşımıza çıkan sorun, uyumlu KDİ-tümceciklerinde yerleşik Z^0 başının sondalayarak ulaşabileceği bir AÖ kalmamasıdır. Söz konusu başın yorumlanamaz ϕ -özelliklerini değerleyebilecek olan AÖ, bu uyum ilişkisi kurulmadan önce ana tümce seviyesine çıkarak, (153)’teki gibi bir durum yarışı içine girmiştir. Bu durumda, (155)’de görülebileceği gibi, yerleşik Z^0 başının uyum ilişkisi kurabileceği bir birim kalmamıştır ve bu kuram açısından bu tümcelerde uyumun nasıl oluştuğunu açıklamaya yönelik bir soru işareti ortaya çıkmaktadır.

(155) Ali [seni İstanbul’a gittin] sanıyor.

Sonuç olarak, Marantz (1991) tarzı bir bağımlı durum yükleme yaklaşımının Türkçe KDİ tümceciklerinde görülen yerleşik uyumu açıklamakta yetersiz kaldığı görülmektedir.

Preminger ise (2011) bağımlı durum yüklemenin sözdizim içerisinde gerçekleştiğini iddia etmektedir (bkz: 2.2.1.2). Kornfilt ve Preminger (2015), (154)'teki gibi yerleşik tümcede uyum görülen yapıları yükselme esnasında KDİ öznesinin uyuma girebilmesi ile açıklamaktadır. Kornfilt ve Preminger'e göre, durum yükleme ϕ -uyumundan bağımsız çalışmaktadır ve Türkçede uyum, (156a)'daki gibi *belirtisiz durum* (unmarked case)¹³ taşıyan AÖ'leri hedef olarak görmektedir. (156a)'da Türkçenin tümcesel alanda¹⁴ belirtisiz durumu olan yalın durum taşıyan AÖ *sen*, yerleşik tümcedeki Z⁰ başı tarafından uyum hedefi olarak görülmüş ve uyum işlemi gerçekleştirilmiştir. Yerleşik tümcede uyum görülmeyen (159b)'de ise, uyum için Z⁰ tarafından girişimde bulunulmuş, fakat özne (159a)'da olduğu gibi bir uyum işlemi gerçekleştirememiştir. Preminger'e (2011) göre, uyum işlemi başarısızlıkla sonuçlanabilen fakat türetim tarafından müsamaha gösterilebilen bir işlemdir ve buna göre (159b)'deki uyuma girmeyen yerleşik özne, (yazarların terimiyle) *belirtmeye-yükselme* (raising-to-accusative) gerçekleştirmiş demektir. Aksi takdirde yerleşik alanda bulunsaydı, Z⁰ ile uyum ilişkisine girecekti ve bu uyumun biçimbilimsel olarak ifade edilmemesi bir

¹³ Belirtisiz durum, bağımlı/kurulumsal durum yükleme bağlamında türetim boyunca durum yarışı veya sözlüksel seçim yoluyla hiçbir durum bilgisi tanımlanmamış BelÖ'ye yüklenen durumdur (Marantz, 1991).

¹⁴ Adcıl ve tümcesel alanlara göre belirtisiz durum farklılık göstermektedir (Marantz, 1991). Türkçe için tümcesel alanda belirtisiz durum yalın durumken, adcıl alanda tamlayan durumudur.

bozukluk oluşturacaktı (Preminger, 2011). Özetle, (156b)'de yerleşik çekimli¹⁵ Z^o, belirtisiz duruma sahip uygun bir hedef bulamamıştır.

- (156) a. [Sen dün operaya gittin] sandım.
b. [Sen*(i) dün operaya gitti] sandım.

(Kornfilt & Preminger 2015: 9)

(156)'ya çok benzer bir durum da bir Türk dili olan Yakutçada görölmektedir. (157a-b)'de, yerleşik tümceden ana tümceye yükselen öznenin yerleşik eylemle kurduğu uyum ilişkisi görölebilmektedir. Bu türetim sırasında, yerleşik tümcede üretilen yerleşik özne, herhangi başka bir AÖ ile durum yarışına da girmediğinden yerleşik Z^o türetime birleştirildiğinde belirtisiz duruma sahiptir. Bu kurulum gerçekteğinde, Yakutçada yalnızca belirtisiz AÖ'ler ile uyum ilişkisine giren Z^o, bu AÖ ile uyum ilişkisi kurar. Daha sonra ana tümceye yükselen aynı AÖ, burada da başka bir AÖ ile durum yarışına girerek bağımlı durum olan belirtme durumu alır. Dahası, (157b)'de ana tümce eyleminin geçişsiz olması, ana tümcede yapılan belirtme durumu yüklenmesinin ancak ve ancak bağımlı bir şekilde yapılabileceğini göstermektedir. Yani, ana tümcede belirtme durumu için bir nesneyle uyum ilişkisine girecek bir sonda bulunmamaktadır.

- (157) a. min **ehigi₁-ni** [Tüm t₁ bugün kyaj-yax-xyt
Ben siz-BEL bugün kazan-GEL-2ÇĞL.ÖZN
dien] erem-mit-im
Tüm^o(that) umut etmek-GEÇMİş-1TKL.ÖZN
'Bugün kazanacağınızı umdum.'

- b. ehigi **bihigi₁-ni** [Tüm t₁ kyajtar-dy-byt
Siz biz-BEL kaybetmek-GEÇMİş-1ÇĞL.ÖZN

¹⁵ Yazarlara göre çekimliliğin ϕ -özellikler ya da durum ile bir ilgisi yoktur.

dien] xomoj-du-gut

Tüm(that) üzgün hale gelmek-GEÇMİŞ-2ÇĞL.ÖZN

‘Kaybettiğimiz için hepiniz hayal kırıklığına uğramıştınız.’

(Baker & Vinokurova 2010)

(Kornfilt & Preminger 2015’de: 1)

Preminger (2011) ve Kornfilt ve Preminger (2015), yerleşik tümcede uyum görülen yapıları açıklama konusunda oldukça güçlü görünmektedir. Tek sorun, yerleşik tümcede uyum görülüp görülmemesinin ve yerleşik öznenin yalın durumda kalıp kalmamasının neye göre belirlendiğidir. (158a)’daki tümce, (158b)’dekiyle aynı ana eylemle ve aynı çekimli tümcecikle kurulmuştur fakat yerleşik özne yalın durumda kalmaktadır. (158b)’de ise aynı KDİ kurulumunda KDİ öznesi ortaya çıkmaktadır ve özne yerleşik Z^o ile uyum ilişkisi kurup kurmama özgürlüğüne sahip gibi görünmektedir.

(158) a. Ali [sen İstanbul’a gitti*(n)] sanıyor.

b. Ali [seni İstanbul’a gitti(n)] sanıyor.

Sonuç olarak, Preminger (2011) tarzı bir bağımlı durum yükleme yaklaşımının da yerleşik tümcede seçimlik gözüken uyum ve durum ilişkilerini açıklamakta zorlandığı görülmektedir.

3.2.3. Özellik Aktarımı Yaklaşımı

Özellik aktarımı (feature inheritance), bir evre başıyla ilgili kimi özelliklerin hemen altındaki başa aktarılması ve bu özelliklerle ilgili işlevlerin özellikleri devralan baş tarafından yerine getirilmesidir (Chomsky 2005). Chomsky, bu işlemin MB’de Ü ve Ü-bar ayrımının yapısal olarak kurulmasının bir gerekliliği olduğunu söylemektedir. Tüm^o başının uyum özelliklerinin eşlenmesi için gerekli taşıma noktası bir Ü konumu olan Z^o, Tüm^o’ın sınır özellikleri gereği yapılacak taşımalar için de bir Ü-bar konumu olan Tüm^o işlev görecektir.

Lasnik & Saito (1991), sırasıyla, bağlamanın A İlkesi, *zayıf kesişme* (weak crossover) ve OKÖ yetkilendirmesi olgularını inceleyerek, (159)'daki gibi master tümcelerinde bu olguların görülmesinin mümkün olduğunu, (160)'daki çekimli ve açık tümleyicili tümcelerde ise aynı olguların çok belirgin bir şekilde tümcelerin dilbilgisel kabul edilebilirliğini azaltmakta olduğunu söylemiştir. (159a)'da gönderimsel *each other's* biriminin öncül *two men* ile bağlanması, (159b)'de öncül *no suspect* ve eşgönderimsel *his* biriminin birbirlerini ifade ettiği okumanın marjinal olmaması (yani zayıf kesişmenin hafifletilmiş olması) ve (159c)'de de OKÖ *no one* biriminin ana tümcede bulunan *any* tarafından yetkilendirilebilmesi, KDİ öznesinin ana tümce düzleminde bulunduğunu göstermektedir.

- (159) a. The DA proved [two men to have been at the scene of the crime]
during each other's trials
b. The DA proved [no suspect_i to have been at the scene of the crime]
during his_i trial
c. The DA proved [no one to have been at the scene] during any of the
trials.

(Lasnik & Saito 1991)

(Hong & Lasnik 2010'da: 2)

- (160) a. ?*The DA proved [that two men were at the scene of the crime] during
each other's trials.
b. ?*The DA proved [that no suspect_i was at the scene of the crime]
during his_i trial.
c. ?*The DA proved [that no one was guilty] during any of the trials.

(Lasnik & Saito 1991)

(Hong & Lasnik 2010'da: 2)

Hong & Lasnik (2010), Kayne (1985) ve Johnson (1991)'den alıntılararak, (161a)'da KDİ öznesinin, ana tümce eylemi 'made' ve onun bir parçası olan 'out' arasında yer alması sebebiyle, gözle görülür bir biçimde ana tümceye yükseldiğini söylemiştir. Aynı duruma (161b)'deki gibi *küçük tümceciklerde* de (small clauses) rastlanabilmektedir.

- (161) a. Mary made John out to be a fool.
b. They're trying to make John out a liar.

Kayne ve Johnson, küçük tümcecikler ve mastar tümcecikleri arasında bir fark olduğunu söylemektedir. Mastar tümceciklerinde yükselme (162a-b)'de olduğu gibi seçimlik bir görüntü çizerken, küçük tümcecikli KDİ kurulumlarında ise (163a-b)'de görüldüğü gibi zorunludur.

- (162) a. They're trying to make John out to be a liar
b. (?)They're trying to make out John to be a liar

- (163) a. They're trying to make John out a liar
b. *?They're trying to make out John a liar

(Örnekler Hong & Lasnik 2010 s. 5'ten alınmıştır.)

Bu örnekler sonucunda Hong & Lasnik, İngilizcede belirtme durumu eşleme özelliğinin, eylemin tümlecinin (yani yerleşik tümcenin) çekim başına (yazarların terimiyle Ç°) aktarıldığını speküle etmektedir. Bu sayede, belirtme durumu yerleşik tümce sınırları dahilinde de eşlenebilmektedir. Bu durumda, küçük tümceciklerde durum eşleme/yükleme yetisine sahip bir baş yokken, mastar tümceciklerinde ana tümce eyleminin durum özellikleri yerleşik tümcedeki Ç° başına aktarılabilmektedir. Dolayısıyla, küçük tümceciklerde öznenin belirtme durumu almak için ana tümceye

yükselmesi zorunluken mastar tümceciklerinde seçimlik olması, özellik aktarımı ile açıklanabilmektedir.

Türkçe açısından incelenecek olduğunda, yerleşik tümceciğin tam çekimli bir TümÖ olduğunu kabul edersek (Şener 2008, Kornfilt & Preminger 2015) bu şekildeki bir özellik aktarımına müsaade edilmeyecektir. ϕ -özellikleri eksiksiz bir şekilde türetime birleştirilen Tüm^o, özelliklerini Z^o başına aktaracaktır; dolayısıyla, ana tümceden yapılacak bir özellik aktarımına neyin yol açacağına dair bir belirsizlik meydana gelmektedir.

Türkçe KDİ kurulumlarında açık tümleyiciyle birlikte yerleşik tümcede uyum görülmesi, bu türetimlerde yerleşik alanın ϕ -özelliklere sahip olduğunu ve yukarıdaki bir evre başından özellik aktarımına ihtiyacı olmadığını göstermektedir. Dahası, özellik aktarımı bir evre başından tümlecinin başına yapıldığından (Tüm^o'den Z^o'ye, ya da yerleşik Tüm^o'nün yokluğunda ana e^o'den Z^o'ye gibi) Türkçe KDİ yapılarındaki açık tümleyicinin bu aktarıma engel teşkil etmesi gerekmektedir.

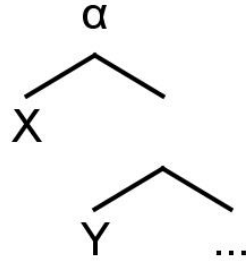
Sonuç olarak, ana e^o'den özellik aktarımı yaklaşımıyla Türkçe KDİ kurulumlarını açıklamak mümkün gözükmemektedir.

3.2.4. Çift-Birleştirme Yaklaşımı

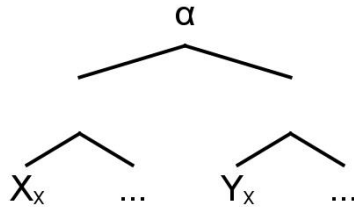
Mizuguchi (2019), Chomsky'yi (2017) takip ederek, *Birleştirme* (Merge) işleminin, işlemeleme verimliliğine uygun olarak en basit biçimde, iki sözdizimsel nesneyi (SN) birleştirerek yeni bir SN oluşturduğunu söylemektedir. Birleştir işlemi tarafından oluşturulan SN'ler Yönetim ve Bağlama Kuramı'nda (Chomsky 1981) kabul edildiğinin aksine, öbek yapının bir parçası olarak görülmemelidir ve *etiket* (label) açısından belirsizdir. Ana ve içmerkezli budaklar basit Birleştir'in bir ürünü değildir. Oluşturulan SNlerin MB ve SB'de yorumlanabilmesi açısından SNler tanımlanıp etiketlenmelidir.

Yani, bu arayüzler türetilen SN'lerin ne tür bir nesne olduğunu anlayabilmelidir; aksi halde bu nesneler yorumlanamayacaktır ve türetim bozulacaktır. Chomsky (2013, 2015) bu tanımlama işleminin bağımsız bir etiketleme algoritması olan *Etiketleme* (Label) ile gerçekleştirildiğini kabul etmektedir. Bu algoritma, *en yakın arama* (minimal search) ilkesi doğrultusunda çalışmaktadır. (164)'te, en yakın arama işlemiyle X başı belirlenir ve α yapısı X olarak etiketlenir. (165)'te ise, en yakın arama sonucunda X ve Y eşit yakınlıkta başlar olarak belirlenir ve etiketlemenin gerçekleşebilmesi için, uyumluluk gösteren özellikler aranır. Bu başlar için ortak özellik χ olduğundan, α yapısının etiketi $\langle \chi, \chi \rangle$ olarak belirlenir. X ve Y'nin uyuştugu bir özellik yoksa, etiketleme algoritması özel bir baş bulamayacak ve XÖ-YÖ etiketlenemeyecektir.

(164) $[\alpha X [Y \dots]] (\alpha = X)$

(165) $[\alpha [X\chi \dots] [Y\chi \dots]] (\alpha = \langle \chi, \chi \rangle)$

Mizuguchi, bu yaklaşıma karşı çıkararak, KDİ kurulumlarındaki seçimlik yükselme sebebiyle XÖ-YÖ yapıları ortaya çıktığını, X ve Y'nin uyuşum göstermediğini fakat yine de etiketleme sorunu oluşmadığını söylemektedir. Mizuguchi'ye göre Birleştirme işlemi KDİ ve çeşitliliğini açıklamakta anahtar rol oynamaktadır.

Mizuguchi, Chomsky'yi (2015) takip ederek, (166a)'daki gibi bir kök K'nin güçlenip etiketlenebilmesi için bu birime (166b)'deki gibi bir AÖ'nün birleşmesi gerektiğini belirtmektedir. {[AÖ], [KÖ]} oluşturulduğunda [Gös, KÖ] yapısı açık ve görülür olacaktır ve bu sayede etiketlenebilecektir.

- (166) a. The student [read-e* [_{π} K^o [AÖ the book]]] (π = ?)
b. The student [read-e* [[AÖ the book]_i] [_{π} K^o t_i]]] (π = K)

Bu iddiaya göre, (167)'deki KDİ tümcesinde de öznenin, (166) ve (168a)'daki gibi *Tam Yorumlama*'yı (Full Interpretation) ihlal etmemek için her seferinde [Gös, KÖ]'ye yükselmesi gerekirdi, fakat daha önce bahsettiğimiz gibi KDİ öznesi (en azından İngilizce için) yerleşik tümcede kalabilmektedir (Kayne 1985, Johnson 1991, Hong & Lasnik 2010).

- (167) The professor believes the student to be intelligent.
(168) a. The professor [believes-e* [the student_i [_{π} K [_{α} to be t_i intelligent]]]]
b. The professor [believes-e* [_{π} K [_{α} the student_i to be t_i intelligent]]]

Mizuguchi, İngilizce için (169)'da *{the student_i}* ve *{to be t_i intelligent}* birimlerinin *içsel birleştirimi* (internal merge) ile XÖ-YÖ yapısı ortaya çıktığını belirtmektedir. İngilizce için KDİ tümceciğinin bir ZÖ olduğu varsayılmaktadır (Chomsky 1986) fakat bu ZÖ, bir TümÖ tarafından seçilmediği için ϕ -özellikler açısından eksiklidir. Dolayısıyla, *{the student}* biriminin başı A, yerleşik Z ile uyum

ilişkisi kuramayacaktır ve bu durumda etiketleme algoritmasının sonucu belirsiz kalacaktır. (169)'da, (165)'teki gibi bir kurulum söz konusudur ve ortak bir özellik de bulunmadığından etiketlemenin gerçekleşmemesi beklenmektedir.

(169) $[\alpha [\text{the student}_i] [\text{to be } t_i \text{ intelligent}]]$

Ancak, beklenilenin aksine, İngilizce için böyle bir kurulumda etiketleme gerçekleşebilmektedir; fakat bunun nasıl oluştuğunu açıklamak bir sorun teşkil etmektedir. Mizuguchi, bu duruma çözüm getirebilmek için KDİ yüklemelerinin aslında (170)'deki gibi bir TümÖ seçtiğini ve yerleşik tümcede Tüm^o'den Z^o'ye yapılan bir özellik aktarımı sonucu, AÖ ve Z^o arasında (171a-b)'de görüldüğü gibi bir uyum ilişkisi kurulabileceğini söylemiştir. Bu durumda, en kısa arama ile etiketleme de gerçekleşebilecektir.

(170) The professor believes [Tüm $[\alpha \text{ the student}_i] [Z [\text{be } [t_i \text{ intelligent}]]]]]$

(171) a. [Tüm^o [Z^o ϕ [... [A ϕ ...] ...]]]

Sonda-hedef ile Uyum($T\phi$, $N\phi$)

b. [Tüm^o $[\alpha [A\phi \dots] [Z^o\phi [\dots t \dots]]]]$ ($\alpha = \langle \phi, \phi \rangle$) (Mizuguchi 2019)

Fakat Mizuguchi'nin de farkında olduğu gibi, bu çözümlemenin sorunu, evre başı Tüm^o türetme dahil ediğinde tümlecinin dağıtımına gideceği ve yerleşik öznenin ana tümce seviyesinden yapılacak işlemler için (örn. belirtme durumu eşleme gibi) ulaşılamaz bir duruma gelecek olmasıdır ((172)'de gri bölüm dağıtım alanını göstermektedir).

(172) [TümÖ Tüm $[\alpha \text{ the student}_i] [\text{to } [\text{be } [t_i \text{ intelligent}]]]]]$

Mizuguchi, yerleşik tümcede etiketleme algoritmasının sorunsuz çalışabilmesi açısından uyum ilişkisinin gerçekleşmesi gerektiğini, bunun için de TümÖ'ye gerek olduğunu düşünmektedir. (172)'deki gibi, EGK'nin¹⁶ oluşturacağı sorunu ortadan kaldırmak için de Birleştir aracından yararlanmanın yeterli olduğunu savunmaktadır.

Serbest çalışan Birleştirme, simetrik olduğu gibi asimetrik olarak da uygulanabilmektedir. Birleştir(α , β), simetrik olarak uygulandığında (173a), asimetrik olarak bir SN'nin diğerine eklenmesiyle ise (173b)'deki sıralı çift meydana gelmektedir (çizgisel sıralama kast edilmemektedir).

- (173) a. $\{\alpha, \beta\}$
b. $\langle \alpha, \beta \rangle$

Mizuguchi, Chomsky'yi (2015) takip ederek, Birleştir aracının (174a)'daki gibi bir *küme-Birleştirme* (set-Merge) veya (174b)'deki gibi bir *çift-Birleştirme* (pair-Merge) gerçekleştirebileceğini kabul etmektedir. Küme-Birleştirme, (174a)'daki gibi gerçekleşmektedir: Z, ε ile küme-birleştirilir; sonra Tüm, Z başlı küme λ ile birleştirilir. (174b)'de ise Z başlı Tüm ile *dışsal olarak çift-birleştirilmiştir* (external pair-merge) ve baş-baş bileşimi olarak $\langle \text{Tüm}^0, Z^0 \rangle$ ortaya çıkmaktadır. Çift-Birleştirme de küme-Birleştirme gibi dışsal veya içsel olarak Birleştir aracının tek bir kez uygulanmasıdır. Yani, Mizuguchi genellikle içsel birleştirme yoluyla, yani baştan-başa taşıma ile gerçekleştirilen *baş-ekleme* (head-adjunction) yapısının, dışsal birleştirme ile de gerçekleştirilebileceğini ve bunu varsaymamak için kuramsal olarak herhangi bir neden

¹⁶ Mizuguchi, EGK'nin zayıflatılmış versiyonunu değil, ilk önerilen güçlü versiyonunu kabul etmektedir (EGK için bkz: 3.1.3. bölüm).

olmadığını ileri sürmektedir. Böylece, Z^0 'nin $Tüm^0$ 'e eklenmesi taşımayla, yani içsel birleştirmeye elde edilebileceği gibi, dışsal birleştirmeye de elde edilebilir duruma gelmektedir. Küme-Birleştirme ve çift-Birleştirme sözdizimsel çalışma alanında herhangi bir sıralamayla uygulanabilmektedir.

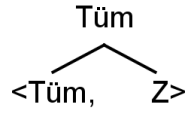
- (174) a. $[_\kappa Tüm^0 [_\lambda Z^0 [_\epsilon \dots]]]$
b. $[_\delta <Tüm^0, Z^0> [_\epsilon \dots]]$

Mizuguchi, İngilizcedeki master KDI tümceciklerinin (174b)'deki gibi üretildiğini iddia etmektedir. Buna göre, ZÖ seviyesi çift-Birleştirme tarafından kırılmakta ve bu durum, KDI öznesinin etiketleme sorunu oluşturmamak amacıyla $<Tüm^0, Z^0>$ 'nin gösterici konumuna gelmesiyle dağıtımdan kaçabilmesini sağlamaktadır. Son durumda, KDI öznesi (175)'te δ ile birleştirilerek yerleşik tümcedeki $<Tüm, Z>$ bileşik başının gösterici konumuna taşınacaktır.

- (175) $[_\mu \text{the student}_i [_\delta <Tüm^0, Z^0> [_\epsilon \text{be } t_i \text{intelligent}]]]$

Çift-Birleştirme, küme-Birleştirme'den farklı olarak, iki SN'den birini diğerine eklemektedir. Ev sahipliği yapacak olan birim bütün özelliklerini korurken, diğeri sanki hiç orada değilmiş gibi davranmaktadır (Chomsky 2004, 2015). (176)'da gösterildiği gibi, $<Tüm^0, Z^0>$ sözdizimsel olarak $Tüm^0$ ile eşdeğerdir ve $Tüm^0$ 'ün niteliklerini taşımaktadır. Bu demek oluyor ki, $Tüm^0$ ϕ -özelliklerini Z^0 başına aktarmamakta, korumaktadır. Z^0 ise türetimde yokmuş gibi işlem görmektedir ve bu nedenle de yerleşik alanda yalın durum eşlemesi gerçekleşmemektedir.

- (176)

<Tüm⁰, Z⁰>, Tüm⁰'ün niteliklerini taşıdığı için bir evre başı olarak çalışmaktadır ve (177)'de tümleci olan ε alanını dağıtıma göndermekte, böylece içerisindeki birimler sözdizimsel olarak ulaşılamaz hale gelmektedir. KDİ öznesi ise <Tüm⁰, Z⁰>'nin gösterici konumuna taşınmıştır ve bu sayede dağıtımdan kurtulmaktadır. Dolayısıyla, KDİ öznesine ana tümcedeki K⁰ tarafından ulaşılp uyum ilişkisi altında durum eşlenebilmektedir. Bu eşleme, (177a)'daki gibi sonda-hedef uyumuyla ya da (177b)'deki gibi Gös-Baş uyumuyla kurulabilmektedir. Bu sayede, KDİ yapılarında görülen seçimlik taşıma olgusu da açıklanabilmektedir. KDİ öznesi (177a)'da olduğu gibi <Tüm⁰, Z⁰>'nin gösterici konumunda kalabilmekte ya da (177b)'de olduğu gibi ana düzleme yükseldebilmektedir.

- (177) a. The professor believes-*e**¹⁷ [K_Φ [_μ the student_i [_δ <Tüm⁰, Z⁰> [_ε be t_i intelligent]]]]]
- b. The professor believes-*e** [_{KÖ} the student_i [K_Φ [_μ t_i [_δ <Tüm⁰, Z⁰> [_ε be t intelligent]]]]]]]

Sonuç olarak Mizuguchi, İngilizce için yerleşik tümcede bir XÖ-YÖ kurulumu oluşarak etiketleme sorunu ortaya çıkmaması için yerleşik alanda uyum özelliklerinin bulunması gerektiğini düşünmektedir. Bu özelliklerin var olabilmesi için, Z⁰'nin Tüm tarafından seçilmiş ve ϕ -özelliklerin Tüm⁰'den Z⁰'ye aktarılmış olması gerekmektedir.

¹⁷ *e**: Geçişli eylemin işlevsel başı. “e” üzerinde yıldız olması eylemin geçişli olduğu ve güçlü evre başı (Chomsky 2001) olduğu anlamına gelmektedir. Burada aynı zamanda, *believes-e** gösterimi, sözlüksel eylemin *e**'ye yükselip ona eklendiğini göstermektedir.

Bu sayede uyum ilişkisi kurularak, KDİ alanı ortak özellikler açısından etiketlenebilecektir. Fakat, yerleşik alanda bir TümÖ varsayıldığı takdirde ZÖ'de uyum ilişkisine girerek burada kalan KDİ öznesi, EGK sebebiyle ana tümceden yapılacak işlemler için ulaşılmaz bir hale gelmektedir. Bu durumda Mizuguchi, dışsal çift-Birleştirme ile Z'nin Tüm'e eklendiği ve ϕ -özelliklerin Tüm'de kaldığı kompleks bir $\langle \text{Tüm}^0, Z^0 \rangle$ başı olması gerektiğini söylemektedir. Bu birleştirme sonrasında ZÖ, türetimde yokmuş gibi işlem görecektir; yani yalın durum eşlemesi gerçekleşmeyecektir. Bu sayede, yerleşik özne ϕ -özelliklerini eşlemek için bu seviyeye taşınacak ve uyum ilişkisi sonrasında etiketleme gerçekleşebilecektir. Dahası, bu seviyede de ana tümceden yapılabilecek olan belirtme durumu işlemine açık bir hale gelecektir.

Mizuguchi, $\langle \text{Tüm}^0, Z^0 \rangle$ başının karışık niteliği nedeniyle ilk bakışta hem Ü hem de Ü-bar özellikleri taşıyabiliyor gibi gözüktüğünü söylemektedir. KDİ öznesinin ana tümceye yükseldiği yapılar için, $\langle \text{Tüm}^0, Z^0 \rangle$ konumunu Ü-bar kabul etmek (178)'de tanımı verilen *Uygunsuz Taşıma Yasağı*'nın (Improper Movement Ban —UTY) ihlal edilmesine sebep olacağı için Mizuguchi, bu konumun Ü konumu olarak kabul edilmesini önermektedir. Uygunsuz Taşıma, MB'de homojen olmayan zincirler oluşturduğu ve yorumsal açıdan bozuk yapılara neden olduğu için yasaklı kabul edilmektedir (Chomsky & Lasnik 1993).

(178) Uygunsuz Taşıma Yasağı (UTY)

X biriminin Ü-bar taşımasını, X'in Ü-konumuna yapacağı bir taşıma

takip edemez.

(Safir 2017)

Mizuguchi, Chomsky (2007), Obata & Epstein (2011) ve van Urk (2015) çalışmalarını takip ederek, (179)'da ifade edildiği üzere ϕ -özelliklerin $\bar{U}$ -konumunu belirlemede önemli bir etken olduğunu dile getirmektedir.

- (179) Bir AÖ, ϕ -özellikler taşıyan bir baş tarafından bir SN ile birleştirildiyse $\bar{U}$ -konumunda, aksi halde $\bar{U}$ -bar konumunda bulunmaktadır.

(Mizuguchi 2019, s. 19)

(179)'a göre, $\langle \text{Tüm}, Z \rangle$ ϕ -özelliklere sahip bir baş olduğundan, bu bileşik başın gösterici konumu da $\bar{U}$ -konumu olarak işlev görmektedir. Dahası, $[\text{Gös}, \langle \text{Tüm}^0, Z^0 \rangle]$ konumundan ana tümceye yükselme taşımaları yapılabildiği için, UTY'nin ihlal edilmemesi için bu konumun bir $\bar{U}$ -konumu olması gerekmektedir. Kısacası, Mizuguchi'ye göre, $\langle \text{Tüm}^0, Z^0 \rangle$ konumu ϕ -özellikler açısından bir $\bar{U}$ -konumu olarak işlev görürken, Tüm^0 başının niteliklerini barındırdığı için sözdizimsel olarak $\text{Tüm}\bar{O}$ ile eşdeğerdir ve bu nedenle aynı zamanda da bir $\bar{U}$ -bar konumudur.

Mizuguchi, ϕ -özelliklerin uyumu sonucunda bir *durum değerlendirme* (case valuation) gerçekleşmediğini, yani $[\text{Gös}, \langle \text{Tüm}^0, Z^0 \rangle]$ 'deki birimin durum özelliklerinin eşlenmediğini, çünkü yalın durum için anahtar rolün zaman özelliği olduğunu, ancak bu özelliğe sahip olan Z'nin bu bileşik baş yapısı içinde etkin durumda olmadığını belirtmektedir.

Chomsky'ye (2000, 2001) göre, durum sondanın bir özelliği değildir ve durum uyumu söz konusu değildir. Bir AÖ üzerine durum, ϕ -özellik uyumu sonucunda yüklenmektedir. Mizuguchi ise, $\langle \text{Tüm}^0, Z^0 \rangle$ başının ϕ -özelliklere sahip olduğunu ve KDİ öznesinin bu konumda etiketleme sorununu ortadan kaldırmak için (XÖ-YÖ

kurulumlarında, uyum sonucunda paylaşılan ϕ -özellikler gibi paylaşılan bir özelliğin öbeğe yansıtılmasıyla) ϕ -özellik uyumu gerçekleştirdiğini söylemektedir. O halde, ϕ -özelliklerin eşlenmesi sonucunda bir durum yükleniyor olsaydı, KDİ öznesi belirtme durumunda değil, yalın durumda olmalıydı. (180a)'da görüldüğü üzere, KDİ öznesi yalın durumda kalamazken, (180b)'de mastar olmayan tümcecikte yalın durum alabilmektedir.

(180) a. I believe him/*he to be intelligent.

b. I believe he/*him is intelligent.

(Mizuguchi 2019, s.21)

Mizuguchi, bu tartışmadan yola çıkarak, ϕ -özellik uyumunun durum değerlemesi gerçekleşmeden yapılabildiğini söylemektedir. ϕ -özellik uyumu gereklidir, fakat bu uyumun sonucunda durum değerlemesi yapılmamaktadır; durum değerlemesi ve ϕ -özellik değerlemesi iki ayrı işlemdir. Mizuguchi, Epstein, Kitahara & Seely (2012), Pesetsky & Torrego (2001) ve Uchibori (2000)'i takip ederek, ancak uyuma giren baş zaman özelliği taşıdığı takdirde ϕ -özellik uyumu sonucunda yalın durum değerlemesinin gerçekleştiğini kabul etmektedir. O halde, yalın durum Z^0 ve belirtme durumu ise K^0 (aslında E) ile ilişkilendirilmektedir. Bu iddia KDİ-tümceciği açısından değerlendirilecek olduğunda ise $\langle \text{Tüm}^0, Z^0 \rangle$ başının zaman özelliği taşımadığı kabul edilmektedir. Bu sebeple, KDİ öznesi $\langle \text{Tüm}^0, Z^0 \rangle$ ile ϕ -özellik uyumu ilişkisi kursa dahi durum yüklenmesi gerçekleşmemektedir. Söz konusu KDİ öznesi, ϕ -özellik eşlemesi gerçekleştirmesine rağmen inaktif hale gelmemektedir çünkü hala yorumlanamaz durum özelliği taşımaktadır ve bu nedenle sözdizimde hala sondalar tarafından görülebilir bir vaziyettedir. Böylece, KDİ öznesine ana tümcede belirtme durumu yükleyen K^0 tarafından ulaşıp belirtme durumu yüklenebilmektedir.

3.3. Öneri: Çift-Birleştirme Yaklaşımı

Türkçede görülen KDİ tümceciklerinde yerleşik alanda uyumun seçimlik olması durumu söz konusudur. (181a)'da görülen uyumlu ve (181b)'de görülen uyumsuz tümceciklerin aynı anda açıklanabilmesi için alanyazında uzun zamandır detaylı tartışmalar yapılmaktadır.

(181) a. Ali [seni İstanbul'a gittin] sanıyor.

b. Ali [seni İstanbul'a gitti] sanıyor.

Türkçedeki bu görünümü açıklayabilmek için Mizuguchi'nin (2019) önerdiği çift-Birleştirme yaklaşımı takip edilecek ve Türkçedeki KDİ yapılarında dışsal olarak çift-Birleştirilmiş $\langle \text{Tüm}^0, Z^0 \rangle$ başı olduğu varsayılacaktır. Yerleşik alanın uyumlu olduğu kurulumlarda ϕ -özellikler açısından eksiksiz bir Tüm^0 , uyumsuz olduğu kurulumlarda ise ϕ -eksikli Tüm^0 var olduğunu kabul edeceğiz.

Türkçede görülen KDİ-tümceciklerinde, (182a)'daki yerleşik tümcecik ϕ -özellikler ve zaman açısından, (182b)'deki tümcecik ise sadece zaman açısından eksikli olarak kabul edilmektedir (Özgen & Aydın 2016). Özgen ve Aydın, Erguvanlı-Taylan (1996) ve Uzun'u (1998) takip ederek, Türkçede geçmiş zaman bildiren biçimbirimin $-(y)DI$ olduğunu ve $-DI$ biçimbiriminin tek başına ortaya çıktığı durumlarda işlevinin belirsiz olduğunu söylemektedir. (183)'te görünüş+zaman görülen tümcelerin dilbilgisidışı olması, (182)'deki tümcelerde bulunan $-DI$ biçimbiriminin zaman değil, *bitmişlik görünüşü* (perfective aspect) işlevinde bulunduğunu göstermektedir.

(182) a. Murat [seni midye yedi] diye biliyor.

b. Murat [seni midye yedin] diye biliyor. (Özgen & Aydın 2016: 5)

(183) a. *Erkin [seni İstanbul'a gidiyordu] diye biliyor.

b. *Erkin [seni İstanbul'a gittiydi/gitmişti] diye biliyor.

c. *Erkin [seni İstanbul'a gidecekti] diye biliyor.

(Özgen & Aydın 2016: 3)

Ancak, danıştığımız Türkçe anadil konuşurlarına göre, (183)'teki tümceler ve bunların ϕ -özellik uyumu içeren versiyonları dahi dilbilgiseldir. Bu durumda, (184)'teki tümcelerde yerleşik tümcede zaman ya da ϕ -özellikler açısından bir eksiklik söz konusu değildir.

(184) a. Erkin [seni İstanbul'a gidiyordu(n)] diye biliyor.

b. Erkin [seni İstanbul'a gittiydi(n)/gitmişti(n)] diye biliyor.

c. Erkin [seni İstanbul'a gidecekti(n)] diye biliyor.

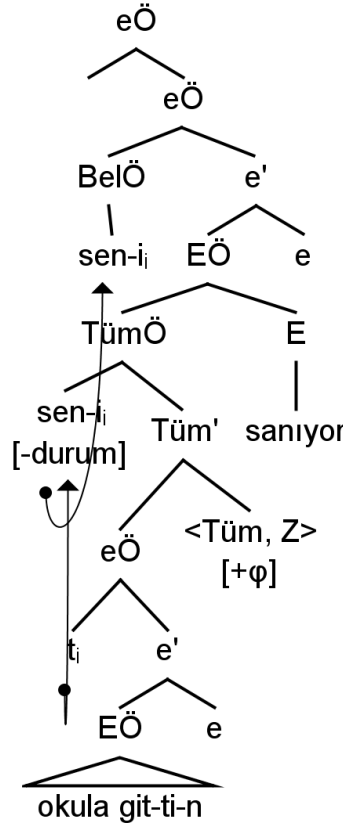
ϕ -özellikler alanyazındaki genel sayıtlara göre Tüm^o'de üretildiğinden (Chomsky, 2005), ZÖ içerseler de içermeseler de (182)'deki tümcelerin en azından TümÖ içerdikleri söylenebilmektedir. Bu yapıların açık Tüm^o diye içermesi (Şener, 2008) de bunu göstermektedir. Uyumlu ve uyumsuz her iki yapının da ortak bir şekilde açıklanabilmesi için, her ikisinde de TümÖ'nün varlığını kabul etmek yeğlenmektedir. Bu durumda, TümÖ'nün altındaki öbeğin ZÖ ya da GörÖ olması, iddia ettiğimiz çift-Birleştirme çözümlemesine göre Tüm^o ile dışsal olarak çift-Birleştirileceği için, bir farklılık göstermemektedir. Daha önce de belirtildiği gibi, eksiklik olarak, yalnızca (185)'teki gibi ϕ -özellik uyumu gerçekleşmemiş yapılarda tümleyici başının ϕ -özellikler (Chomsky 2000, 2001) açısından eksikli olduğunu varsaymaktayız.

(185) Ali [seni eve gitti] sanıyor.

Mizguchi'nin (2019) iddia ettiği tarzda dışsal olarak çift-Birleştirilmiş bir <Tüm^o, Z^o>, Türkçe KDİ kurulumlarını açıklamada güçlü bir açıklama yeterliliği sunmaktadır. Örneğin, (186)'da görüldüğü gibi, Z^o Tüm^o'e eklendiğinden, yani bileşik <Tüm^o, Z^o> başı nedeniyle, Tüm^o ϕ -özelliklerini Z^o'ye aktarmak yerine korumaktadır. Dolayısıyla, yerleşik tümceciğin [GÖS, eÖ] konumunda üretilen KDİ öznesi ϕ -özellik uyumu için

<Tüm⁰, Z⁰> bileşik başının gösterici konumuna yükselir. Daha önce de belirttiğimiz gibi, bu bileşik başta Z⁰ etkin bir baş niteliğinde olmadığından yalın durum eşleyemez. Böylece, KDİ öznesinin yorumlanamaz durum özelliğine ana tümce eyleminin işlevsel başı e⁰ tarafından değer yüklenmekte, bu nedenle de bu birim yalın durum yerine belirtme durumu almaktadır. Burada sorulması gereken bir soru, KDİ öznesinin <Tüm⁰, Z⁰>'nin gösterici konumunda kalarak mı, yoksa [GÖS, eÖ] konumuna yükselerek burada yerel bir uyum ilişkisiyle mi durum aldığıdır.

(186)

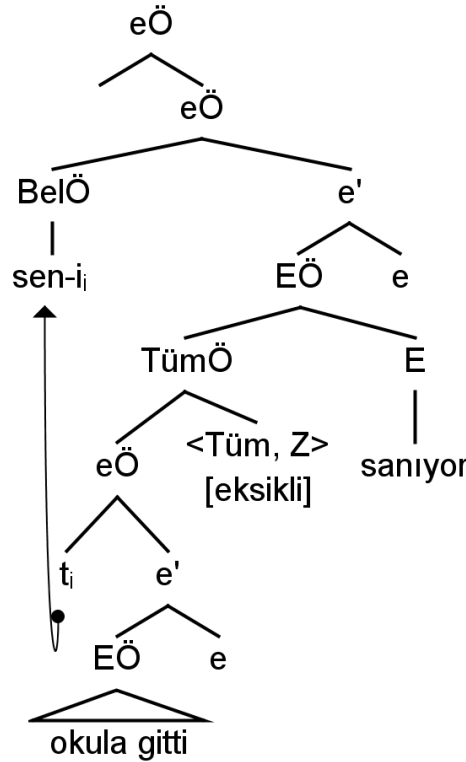

(186)'daki kurulumda, üzerindeki φ-özellikleri aktaracak bir Z⁰ bulamayan Tüm⁰, bu özelliklerini korumaktadır. Bu durumda, φ-özellik uyumunun gerçekleşebilmesi için uygun hedef olan yerleşik tümce öznesini sondalayacaktır ve φ-özellik uyumu gerçekleşecektir. Fakat, bu φ-özellik eşlemesinin sonucunda yerleşik tümce öznesine yalın durum yükleyebilecek olan Z⁰, türetimde etkin olmadığı için yerleşik tümce

öznesinin yorumlanamaz durum özelliği eşlenip silinemeyecektir ve dolayısıyla ana tümce seviyesindeki e^0 tarafından sondalanarak (Chomsky, 1993 gibi özellik eşlemenin doğru gös-baş ilişkisi kurularak yapılabileceğini de varsayarsak) belirtme durumu eşlenecektir.

Mizuguchi'nin kuramına ek olarak Türkçe için yerleşik tümcede uyum görülmeyen KDİ kurulumlarında $\langle \text{Tüm}^0, Z^0 \rangle$ başının ϕ -özellikler açısından eksikli olduğu göze çarpmaktadır. (187)'deki türetimde, $\langle \text{Tüm}^0, Z^0 \rangle$ ϕ -özellikler açısından eksikli olduğu için hem evre işlevi gösterememektedir (Chomsky, 2001) hem de KDİ öznesini sondalayarak gösterici konumuna getirememektedir. Bu bağlamda, ana tümce eylemi KDİ öznesine doğrudan ulaşip gösterici konumuna yükselterek belirtme durumu yükleyebilmektedir. Yani, (187)'deki türetimde KDİ öznesi, durum güdülü olarak ana tümceye taşınmaktadır

(187)

Yukarıda da değinildiği gibi, Mizuguchi (2019) <Tüm^o, Z^o> konumunun hem Ü hem de Ü-bar nitelikleri taşıdığını iddia etmektedir. Bu iddiaya göre, <Tüm^o, Z^o> konumundan [GÖS, eÖ] konumuna yapılan taşımanın (188)'de görülen UTY'yi ihlal etmemesi, bu konumun bir Ü konumu olduğuna işaret etmektedir. Aynı zamanda, φ-özellik uyumu Ü-konumunu belirleyen anahtar faktörlerden biri olarak kabul edilmektedir.

(188) Uygunsuz Taşıma: Ü-bar konumundan Ü konumuna yapılan taşıma yasaklanmıştır (Chomsky 1973, 1981).

Ü/Ü-bar doğrultusunda yapılabilecek bir tartışma olarak, Öztürk'ün (2005b) Türkçe açısından uyguladığı niceleyici/olumsuzluk incelemesinden bahsedilebilmektedir. (189)'da görülebilecek tümcede Öztürk, *bütün çocuklar* biriminin olumsuzluk altında açılı olarak parçalı olumsuzluk okuması alabildiğini gözlemlemiştir.

(189) Bütün çocuklar o teste girmediler.

Bütün çocuklar *(BÇ) > OLM, OLM > BÇ

Ayrıca, Öztürk, (190)'da görülebileceği üzere eylem üzerinde uyum görüldüğü takdirde *bütün çocukların* olumsuzluk öbeğinin üzerindeki [Gös, ZÖ] Ü-konumuna taşınarak ve böylece de olumsuzluğun üzerinde açılı alabilerek, tam olumsuzluk okuması kazandığını öne sürmüştür. Kritik olarak, bu durumda parçalı olumsuzluk okuması kaybolmaktadır.

(190) Bütün çocuklar (Allahtan) o teste girmediler.

BÇ > OLM, *OLM > BÇ

Bize göre, Öztürk'ün tartışmasına ek olarak, (189)'daki niceleyici-olumsuzluk etkileşiminin yorumlanması hakkında (191)'de gösterildiği gibi iki diyalekt

bulunmaktadır. A diyalekti (191)'deki tümceden hem parçalı hem tam olumsuzluk okuması alabiliyorken B diyalekti sadece parçalı olumsuzluk okuması alabilmektedir.

(191) [Bütün çocuklar] o teste girmede

A diyalekti: BÇ > OLM, OLM > BÇ

B diyalekti: *BÇ > OLM, OLM > BÇ

KDİ-kurulumlarını niceleyici-olumsuzluk açısından, diyalektler de göz önünde bulundurularak inceleyecek olursak, (191)'deki gibi yalın durumdaki niceleyici özneler olumsuzluk öbeği altında açı alabilirken, niceleyicinin (192)'deki gibi KDİ öznesi olduğu durumda A diyalekti konuşurları için niceleyici yalnızca olumsuzluk öbeğinin yukarısında açı almaktadır. (191)'deki tümcede yalnızca dar açı okuması alan B diyalekti konuşurları ise (192)'deki tümcede dar açı okumasına ulaşamamaktadır ve tümce tamamen dilbilgisidışı hale gelmektedir. Bu durum, KDİ öznelerinin olumsuzluk öbeğinin aşağısına geri kurulum gerçekleştiremediğini ve dolayısıyla bir Ü-konumuna taşındığını ifade etmektedir.

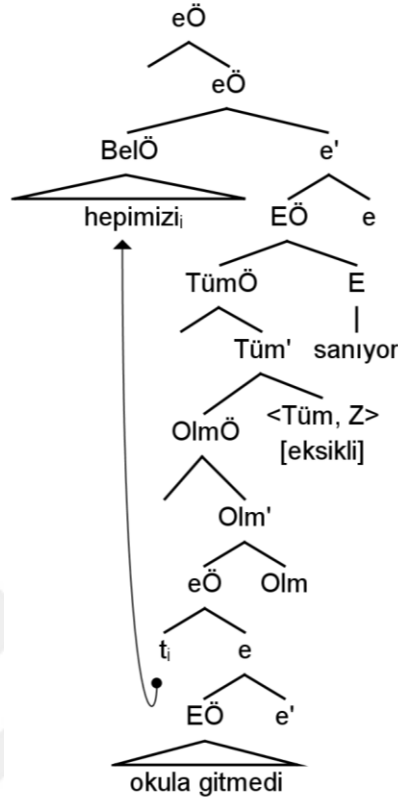
(192) Ali [[hepimiz]i okula gitmedi] sanıyor.

A diyalekti: Hepimizi > OLM, *OLM > Hepimizi

B diyalekti: *Hepimizi > OLM, *OLM > Hepimizi

A diyalekti için, (190) ve (192)'deki tümcelerin niceleyici açısının yorumlanması açısından paralellik göstermesi, KDİ öznelerinin de bir Ü-konumuna taşındığı iddiasını desteklemektedir. (192)'deki tümce için bu konumun <Tüm⁰, Z⁰> olması mümkün görünmektedir. Yerleşik tümcede ϕ -özellik uyumunun gerçekleştirilmemiş olması <Tüm⁰, Z⁰>'nin eksikli olduğu ve evre işlevi göremediği yönünde açıklanabilirken (Chomsky 2000, 2001), (193)'deki gibi KDİ öznesi olan niceleyicinin de doğrudan ana tümcedeki e⁰ sondası tarafından [Gös, eÖ] konumuna yükseltildiğine yönelik bir çözümlemenin önü açılmaktadır.

(193)

Türkçe konuşurlarına göre, (194)'teki niceleyici KDİ öznesinin yerleşik tümcede uyum ilişkisi kurduğu yapı da tıpkı (192)'deki tümce gibi B diyalekti konuşurları tarafından dilbilgisidışı kabul edilirken, A diyalekti konuşurları tarafından sadece geniş aç okumasıyla düzgün kabul edilmektedir. Niceleyicinin geniş aç okumasına sahip olmayan B diyalekti konuşurlarının hem (192) hem de (194)'teki tümcede dar aç okumasına ulaşamaması, niceleyicinin KDİ öznesi olması durumunda geri kurulum yapılamayan bir Ü-konumuna taşındığını düşündürmektedir.

(194) Ali [hepimizi okula gitmedik] sanıyor.

A diyalekti: hepimizi > OLM, *OLM > hepimizi

B diyalekti: *hepimizi > OLM, *OLM > hepimizi

Sonuç olarak, niceleyici/olumsuzluk açısı etkileşimleri incelendiği zaman, yerleşik tümcede bir $\langle \text{Tüm}^0, Z^0 \rangle$ başı varsayıldığı takdirde, KDİ öznelerinin (en azından) yerleşik tümcenin uyum içermediği ve $\langle \text{Tüm}^0, Z^0 \rangle$ 'nin eksikli olması nedeniyle evre oluşturmadığı durumlarda doğrudan ana tümceye yükselebileceği görülmektedir.

Knecht'in (1986) 2.1.1.'de tartışılan edilgenleştirme incelemesi de KDİ yapıları hakkında önemli bilgiler vermektedir. Knecht'in aşağıda (195) olarak tekrar verilen örneklerinde, KDİ öznesinin ana tümcede edilgenleştirilebildiği görülebilmektedir.

(195) a. [Demet [seni İzmir'e gitti] sandı.]

b. (Sen) İzmir'e gitti sanıldın.

Böylesi bir edilgenleştirmenin mümkün olabilmesi ve UTY'nin ihlal edilmemesi, ancak ana tümcede Ü-konumuna edilgenleştirilen KDİ öznesinin bir önceki konumunun da Ü-konumu olmasıyla açıklanabilmektedir (bkz. 196a). Bu durum, Öztürk (2005a) ve Şener (2008) gibi KDİ öznesinin yerleşik TümÖ'nün gösterici konumu gibi bir Ü-bar konumuna konulaştırıldığını iddia eden, dolayısıyla da UTY'yi ihlal eden çözümlemelere (bkz. 196b) karşıt bir görünüm sergilemektedir.

(196) a. Ü (Gös, $\langle \text{Tüm}, Z^{\text{yerleşik}} \rangle$) > Ü (Gös, $Z^{\text{Ö}_{\text{ana}}}$)

b. *Ü-bar (Gös, $\text{TümÖ}^{\text{yerleşik}}$) > Ü (Gös, $Z^{\text{Ö}_{\text{ana}}}$)

(196a)'da gösterildiği gibi, edilgenleştirmenin hedefi olan Ü-konumuna ulaşabilmek ve UTY'yi ihlal etmemek için, bu konuma gelen KDİ öznesinin de yine bir Ü-konumundan geçmesi gerekmektedir. Bu konumun, Mizuguchi'nin (2019) $\langle \text{Tüm}^0, Z^0 \rangle$ 'nin Ü işlevleriyle ilgili tartışmasını takip ederek, [Gös, $\langle \text{Tüm}^0, Z^0 \rangle$] olduğunu iddia etmekteyiz. Niceleyicilerle olumsuzluğun açısı etkileşimlerine ilişkin tartışmamıza ek olarak Knecht'in (1986) edilgenleştirme tartışması, KDİ öznesinin ana tümcedeki bir Ü-konumuna yükseldiği ve bu konuma da bir Ü-konumundan geldiği yönündeki çözümlememizi desteklemektedir. Bunun yanında, $\langle \text{Tüm}^0, Z^0 \rangle$ gibi Ü özellikleri

sergileyen bir konumdan ana tümcedeki Z konumuna edilgenleştirilebilen KDİ öznesinin, edilgen olmayan tümcelerde de e gibi bir -konumuna çıkmaması için hiçbir engel de gözükmemektedir. Böylece, Lasnik ve Saito’nun (1991) İngilizce KDİ yapıları için KDİ öznesinin ana tümcedeki e seviyesine (197)’de gösterildiği gibi yükseldiği iddiasıyla paralel bir çözümleme söz konusu olmaktadır.

$$(197) \quad \ddot{U} (GS, <Tüm, Z>_{yerleşik}) \rightarrow \ddot{U} (GS, e_{ana})$$

KDİ öznesi açısından incelenecek bir başka konu ise, yerleşik tümcenin (197)’deki gibi doğrudan kip bilgisi taşıdığı tretimlerdir¹⁸. (198a)’da görülebileceği gibi, yerleşik tümcedeki ϕ -özellik uyumu - $\emptyset$ (sıfır biçimbirim) ile kodlanırken, özne (198b)’deki gibi KDİ öznesi olduğunda bu uyum sağlanamamaktadır. (198c)’ye göre ise, kipli tümcecikte KDİ öznesi bulunduğunda yerleşik eylemde -*sIn* biçimbirimi ortaya çıkarsa, türetim dilbilgisel olmaktadır.

- (198) a. Ali [sen eve git- $\emptyset$] istiyor.
b. *Ali [seni eve git- $\emptyset$] istiyor.
c. Ali [seni eve gitsin¹⁹] istiyor.

¹⁸ Aşağıda gösterilmeye çalışıldığı gibi, KDİ-kurulumları yalnızca buyrum ve istek kipi için geçerli gözükmektedir. Fakat bununla ilgili tartışma ileriki çalışmalara bırakılacaktır.

- i. Ali [beni/bizi eve gideyim/gidelim] istiyor. (istek kipi)
- ii. Ali [seni/sizi eve git(-sin)/gidin] istiyor. (buyrum kipi)
- iii. *Ali [beni/bizi eve gitmeliyim/gitmeliyiz] istiyor. (gereklilik kipi)
- iv. *Ali [beni/bizi eve gitsem/gitsek] istiyor. (koşul kipi)

¹⁹ zgr Aydın’a göre -*sIn* biçimbirimi uyum barındırmadığı takdirde sadece üçüncü kişi çekiminde karşımıza çıkıyor olsa da, “Ali [beni/seni/onu eve gitsin] istiyor.” gibi bir tümcede birinci, ikinci ve üçüncü tekil kişi bulunan yerleşik tümcelerin hepsinde karşımıza çıkabiliyor olması, bize göre uyum ulamı barındırmaması ile ilgilidir. Ayrıca jriliğimi yapan Murat zgen’e

Bu çalışmada Aydın (2007) takip edilerek, (198)'deki gibi buyrum kipli yapılarda *-sIn* biçimbiriminin uyum ulamı yansıtmadığı ve dolayısıyla yerleşik tümcede KDİ öznesi bulunduğu uyum gerçekleşmediği varsayılmaktadır.

Aydın'a (2007) göre, Türkçede uyum ekleri (199)'daki gibi *-DI* ve *-mİş* birimlerinden sonra yer alırken *-sIn*, (200)'de gösterildiği üzere bu eklerden önce gelmektedir. Bu durum, *-sIn* biriminin uyum ulamı yansıtmadığını hissettirmektedir.

- (199) gid-iyor-du-**m**
 git-tiy-di-**m**
 git-miş-**im**
 gid-iyor-muş-**um**
 git-ti-yse-**m**
 git-miş-se-**m**
- (200) git-**sin**-di
 git-**sin**-miş

Aydın'ın başka bir kanıtı da kişisiz edilgen yapılardan gelmektedir. (201)'deki gibi edilgen yapılarda görülebilecek uyumun aksine, kişisiz edilgen tümcelerde (202)'de görüldüğü üzere uyum gözlemlenmemektedir (Özsoy, 1988; Sezer, 1991).

- (201) a. Ben dövüldüm [+UYUM]
 b. Çocuk dövüldü-Ø [+UYUM]
- (202) a. Benden nefret edilmedi [-UYUM]
 b. Çocuktan nefret edilmedi [-UYUM]

ve Özgür Aydın'a göre bu tümcelerin dilbilgiselliği tartışmalı olsa da, bu tümce bize ve Türkçe anadili konuşurlarına göre düzgündür.

(202)'deki tümcelerle paralel olarak, (203)'teki kişisiz edilgen tümcelerde bulunan *-sIn* ekinin kişi ve sayı ulamı yansıtmadığına yönelik bir çıkarım yapılabilmektedir.

(203) a. Benden nefret edilme-**sin** [-UYUM]

b. Çocuktan nefret edilme-**sin** [-UYUM]

Aydın'ın (2007), tartışmasını takip edecek olursak, (198c)'deki buyrum kipli KDİ tümceciğinde uyum ve zaman ulamı bulunmamaktadır. Bu bilgiler ışığında (204)'te görülebilecek tümcede, niceleyici-olumsuzluk açısı etkileşimi buyrum kipli tümceciklerde incelenecek olduğunda, sadece A diyalekti konuşurlarının sahip olduğu geniş açılı okumanın mümkün olduğu görülmektedir.

(204) Ali [hepimizi eve gitmesin] istiyor.

A Diyalekti: Hepimizi > OLM, *OLM > Hepimizi

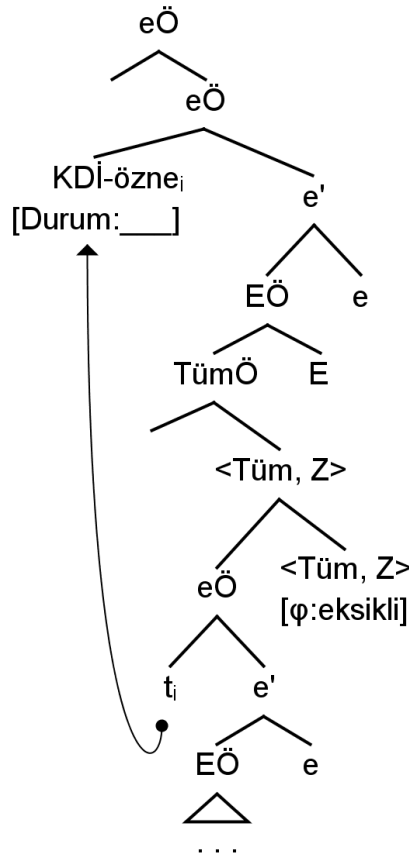
B Diyalekti: *Hepimizi > OLM, *OLM > Hepimizi

Bu durum bize buyrum kipli tümceciklerde KDİ öznesinin olumsuzluk öbeğinin aşağısında bir seviyede bulunmadığını, yani bu tümceciklerde uyum ve zaman ulamı bulunmadığı halde, geri kurulum yapılamayan ve olumsuzluk öbeği seviyesinin yukarısında bir konuma yükseldiğini göstermektedir.

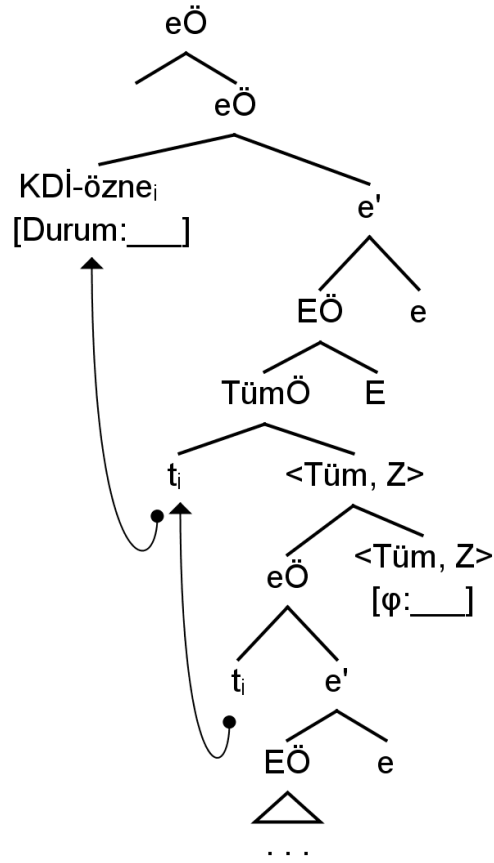
Eğer bu tez çalışmasında incelendiği gibi KDİ öznesi ana tümce seviyesine çıkıyorsa, KDİ öznesinin belirtme durumu aldığı konum, ana tümcedeki eÖ'nün *ikinci* gösterici konumu olmalıdır. E^o sözlüksel başının gösterici konumu gibi rol alınan konumlardan belirtme durumu gibi yapısal durumların alınmadığına yönelik açıklamalar (Chomsky, 1986) tercih edilmemektedir ve belirtme durumunun KDİ öznesine eÖ'nün ikinci göstericisinde eşlendiği düşünülmektedir (Chomsky 2000, Karimi 2005 vd.). Özetleyecek olursak, Türkçe KDİ-kurulumları (205a-b)'deki çift-Birleştirilmiş bir <Tüm^o, Z^o> bileşik başı içermektedir ve (205a)'da gösterildiği gibi bu başın uyum açısından eksikli olduğu durumlarda KDİ öznesi doğrudan ana tümceye taşınabilmekte,

eksiksiz olduğu durumlarda ise (205b)'deki gibi [Gös, <Tüm⁰, Z⁰>]'de uyum ilişkisine girerek buradan yine ana tümce seviyesindeki [Gös, eÖ']ye belirtme durumu almak için taşınmaktadır. Ana tümce eyleminin KDİ-eylemi olduğu, fakat KDİ öznesi içermeyen yerleşik tümceler ise, çift-Birleştirilmiş bir <Tüm⁰, Z⁰> bulundurmamaktır. Bu yapılar (205c)'deki gibi küme-Birleştirilmiş TümÖ içermektedir.

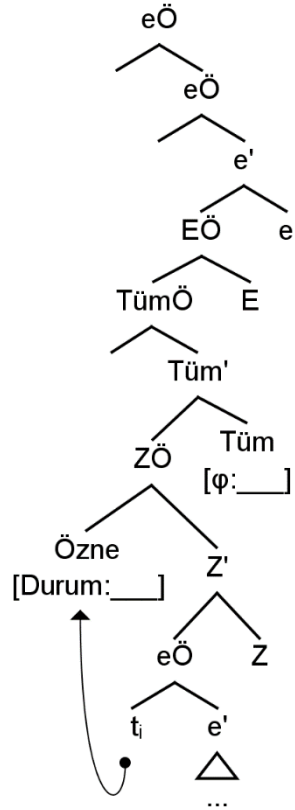
(205) a. Ali [seni okula gitti] sanıyor.

b. Ali [seni okula gittin] sanıyor.

c. Ali [sen okula gittin] sanıyor.

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu tez çalışmasında, alanyazında uzun süredir tartışılan KDİ yapılarını Türkçe açısından incelemek konu edinilmiştir. Bu çerçevede alanyazında var olan tartışmaları yeniden değerlendirerek, KDİ olgusunu farklı bir bakış açısı ve yeni verilerle incelemek ve KDİ kurulumu ve öznesine dair açıklamalar getirmek amaçlanmıştır. KDİ yapılarını açıklayabilmek için alanyazında tartışılan ve Türkçe için öne sürülebilecek dört farklı yaklaşım değerlendirilmiş (Soyulma, Bağımlı/Kurulumsal Durum Yükleme, Özellik Aktarımı ve Çift-Birleştirme) ve açıklama aracı olarak Çift-Birleştirme önerilmiştir.

Öneriyi kısaca özetleyecek olursak, çift-Birleştirme (Mizuguchi 2019) yaklaşımına göre, yerleşik KDİ tümcecğinde dışsal olarak çift-Birleştirilmiş bir $\langle \text{Tüm}^0, Z^0 \rangle$ başının, ana tümceye seçimlik olarak yükselme olgularını açıklamakta kilit nokta olarak görüldüğü tartışılmıştır. Tüm^0 ve Z^0 başlarının dışsal olarak çift-Birleştirilmesi, Tüm^0 başının ϕ -özelliklerini koruması sebebiyle KDİ öznesinin uyum görülen yapılarda bu seviyeye gelerek ϕ -özellik uyumu gerçekleştirmesi ve bu konumdan da ana tümce eylemi tarafından yapılacak işlemler için ulaşılabilir bir konumda bulunabilmesini sağlamaktadır. Dahası, yerleşik tümcede zaman ve ϕ -özellikler açısından bir eksikliğin söz konusu olmadığı durumlarda dahi, KDİ öznesi yerleşik tümcede Z^0 işlevsel başının etkinliği bulunmadığı için yalın durum alamamakta ve etkinliğini koruyabilmektedir. Böylece, ana tümce seviyesinden gelen sondalama işlemleri için görünür vaziyette bulunmaktadır. Böyle bir yaklaşımla, Türkçe KDİ yapılarında ortaya çıkan yerleşik tümcedeki uyumun seçimlik olması durumu için bir açıklama getirilebilmektedir.

Sonuç olarak, bu tez çalışmasının iddiası, yerleşik tümce eylemi üzerinde özneye uyum görülen KDİ yapılarında ϕ -eksiksiz, uyum görülmeyen yapılarda ise dışsal olarak çift-Birleştirilmiş ϕ -eksikli bir $\langle \text{Tüm}^0, Z^0 \rangle$ olduğu şeklindedir. KDİ yapısı

gözlenmeyen kurulumların ise dışsal olarak çift-Birleştirilmiş bir bileşik baş içermediği, küme-Birleştirilmiş bir TümÖ bulundurduğu savunulmaktadır.

Gelecek tartışmalara yönelik olarak, yerleşik tümce tam çekimli olduğu halde yerleşik alandan ana tümceye yükselme gerçekleştirilebilen *aşırı-yükselmeli* (hyperraising) dillerde, bu taşımanın gerçekleşebilmesinin yerleşik tümcede bir <Tüm^o, Z^o> başı bulunmasıyla ilgisi olabileceğini düşünmekteyiz. (206)'da örnek olarak İspanyolca'dan, tam çekimli bir yerleşik tümceden ana tümceye yükselme işlemi yapılan bir tümce veriyoruz.

(206) La Policía parece **que** ha encontrado la mejor manera de
the polis görünüyor **Tüm^o** has buldu the en iyi yol of
usar las redes sociales.
kullan- the ağlar sosyaller

“Polis sosyal ağları kullanmanın en iyi yolunu bulmuş gibi görünüyor.”

(Fernández-Sánchez, 2015: 2)

Bu tür yapılar için, genel olarak kabul edilen *Donma İlkesi*'ne (Freezing Principle) (Chomsky, 2001) göre, yerleşik tümcenin tam çekimli olduğu durumlarda, yerleşik tümce öznesinin yorumlanamaz durum özelliği Z^o tarafından eşlenecektir ve özne etkin olmayan bir duruma gelecektir. Fakat aşırı-yükselmeli dillerde, yerleşik alan tam çekimli olsa dahi ana tümceye yükselme gerçekleşebilmektedir. Bu yükselmenin gerçekleşebilmesinin ana sebebinin, bu çalışmada tartıştığımız ve öneri olarak sunduğumuz çift-Birleştirme işlemi olması muhtemel görünmektedir ve dolayısıyla gelecekteki araştırmalarda, bu tür yapıların çift-Birleştirilme açısından da tartışılması gerektiğini düşünmekteyiz.

Gelecek çalışmalar için bir çalışma konusu da, Ouali'nin (2008) Berberi diller hakkındaki araştırmasından gelmektedir. Ouali, Tüm^o başının ϕ -özellikleri *tutma* (keep), *bağışlama* (donate) ya da *paylaşma* (share) işlemleriyle sırasıyla kendi üzerinde tutabildiğini, doğrudan tümleci olan Z^o'a aktarabildiğini ya da Z^o'a aktarırken ϕ -

özelliklerin bir kopyasını da kendinde tutabildiğini tartışmaktadır. Tutma işlemi ile, yerleşik alanda uyum görülmeyen fakat yerleşik alandan ana tümceye gerçekleştirilen taşımaların gerçekleşebileceğini öne sürmektedir. Bağışlama işlemi işleminin ise, Tüm°'ın ϕ -özellikler Z^0 'a aktardığı ve bu başı bir sonda haline getirdiği klasik uyuma yol açan işlem olduğunu ifade etmektedir. Paylaşma işlemi ise, yorumlanamaz ϕ -özelliklerin Z^0 'a aktarılırken bir kopyasının da Tüm°'da tutulduğu, böylece hem Tüm° hem de Z^0 üzerinde uyum görülmesine sebep olan işlemdir.

Ouali'nin (2008) çözümlemesine göre, Türkçe için (207)'deki gibi yerleşik alanda uyum görülmeyen tümceler için tutma işleminin gerçekleştiği gibi bir çözümleme yoluna gidilebilmektedir. Bu durumda, Tüm° yorumlanamaz ϕ -özellikleri kendinde tutacaktır ve özneyi sondalayan baş olarak çalışacaktır, fakat yerleşik alanda uyum görülmeyecektir. Aynı zamanda, bu sayede yerleşik tümcenin öznesi (yalın durum yükleyicisinin Z^0 olduğu varsayıldığı takdirde) yalın durum da alamayacaktır. Bu konuda yapılabilecek gelecek çalışmalar için böyle bir çözüm yöntemi de (en azından (207)'deki gibi tümceler için) mümkün görünmektedir.

(207) Ali [seni okula gitti] sanıyor.

KAYNAKÇA

- Akan, T. (2009). *On Scrambling in Turkish*. Yüksek lisans tezi: Boğaziçi Üniversitesi.
- Andrews, A. D. (1982). Long Distance Agreement in Modern Icelandic. *The Nature of Syntactic Representation*. https://doi.org/10.1007/978-94-009-7707-5_1
- Arslan-Kechriotis, C. (2016). A new look at Exceptional Case Marking in Turkish. *The Uppsala Meeting*, 34–44. <https://doi.org/10.2307/j.ctvc770dc.9>
- Aydın, Ö. (2007). Türkçede Üçüncü Kişi Buyrum Yapıları. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 1, 151–163. https://doi.org/10.1501/dtcfder_00000000999
- Aygen, G. (2002). *Finiteness, Case and Clausal Architecture*. Yayımlanmamış doktora tezi: Cambridge, MA: Harvard Üniversitesi.
- Aygen, G. (2004). Finiteness, Case and Agreement. *LACUS Forum XXXI: Interconnections*, 1–21.
- Baker, M. C., & Vinokurova, N. (2010). Two modalities of case assignment: Case in Sakha. *Natural Language and Linguistic Theory*. <https://doi.org/10.1007/s11049-010-9105-1>
- Béjar, S. & Massam, D. (1999). Multiple case checking. *Syntax* 2: 65–79.
- Bruening, B. (2001). *Raising to Object and Proper Movement*, Ms., Delaware Üniversitesi.
- Barss, A. (2001). Syntactic Reconstruction Effects. *The Handbook of Contemporary Syntactic Theory*, 670–696. <https://doi.org/10.1002/9780470756416.ch21>
- Chomsky, N. (1973). Conditions on transformations. In S. R. Anderson & P. Kiparsky (ed.), *Festschrift for Morris Halle* (232–286). Holt, Rinehart and Winston.
- Chomsky, N. (1981). *Lectures on Government and Binding*. Dordrecht: Foris.
- Chomsky, N. (1986). *Knowledge of Language: Its Nature, Origin, and Use*. New York: Praeger.
- Chomsky, N. (1993). A minimalist program for linguistic theory. Ken Hale & Samuel Jay Keyser (ed.), *The view from Building 20*. 1-52. Cambridge, Mass.: MIT Yay.
- Chomsky, N. (2000). Minimalist Inquiries: The Framework. R. Martin, D. Michaels, & J. Uriagereka (ed.), *Step by Step: Essays on Minimalist Syntax in Honor of Howard Lasnik*. MIT Yay.
- Chomsky, N. (2001). Derivation by Phase. M. Kenstowicz (ed.), *Ken Hale: a life in language* (pp. 1–50). MIT Yay.

- Chomsky, N. (2004). Beyond explanatory adequacy. Belletti, A. (ed.) *The Cartography of Syntactic Structures, Volume 3: Structures and Beyond*, 104–131. Oxford: Oxford Üniversitesi Yay.
- Chomsky, N. (2005). *On Phases*. Ms., MIT.
- Chomsky, N. (2007). Approaching UG from below. Sauerland, U. & Gärtner, H-M. (ed.) *Interfaces + Recursion = Language? Chomsky's Minimalism and the View from Syntax-Semantics*, ed. By Uli Sauerland and Hans-Martin Gärtner, 1–29. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Chomsky, N. (2008). On phases. Freidin, R., Otero, C.P. & Zubizarreta, M. L. (ed.) *Foundational Issues in Linguistic Theory: Essays in Honor of Jean-Roger Vergnaud*, 133–166. Cambridge, MA: MIT Yay.
- Chomsky, N. (2013). Problems of projection. *Lingua* 130:33–49.
- Chomsky, N. (2015). Problems of projection: Extensions. Elisa, D.D., Hamann, C. & Matteini S. (ed.). *Structures, Strategies, and Beyond: Studies in Honour of Adriana Belletti*, 1–16. Amsterdam: John Benjamins.
- Chomsky, N. (2017). Language architecture and its import for evolution. *Neuroscience and Biobehavioral Reviews* 81:295–300.
- Chomsky, N. & Lasnik, H. (1993). The theory of principles and parameters. *Syntax: An International Handbook of Contemporary Research, Volume 1*, ed. Joachim Jacobs, Arnim von Stechow, Wolfgang Sternefeld a& Theo Vennemann, 506–569. Berlin: Walter de Gruyter.
- Epstein, S. D., Kitahara, H. & Seely, T. D. (2012). Structure building that can't be. Uribe-Etxebarria, M. & Valmala, V. (ed.) *Ways of Structure Building*, 253–270. Oxford: Oxford Üniversitesi yay.
- Erguvanlı-Taylan, E. (1996). The Parameter of Aspect in Turkish. Modern Studies in Turkish. Konrot, A. (ed.), *Proceedings of the 6th International Conference on Turkish Linguistics, 12-14 August 1992* (153-168). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Fernández-Sánchez, J. (2015). An (only apparent) case of hyper raising in Spanish. *Iberia*; Vol. 7, 1-32.
- George, L., & Kornfilt, J. (1981). Finiteness and Boundedness. F. H. Turkish (ed.), *Binding and Filtering* (pp. 105-128). Londra: Croomhellm Ltd.
- Harley, H. (1995). *Subjects, Events and Licensing*. Yayınlanmamış doktora tezi: MIT.
- Hong, S, & Lasnik, H. (2010). A note on “Raising to Object” in small clauses and full clauses. *Journal of East Asian Linguistics*, 19(3), 275–289. <https://doi.org/10.1007/s10831-010-9062-z>
- İnce, A. (2006). Direct Complement Clauses as Object Control Structures in Turkish. Erin Bainbridge & Brian Agbayani (ed.) *Proceedings of the thirty-fourth Western Conference On Linguistics (WECOL)*, 208-221

- Johnson, K. (1991). Object positions. *Natural Language and Linguistic Theory* 9: 577–636.
- Karimi, S. (2005). *A Minimalist approach to scrambling: Evidence from Persian*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Kayabaşı, D. & Özgen, M. (2018). A phase-based account of NPI-licensing in Turkish. *Poznań Studies in Contemporary Linguistics* 54(1), 83–113. Adam Mickiewicz Üniversitesi, Poznań: Polonya. doi: 10.1515/psicl-2018-0003
- Kayne, R. (1985). Principles of particle constructions. Jacqueline Guéron, Hans-Georg Obenauer, and Jean-Yves Pollock (ed.) *Grammatical representation*, 101–140. Dordrecht: Foris.
- Kelepir, M. (2001). *Topics in Turkish Syntax: Clausal Structure and Scope*. Yayınlanmamış doktora tezi: MIT.
- Knecht, L. E. (1986). *Subject and object in Turkish*. Yayınlanmamış doktora tezi: MIT.
- Kornfilt, J. (1977). A Note on Subject Raising. *Linguistic Inquiry*, 8, 736-742.
- Kornfilt, J., & Preminger, O. (2015). Nominative as no case at all: An argument from raising-to-accusative in Sakha. *Proceedings of the 9th Workshop on Altaic Formal Linguistics (WAFL 9)*, 109–120.
- Kural, M. (1992). *Properties of scrambling in Turkish*. Ms., UCLA.
- Kural, M. (1993). V-to(-I-to)-C in Turkish. F. Beghelli, & M. Kural (ed.), *UCLA Occasional Papers in Linguistics* (Cilt 11, 1-37). Los Angeles, CA.
- Kuroda, S.Y. (1988). Whether we agree or not: A comparative syntax of English and Japanese. *Linguistic Investigations XII*, 1-47.
- Lasnik, H. & Saito, M. (1991). On the subject of infinitives. Lise M. Dobrin, Lynn Nichols, and Rosa M. Rodriguez (ed.) *Papers from the 27th Regional Meeting of the Chicago Linguistic Society, Part I: The general session*, 324–343.
- Marantz, A. (1991). Case and licensing. *Proceedings of the 8th Eastern States Conference on Linguistics (ESCOL 8)*, eds. German W., Benjamin A. & Hee-Rahk C., Ithaca, NY: CLC, 234–253.
- Miyagawa, S. (1991). *Case realization and Scrambling*, Ms., Ohio State Üniversitesi.
- Mizuguchi, M. (2019). Optional Raising in ECM and Labeling of XP-YP. *Studies in Generative Grammar*, 29(2), 373–411. <https://doi.org/10.15860/sigg.29.2.201905.373>
- Moore, J. (1998). Turkish Copy-Raising and A-chain Locality. *Natural Language & Linguistic Theory*, 16, 149–189.
- Oded, İ. (2006). *Control in Turkish*. Yüksek lisans tezi: Boğaziçi Üniversitesi.

- Ouali, H. (2008). On C-to-T ϕ -feature transfer: The nature of Agreement and Anti-Agreement in Berber. In R. D'Alessandro, S. Fischer & G. Hrafnbjargarson (Ed.), *Agreement Restrictions* (159-180). Berlin, New York: De Gruyter Mouton. <https://doi.org/10.1515/9783110207835.159>
- Özbek, A., & Kahraman, B. (2016). Interpretations of Turkish reflexive pronouns *kendi* and *kendisi*. *Dil ve Edebiyat Dergisi, MEUDED*; 13 (1), 71-94.
- Özgen, M., & Aydın, Ö. (2016). What Type of Defective Feature Do Exceptionally Case-Marked Clauses of Turkish Bear? *Open Journal of Modern Linguistics*, 06(04), 302–316. <https://doi.org/10.4236/ojml.2016.64031>
- Özsoy, A.S. (1988). On Complementation in Turkish: Possessed Impersonal Infinitives. *Studies on Turkish Linguistics: Proceedings of the Fourth International Conference on Turkish Linguistics*, 17-19 Ağustos, 1988. Yay. S. Koç, Ankara: ODTÜ Yayınları, 299-311.
- Özsoy, A. S. (2001). On ‘small’ clauses, other ‘bare’ verbal complements and feature checking in Turkish. In Erguvanlı-Taylan, E. (ed.), *The Verb in Turkish*. Amsterdam: John Benjamins, 213-237.
- Öztürk, B. (2005a). Accusative subjects in Turkish. Paper presented at the Mediterranean Syntax Meeting, University of the Aegean, June 23-25 2005, Rhodes, Greece.
- Öztürk, B. (2005b). *Case, referentiality and phrase structure*. Linguistik Aktuell 77, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Pesetsky, D. (2013). *Russian Case Morphology and the Syntactic Categories*. <https://doi.org/10.7551/mitpress/9780262019729.001.0001>
- Pesetsky, D. (2019). *Exfoliation: Towards a derivational theory of clause size*. Ms., 2019.
- Pesetsky, D. & Torrego, E. (2001). T-to-C movement: Causes and consequences. Michael Kenstowicz (ed.) *Ken Hale: A Life in Language*, 355–426. Cambridge, MA: MIT Yay.
- Pesetsky, D., & Torrego, E. (2007). The Syntax of Valuation and the Interpretability of Features. S. Karimi, V. Samiian, & W. K. Wilkins (ed.), *Phrasal and Clausal Architecture* (262-294). Amsterdam: John Benjamins. <http://dx.doi.org/10.1075/la.101.14pes>
- Preminger, O. (2011). *Agreement as a Fallible Operation*. Doktora tezi, MIT.
- Pullum, G. (1975). On a Non-Argument for the Cycle in Turkish. *Linguistic Inquiry*, 6, 494-501.
- Rosenbaum, P. S. (1967). *The Grammar of English Predicate Complement Constructions*. Cambridge, MA: MIT Yay.
- Safir, K. (2017). *The A/A'-distinction as an epiphenomenon*. Ms., Rutgers Üniversitesi.

- Sezer, F.E. (1991). *Issues in Turkish Syntax*. Yayınlanmamış doktora tezi, Harvard Üniversitesi.
- Sigurdsson, H. Á., & Holmberg, A. (2008). Icelandic Dative Intervention :Person and Number are separate probes. R. D'Alessandro, S. Fischer, & G. H. Hrafnbjargarson (ed.), *Agreement Restrictions* (pp. 251–280). De Gruyter Mouton. <https://doi.org/10.1515/9783110207835.251>
- Şener, S. (2008). *Non-Canonical Case Licensing is Canonical: Accusative subjects of CPs in Turkish*. Ms., Connecticut Üniversitesi.
- Thráinsson, H. (2007). *The Syntax of Icelandic*. Cambridge University Yay.
- Uchibori, A. (2000). *The syntax of subjunctive complements: Evidence from Japanese*. Yayınlanmamış doktora tezi: Connecticut Üniversitesi.
- Uzun, N. E. (1998). Türkçede görünüş/kip/zaman üçlüsü. *Dil Dergisi*, 68, 5-22.
- van Urk, C. (2015). *A uniform syntax for phrasal movement: A case study of Dinka Bor*. Yayınlanmamış doktora tezi, MIT.
- Yip, M., Maling, J., & Jackendoff, R. (1987). Case in Tiers. *Language*, 63(2), 217–250.
- Zidani-Eroğlu, L. (1997). Exceptionally case-marked NPs as matrix objects. *Linguistic Inquiry*, 28(2), 219–230. <https://doi.org/10.2307/4178975>

ÖZET

Bu çalışma, Türkçedeki kuraldışı durum imleme yapılarını, yeni verilerle inceleyerek KDİ öznesinin durum eşleme ve sözdizimsel konumuna yönelik tartışmalara katkı sunmayı amaçlamaktadır. Alanyazındaki çalışmalara göre, Türkçede KDİ öznesi, ana eylemden belirtme durumunu (i) yerleşmiş tümcenin Göş,TümÖ konumundan ya da yerinden uzaktan uyumla (Aygen 2002, Öztürk 2005a, Şener 2008, Özgen & Aydın 2016), (ii) ana tümcenin Göş,eÖ konumuna yükselerek (Knecht 1986, Zidani-Eroğlu 1997, Moore 1998, Özsoy 2001, Arslan-Kechriotis 2016) ya da (iii) doğrudan ana tümcede üretilerek (İnce, 2006) almaktadır.

Olumsuz alanlarda niceleyici açısını inceleyecek olursak: (i) kuraldışı durum imlenmiş niceleyiciler, normalde hem dar hem geniş açı okuması alabilen insanlara göre zorunlu olarak geniş açı (HEPSİ > OLM) almakta ya da (ii) KDİ-niceleyici içeren türetimler, sadece dar açı okuması alan konuşurlara göre tamamen dilbilgisidışı bir hale gelmektedir. Bu veriler, KDİ öznesinin tümleyici seviyesinde bulunduğunu ya da yerinde kaldığını iddia eden uzaktan uyum açıklamalarının aksine, KDİ öznesinin en azından dar açı okuması kazanabilmek için geri kurulum yapamadığı bir Ü konumuna taşındığına işaret etmektedir.

Ü konumuna yükselmeye dair bir diğer güçlü argüman ise Knecht'in (1986) KDİ öznesinin ana tümce seviyesindeki [Göş, ZÖ] konumuna yükselebildiğini gösteren edilgenleştirme incelemesidir. Bu taşıma, Uygunsuz Taşıma Yasağı da göz önünde bulundurulursa, ancak KDİ öznesinin taşımadan önce Ü-bar olmayan bir konumda bulunmasıyla mümkün olabilmektedir.

Öneri olarak, Mizuguchi (2019) takip edilerek Türkçe KDİ tümcelerinde yerleşik alanda çift-Birleştirilmiş bileşik bir <Tüm°, Z°> olduğu varsayılacaktır. Bu başta, Tüm°'ün φ-özellikleri Z°'ye aktarılmamakta ve bileşik baş bir TümÖ olarak da işlev

görmektedir. Bu durumda uyum sondası olarak Tüm^o işlev görmektedir. Dahası, yalın durum eşleyicisi Z^o, Tüm^o'a baş eklenme ile birleştirildiği için türetimde etkin değildir ve uyumun gerçekleşmesi halinde bile yalın durum eşlemesi gerçekleşmemektedir. Bu noktada, BelÖ hala yorumlanamaz durum özelliklerine sahiptir ve yerel olarak belirtme durumu alabilmek için ana tümce seviyesindeki eÖ'ye yükselmektedir (Chomsky, 1993 ve diğer yerel uyum savunan çalışmalarda kabul edildiği gibi Gös-Baş yerel ilişkisi altında). [BelÖ_{BEL}E-UYUM] türetimlerinde ise yerleşik alanda φ -eksikli bir Tüm^o başı varsayılacaktır. Bu kez, yerleşik alandaki özne <Tüm^o _{φ -eksikli}, Z^o>.tarafından sondalanmadan doğrudan ana tümceye durum güdülü olarak taşınabilmektedir.

Anahtar sözcükler: *KDİ, yükselme, edilgenleştirme, durum eşleme, niceleyici açısı, çift-Birleştirme.*

ABSTRACT

This study aims to explore exceptional case marking structures in Turkish by presenting novel data to contribute to the discussions on the syntactic positions and case checking properties of ECM-subjects, which are argued to get their accusative case from the matrix verb by (i) establishing long-distance agreement in either in-situ or embedded [Spec,CP] positions (Aygen 2002, Öztürk 2005a, Şener 2008, Özgen & Aydın 2016), or either (ii) raising to (Knecht 1986, Zidani-Eroğlu 1997, Moore 1998, Özsoy 2001, Arslan-Kechriotis 2016) or (iii) being base-generated in the matrix [Spec,vP] position (İnce, 2006).

If we are to investigate the quantifier scope in negated ECM domains: (i) exceptionally case marked quantifiers take obligatory wide scope (ALL > NOT) for the people who normally get double reading (both narrow and wide scope) or (ii) derivations involving ECM quantifiers are completely ungrammatical for the people who only get narrow scope reading. This data means, the ECM-subject is at least ends up in an A position, from where it cannot reconstruct back for a narrow scope reading, contrary to the long-distance agreement approaches that the ECM-subject is claimed to occupy a C-level or an in-situ position.

Another strong argument for raising-to-A position comes from Knecht's (1986) passivisation analysis, where the ECM subject could be raised to matrix level [Spec, TP], which is only possible if the ECM subject was not in an A-bar position prior to movement, considering the Ban on Improper Movement.

As a proposal, I will be assuming a complex pair-Merged $\langle C^0, T^0 \rangle$ head (Mizuguchi, 2019) in the embedded domain for Turkish ECM clauses, where the ϕ -features of C^0 is not inherited to the T^0 and the complex head still functions as a CP, which means the probe for agreement is C^0 . Furthermore, NOM case assigner T^0 is inactive due

to head-adjunction with C^0 , and even though the agreement is allowed to take place, NOM case checking is not. At this point, as the DP would still have uninterpretable case features, it raises further into matrix v level and gets its ACC case under a local domain (à la Spec-Head case checking in Chomsky, 1993 among others). For the $[DP_{ACC} V_{-AGR}]$ derivations, I will be assuming a ϕ -defective C^0 in the embedded domain. This time, embedded subject could directly raise to the matrix level for case purposes without being probed by $\langle C^0_{\phi\text{-defective}}, T^0 \rangle$.

Keywords: *ECM, raising, passivisation, case checking, quantifier scope, pair-Merge.*

